

AZƏRBAYCANDA
VƏTƏNDAŞ CƏMİYYƏTİNİN
İNKİŞAFINA YARDIM
ASSOSİASİYASI

**İLHAM ƏLİYEVİN
5 İLLİK
PREZİDENTLİK FƏALİYYƏTİ
VƏ
AZƏRBAYCANDA
VƏTƏNDAŞ CƏMİYYƏTİ**

*Sosioloji tədqiqat
noyabr-dekabr, 2008*

Bakı - 2009

**Tədqiqat Azərbaycanda Vətəndaş Cəmiyyətinin
İnkişafına Yardım Assosiasiyasının üzvləri və
könüllüləri tərəfindən həyata keçirilmişdir**

Layihənin rəhbəri - SÜLEYMANOV ELXAN

İşçi qrup: ƏLİBƏYOV Vəli
ƏLİYEVƏ Günel
SÜLEYMANOV Vurğun
TOFIQLİ (Cəfərov) Vüqar
YAQUBOVA İradə
ZÜLFÜQARLI Məhərrəm

Redaktor: CABBARLI Cavid

Korrektor: BABAYEV Ceyhun

ISBN 978-9952-444-18-6

© AVCIYA

Hörmətli oxucular!

Bu kitabı müzakirənizə təqdim edən xoş məqsədlə yaratdığımız Azərbaycanda Vətəndaş Cəmiyyətinin İnkişafına Yardım Assosiasiyası insanları bir amal ətrafında birləşdirmək, dövlətçiliyimizin möhkəmləndirilməsinə, sevimli Vətənimizin daha da çiçəklənməsinə, onun xoşbəxt gələcəyinə töhfələr verməyi qarşısına məqsəd qoymuşdur.

Arzumuz Azərbaycanda vətəndaş cəmiyyətinin bərqərar olmasına nail olmaq, müstəqillik yollarında uğurla irəliləyərək ölkəmizdə demokratiyanı və insanlarımızın rifah halını daha da inkişaf etdirmək, problemlərimizin həlli üçün əlimizdən gələni əsirgəməməklə respublikamızda mühüm proseslərə təsiredici bir qüvvə kimi əməli köməklik göstərməkdir.

Cəmiyyətimizin sosial-iqtisadi, ictimai-siyasi, mədəni həyatının tərəqqisi üçün Azərbaycanda fəalliyət göstərən ayrı-ayrı təşkilatların geniş koalisiyasına, birgə əməkdaşlığına nail olmağı, qeyri-hökumət təşkilatları ilə müstəqil kütləvi informasiya vasitələrinin qarşılıqlı faydalı əlaqələrinin qurulması, ictimai təşkilatlarla mərkəzi və yerli icra hakimiyyətləri, yerli idarəetmə orqanlarının birgə konstruktiv fəalliyətinin təşkili, QHT hüquqlarının müdafiəsi, vətəndaşlarımızın ümummilli ideyalar ətrafında birləşməsi, həmrəylik və birlik arzularına çatması naminə qüvvə və bacarığımızı əsirgəməməyi övladlıq borcumuz hesab edirik.

Biz Azərbaycanda arzusunda olduğumuz cəmiyyətin inkişafı, dövlətimizin bütün strukturlarının öz vəzifələrinin öhdəsindən bu gün necə gəldiklərini, xalqımızın hüquq-mühafizə orqanlarının, ayrı-ayrı nazirliklərin fəalliyətinə münasibətini öyrənmək, cəmiyyət həyatının müxtəlif sahələrindəki vəziyyətdən xəbərdar olmaq, sosial sahələrdə

mövcud olan problemləri aşkara çıxarmaq məqsədilə ilk addımımızı atdıq. Qısa müddətdə respublikamızın bütün regionlarında "İlham Əliyevin 5 illik prezidentlik fəaliyyəti və Azərbaycanda vətəndaş cəmiyyəti" mövzusunda sosioloji sorğu keçirdik. Əhalinin həm dövlət başçısına bir şəxsiyyət kimi, həm də prezidentlik fəaliyyətinə münasibətini müəyyənləşdirdik, siyasi partiyaların və ayrı-ayrı şəxslərin reytingini, eyni zamanda cəmiyyət həyatının, demək olar ki, bütün sahələrində mövcud problemlər, onların həlli yolları barədə vətəndaşların təkliflərini, sabaha olan ümid və arzularını öyrəndik.

Bununla bərabər, 2008-ci ilin oktyabr ayında Azərbaycanda keçirilən prezident seçkilərinin gedişini izləmək məqsədilə Assosiasiyamız bir sıra layihələr həyata keçirmişdir. Bütün bunlarla kitabımızda tanış ola biləcəksiniz.

Ümumrespublika sorğusu və prezident seçkiləri zamanı Assosiasiyamızla əməkdaşlıq edən, bizə yaxından köməklik göstərən çoxsaylı ekspertlərə, analitiklərə, sosioloqlara, intervüerlərə, supervayzerlərə, siyasətçilərə, qeyri-hökumət təşkilatlarının nümayəndələrinə minnətdarlığımızı bildiririk.

Apardığımız tədqiqatlara və çıxardığımız nəticələrə münasibətinizin birmənalı olmayacağını bildiyimiz üçün rəy və təkliflərinizi öyrənmək gələcək fəaliyyətimizdə çox faydalı, həm də kitabımızla bağlı sizlərlə müzakirələr aparmaq bizim üçün xoş olardı.

ELXAN SÜLEYMANOV,

**Azərbaycanda Vətəndaş Cəmiyyətinin
İnkişafına Yardım Assosiasiyasının
Prezidenti**

Giriş

Ölkədaxili siyasi sabitliyin və cəmiyyətin birləşməsinə yönəlmiş demokratik islahatların inkişafının ən önəmli nailiyyətlərindən biri qeyri-hökumət təşkilatlarının təşəkkülüdür. Müxtəlif sosial sahələrdə mövcud problemlərin həllində fəal iştirak etməklə QHT-lər vətəndaş cəmiyyətinin inkişafı və möhkəmlənməsi, ictimai-siyasi proseslərdə rolunun artması, ölkədə gedən proseslərə vətəndaş cəmiyyətinin üzvlərinin cəlb edilməsi, onlarda vətəndaşlıq şüurunun aşılması, vətəndaş təşəbbüsünün, siyasi mədəniyyətin artırılması və s. məqsədlərə dəstək olur.

Azərbaycanda Vətəndaş Cəmiyyətinin İnkişafına Yardım Assosiasiyası (AVCİYA) artıq bir neçə il ərzində ictimai-siyasi proseslərdə yaxından iştirak edərək 2004-cü ildən seçkilər və ölkənin idarə edilməsi ilə bağlı geniş miqyaslı layihələr həyata keçirir. İlk layihələr "İlham Əliyevin prezidentliyinin 365 günü və vətəndaş cəmiyyəti" və "İlham Əliyevin son 6 ayda prezidentlik fəaliyyəti və Azərbaycanda vətəndaş cəmiyyəti" nəşrlərində təqdim edilib.

Keçirilmiş tədqiqatların davamı olaraq Assosiasiya müntəzəm olaraq müxtəlif aktual məsələlərlə bağlı ictimai rəyin dəyişməsinə izləmək məqsədilə dövri sosioloji tədqiqatların keçirilməsini planlaşdırmışdır. Bu zaman müxtəlif vaxtlarda verilən cavabların müqayisəsini aparmaq üçün sorğu anketlərində sualların bir hissəsinin dəyişmədən saxlanması, tədqiqat nəticələrinin işlənməsi nəticəsində müəyyən olunmuş xüsusiyyətlərin mahiyyətini, xarakteri və asılılığını araşdırmaq üçün sualların daxil edilməsi, son tədqiqatdan keçən müddətdə bütün aktuallaşmış problemlərlə bağlı yeni sualların daxil edilməsi nəzərdə tutulmuşdur.

Beləliklə, 2003-cü ilin prezident seçkilərindən sonra AVCIYA tərəfindən ölkədə baş verən ictimai-siyasi proseslərin monitorinqi, mövcud vəziyyətin təhlili və ölkə əhalisinin rəy və qiymətləndirmələri öyrənilmişdir. Bu məqsədlə 2008-ci ilin oktyabr ayının 15-də keçirilmiş prezident seçkilərindən sonra geniş miqyaslı sosioloji sorğu aparılaraq seçicilərin keçirilmiş seçkilər, həm də son beş ildə ölkədə baş verən dəyişikliklər barədə rəyləri aşkarlanmışdır. Alınan nəticələr təhlil edilərək bu nəşrdə diqqətinizə təqdim olunur.

Sosioloji tədqiqatların keçirilməsi "ELS" Müstəqil Araşdırmalar Mərkəzinə (MAM) həvalə olunmuşdur. Buna səbəb "ELS" MAM-ın bu sahədə böyük təcrübəyə və kadr potensialına malik olması, öz fəaliyyətində proseslərə elmi-metodoloji prizmadan yanaşma bacarığıdır. Qeyd edək ki, AVCIYA-nın "İlham Əliyevin prezidentliyinin 365 günü və vətəndaş cəmiyyəti" və "İlham Əliyevin son 6 ayda prezidentlik fəaliyyəti və Azərbaycanda vətəndaş cəmiyyəti" nəşrlərində oxuculara təqdim edilən sorğular da "ELS" MAM tərəfindən keçirilmişdir.

1. Tədqiqatın demoqrafik göstəriciləri

Təqdim olunan rəy sorğusu 2008-ci ilin noyabr ayında Azərbaycan Respublikasının bütün ərazisində aparılıb.

Seçicilər (18 və daha yuxarı yaşı olan şəxslər) və eləcə də seçki məntəqələri barədə məlumatlar Azərbaycan Respublikasının Mərkəzi Seçki Komissiyasının məlumatları əsasında əldə olunub. Ölkə üzrə mövcud olan 5359 seçki məntəqəsindən sorğunun keçirilməsi üçün 125 dairəni əhatə edən 168 məntəqə seçilib.

Şəkil 1.1. Azərbaycan ərazisinin sorğu ilə əhatə olunması xəritəsi

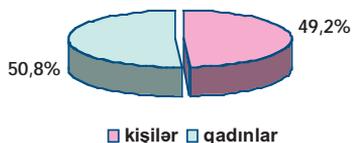
Məntəqələrin yerləşməsi və sorğunun ölkənin bütün ərazilərini bərabər surətdə əhatə etməsi tədqiqatın obyektivliyini və tanınmasını təmin edən məcburi şərtlərdən biridir (şəkil 1.1). Ölkə üzrə 1769 respondentin rəy sorğusu keçirilib və burada mümkün orta statistik yanlışlıqlar (+/-) 2,1% olub.

Beləliklə, tədqiqat respublikanın bütün rayonlarını əhatə etməklə ümumrespublika miqyaslı olub ki, bununla da yaşayış məntəqələrinin seçimi çoxpilləli stratifikasiyaya uyğun təsadüfi ərazi seçimi üsulu ilə aparılıb.

Sorğu anketi "ELS" Müstəqil Araşdırmalar Mərkəzinin sosioloq qrupu tərəfindən tərtib edilib. Tədqiqatın sahə hissəsini, yəni birbaşa rəy sorğularını xüsusi hazırlıq kurslarında iştirak etmiş təcrübəli intervüerlər həyata keçirib. Onlar sorğunun keçirilməsi zamanı respondentlərin sərbəst və səmimi cavablarının alınması üçün verilən

göstərişlərə düzgün əməl edərək lazımı şəraiti yaradıblar. Bunun nəticəsində, verilən suallara, tam əminliklə demək olar ki, həqiqi vəziyyəti əks etdirən cavablar alınıb.

Rəy sorğusu zamanı respondentlərin 49,2%-i kişi, 50,8%-i isə qadınlar olub (şəkil 1.2).

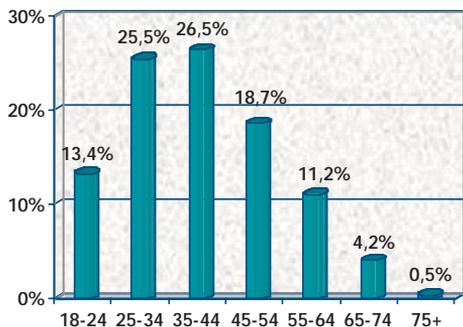

Şəkil 1.2. Respondentlərin cinsə görə paylanması

Respondentlərin yaş qrupu aşağıdakı pay bölgüsü üzrə formalaşır: 18-24 yaş - 13,4%, 25-34 yaş - 25,5%, 35-44 yaş - 26,5%, 45-54 yaş - 18,7%, 55-64 yaş - 11,2%, 64-74 yaş - 4,2%, 75 yaşdan yuxarı - 0,5% (şəkil 1.3). Ölkə əhalisinin böyük bir hissəsinin gənc və işləmə qabiliyyətinə malik olması sosial-iqtisadi inkişaf cəhətdən ölkənin gələcəyinə nikbin baxmağa imkan verir. Tədqiqat zamanı seçicilərin yaş kateqoriyalarına görə bölünməsi üzrə nəticələr statistik göstəricilərlə, demək olar ki, üst-üstə düşür.

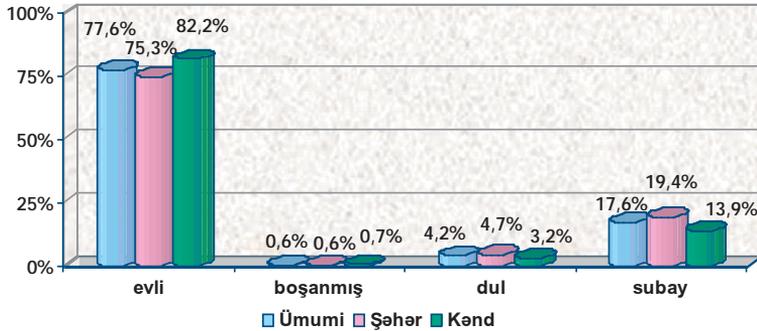
Maraqlıdır ki, bir çox Avropa ölkələrindən fərqli olaraq Azərbaycan seçicilərinin əsas hissəsi gənc və orta yaşlı nəslin nümayəndələridir.

Sorğuda iştirak edən respondentlərin 77,6%-i ailəli, 17,6%-i -

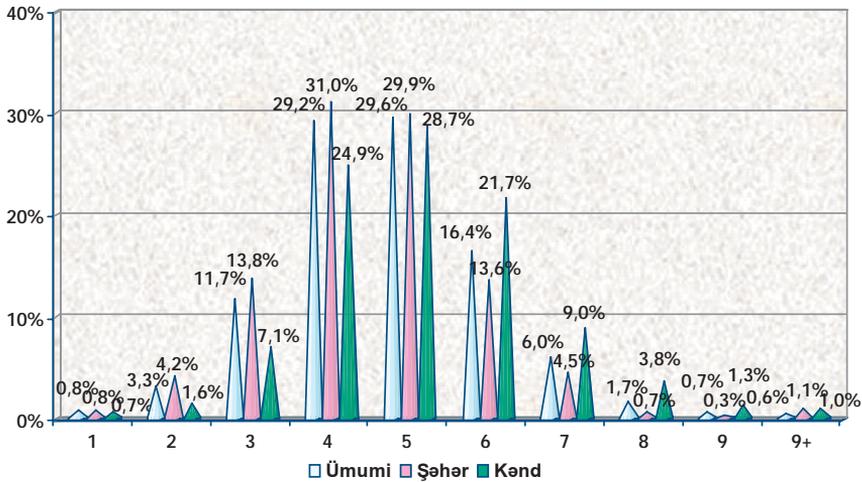
Şəkil 1.3. Respondentlərin yaş kateqoriyalarına görə paylanması

subay, 4,2%-i isə duldur. Tədqiqat zamanı nikah pozulması hallarının çox aşağı faizi (0,6%) müəyyənləşdirilib (şəkil 1.4). Nəticələrdən də görüldüyü kimi, kənd respondentlərinin 82,2%-i, şəhər respondentlərinin isə 75,3%-i evlidir. Eyni zamanda, şəhərdə subay respondentlərin sayı kəndə nisbətən daha çoxdur. Beləliklə, ölkədə ailə institutunun qorunması tendensiyasının mövcudluğu sübut olunur.

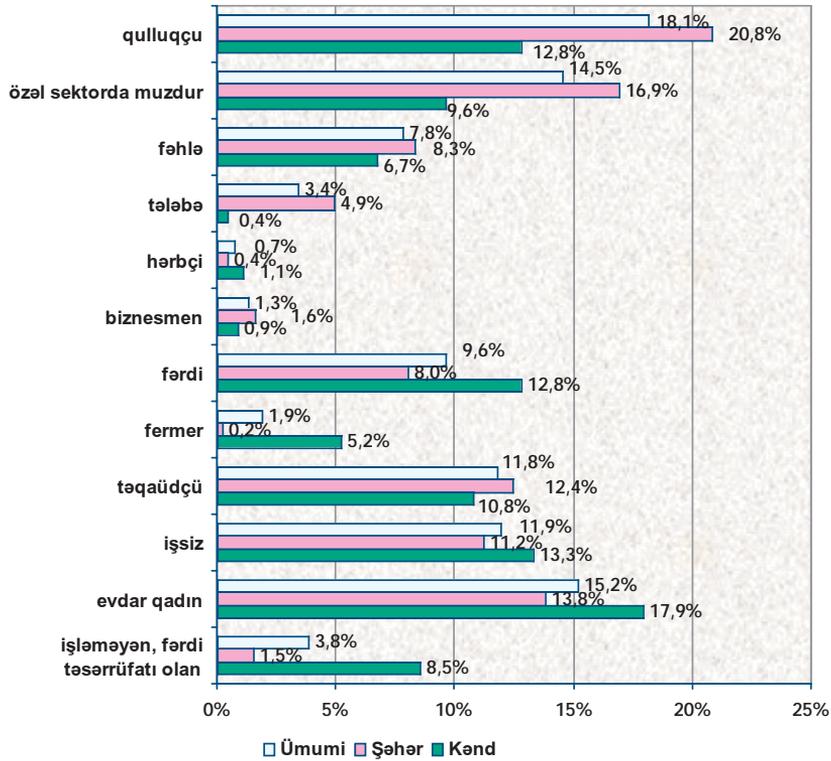
Şəkil 1.4. Respondentlərin ailə vəziyyətinə görə paylanması

Ailələrin yarısında isə üzvlərin sayı 4-5 nəfər təşkil edir (şəkil 1.5).

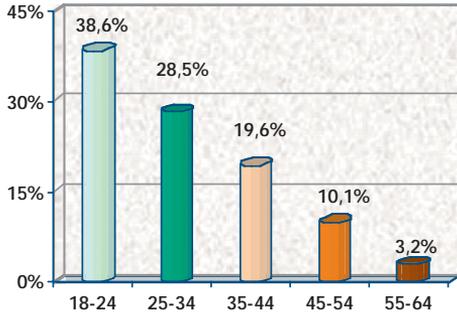
Şəkil 1.5. Respondentlərin ailə üzvlərinin sayına görə paylanması

Məşğulluğa görə respondentlər aşağıdakı formada bölünüb: işləyənlər - 61,3%, təqaüdcülər - 11,8%, ev xanımları - 15,2%, işsizlər - 11,9% (şəkil 1.6).

Şəkil 1.6. Respondentlərin məşğulluqlarına görə paylanması

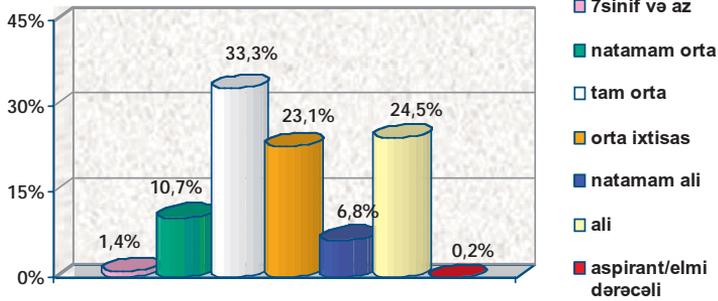
İşsizlərin yaş kateqoriyalarına ayrılması bu sahədə ən az müdafiə olunan yaş qrupunu müəyyənləşdirməyə imkan verir ki, bunlar da 18-24 yaş arasında olan gənclərdir (şəkil 1.7).

Şəkil 1.7. İşsiz respondentlərin müxtəlif yaş kateqoriyalarına görə paylanması

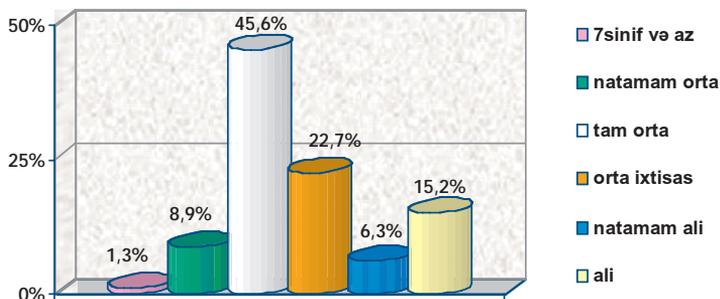
Bu da onunla izah olunur ki, iş təcrübəsinə malik olmayan gənclər, təhsillərindən asılı olmayaraq, işəgötürənlər üçün maraq kəsb etmir. Təhsil müəssisələri məzunlarının işlə təmin olunması mexanizmi isə hazırda mövcud deyil. Digər tərəfdən, gənclər heç bir yerdə işləmədən təcrübə yığa bilməzlər. Beləliklə, gənc nəslin işsizlik problemi gündəmə gəlir.

Qeyd etmək lazımdır ki, rəyi soruşulanların yarıdan çoxu (56,4%) tam orta və orta ixtisas, 24,5%-i isə ali təhsillidirlər (şəkil 1.8).

Şəkil 1.8. Respondentlərin təhsillərinə görə paylanması

Maraqlıdır ki, işsizlərin əsas hissəsi orta və orta ixtisas təhsillidirlər (şəkil 1.9).

Şəkil 1.9. İşsiz respondentlərin təhsillərinə görə paylanması

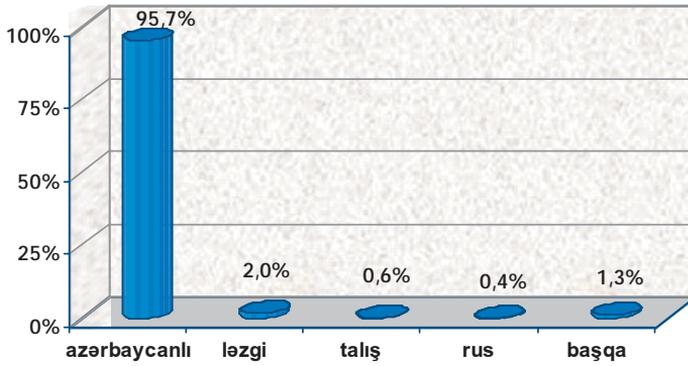
Şəhər və kənd üzrə təhlil göstərir ki, işsizlər kənddə əsasən orta təhsilli, şəhərdə isə orta, orta ixtisas və ali təhsillilərlə eyni dərəcədə təmsil olunub (cədvəl 1.1)

Cədvəl 1.1

İşsiz respondentlərin təhsil və yaşayış məntəqəsinin növünə görə paylanması

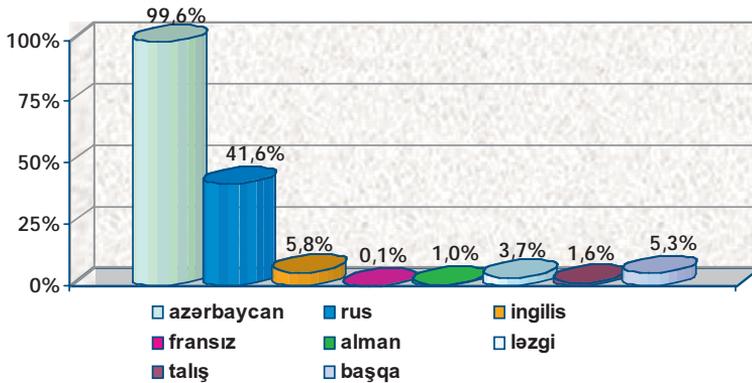
Təhsilin növü	Ümumi	Şəhər	Kənd
7 sinif və az	1,4%	1,2%	1,8%
Natamam orta	10,7%	8,2%	15,7 %
Tam orta	33,3%	28,6%	42,8 %
Orta ixtisas	23,1%	24,5%	20,2 %
Natamam ali	6,8%	7,8%	4,7 %
Ali	24,5%	29,4%	14,8%
Aspirant / Elmi dərəcəli	0,2%	0,3%	0,0%
cəmi	100,0%	100,0%	100,0%

Respondentlərin əksəriyyəti (95,7%) milliyətcə azərbaycanlı olduğunu bildirib (şəkil 1.10). Digər respondentlərin verdiyi cavablar Azərbaycan cəmiyyətinin çoxmillətli olduğunu təsdiqləyir: respondentlərin arasında ruslar, tatarlar, ləzgilər, talışlar, yəhudilər, kürdlər və s. olub.

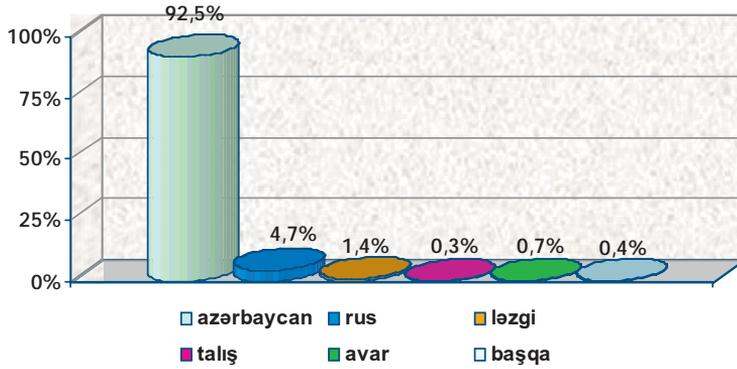

Şəkil 1.10. Respondentlərin milliyətinə görə paylanması

Respondentlərin bildiyi və adətən ünsiyyət üçün ailələrində istifadə etdiyi dillərin paylanması şəkil 1.11-1.12 və cədvəl 1.2-1.3-də göstərilib. Göründüyü kimi, ünsiyyətdə ən çox istifadə edilən dillər kimi azərbaycan, rus, talış və ləzgi dilləri göstərilib.

Şəkil 1.11. Respondentlərin bildikləri dillərə görə paylanması

Şəkil 1.12. Respondentlərin evlərində adətən istifadə edilən dillərin paylanması

Cədvəl 1.2

Respondentlərin bildikləri dillərin yaşayış məntəqələrinin növünə görə paylanması

Respondentlərin bildikləri dillər	Ümumi	Şəhər	Kənd
Azərbaycan	99,6%	99,7%	99,6%
Rus	41,6%	48,9%	26,9%
İngilis	5,8%	8,2%	0,9%
Fransız	0,1%	0,2%	0,0%
Alman	1,0%	1,2%	0,4%
Ləzgi	2,7%	2,0%	3,2%
Talış	1,6%	1,1%	2,5%
Başqa	5,3%	3,9%	7,2%

Cədvəl 1.3

Respondentlərin evlərində adətən istifadə edilən dillərin yaşayış məntəqələrinin növünə görə paylanması

Adətən işlədilən dillər	Ümumi	Şəhər	Kənd
Azərbaycan	92,9%	92,6%	95,8%
Rus	4,7%	5,6%	1,1%
Ləzgi	1,1%	0,8%	1,3%
Talış	0,5%	0,4%	0,6%
Avar	0,4%	0,3%	0,6%
Başqa	0,4%	0,3%	0,6%
cəmi	100,0%	100,0%	100,0%

Beləliklə, sorğu zamanı respondentlər barədə alınan sosial-demografik məlumatlar seçilən metodologiyanın və respondent seçiminin düzgünlüyünü, eləcə də müsahibə götürülmə texnologiyasına riayət olunduğunu və ölkə seçicilərinin geniş spektrini əhatə etdiyini göstərir.

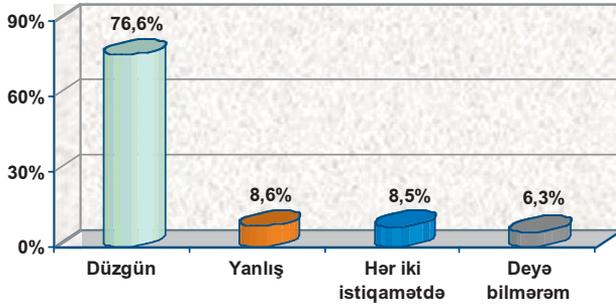
2. Ailələrin sosial rifah halı və gəlirlərin səviyyəsi

15 oktyabr 2003-cü ildə keçirilən seçkilərdə seçicilərin 76,84% səsini toplayaraq Azərbaycan Respublikasının Prezidenti seçilən İlham Əliyevdən xalq çox şey gözləyirdi. Ən azı o baxımdan ki, ümummilli lider Heydər Əliyev irsinin layiqincə davam etdirilməsi dövlətin və cəmiyyətin inkişafı baxımından böyük əhəmiyyət kəsb edirdi. Xalqın ondan böyük gözləntilərini dərk edən İlham Əliyev də prezident kimi and içərkən belə bir ifadə işlətməmişdi: "Mən hər bir azərbaycanlının prezidenti olacağam". O, çıxışında iki təmayülü - iqtisadi inkişafı və demokratik-siyasi islahatları ölkənin konseptual inkişaf strategiyasının prioritet istiqamətləri kimi önə çəkmişdi: "Siyasi islahatlar iqtisadi islahatlarla tamamlanmalıdır. Azərbaycanda həm siyasi, həm də iqtisadi islahatlar paralel şəkildə aparılır və hesab edirəm ki, bizim uğurumuzun əsas səbəbi məhz bundan ibarətdir. Biz siyasi islahatları artıq yaranmış çox güclü iqtisadi təməl üzərində qururuq. Əgər bu iqtisadi təməl olmasa, siyasi islahatları aparmaq o qədər də asan olmayacaq".

Bu, söz xatirinə deyilmiş ifadə və ya sadəcə, bəyanat deyildi. Hər bir azərbaycanlının prezidenti olmaq üçün, ilk növbədə, yorulmadan çalışmaq, əhalinin problemlərinə dərinləndən bələd olmaq və insanların yaşayış səviyyəsinin, rifah halının yüksəldilməsinə nail olmaq lazım idi. İlham Əliyev son beş ildə imzaladığı fərman və sərəncamlarla, qəbul etdiyi pragmatik qərarlarla, habelə obyektiv reallıqdan irəli gələn addımları ilə ölkəmizin dinamik yüksəlişini təmin etməyi, həyata keçirdiyi islahatlarla inkişaf mexanizminin işləkliyinə nail olmağı bacardı.

Buna münasibət göstərən respondentlər sorğu zamanı Azərbaycanın son beş ildə hansı istiqamətdə inkişaf etməsini

qiymətləndirərək, əsasən, bu inkişafın düzgün istiqamətdə getdiyini hesab ediblər. Onların 76,6%-i ölkənin inkişaf istiqamətinin düzgün olduğunu bildirib. Həm düzgün olması, həm də yanlışlıqların mövcudluğunu qeyd edən respondentlərin 8,5%-i olmuşdur. Rəyi soruşulanların yalnız 8,6%-i inkişafın yanlış istiqamətdə getdiyini hesab etmişdir (şəkil 2.1).

Şəkil 2.1. Azərbaycanın son beş ildə hansı istiqamətdə inkişaf etməsinə aid respondentlərin rəyləri

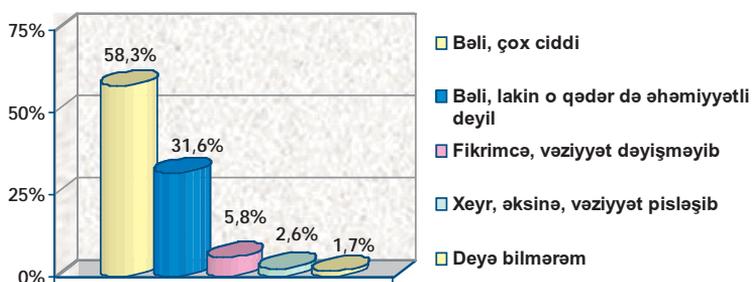
Təsadüfi deyil ki, MDB dövlətlərinin büdcə vəsaitləri son beş ildə təxminən 15-20% artdığı halda, respublikamızda bu göstərici üzrə fərq 10 dəfədən çoxdur. Azərbaycanın büdcə gəlirlərinin illik artım tempi ötən dövrdə orta hesabla 30-40% artımla müşayiət olunmuşdur. Məsələn, əgər 2003-cü ildə büdcə gəlirləri 1 milyard 200 milyon manat təşkil edirdisə, 2004-cü ildə bu rəqəm 1 milyard 500 milyon manat, 2005-ci ildə 2 milyard 100 milyon manat, 2006-cı ildə 3 milyard 800 milyon manat olmuş, 2007-ci ildə 50%-dən də çox yüksələrək 6 milyard manatı ötmüşdür. 2008-ci ilin büdcəsinin 10 milyard manatı ötməsi də artım dinamikasının miqyasını əyani surətdə nümayiş etdirir. Büdcə gəlirlərinin sürətli artımı nəticəsində artıq 3 ildir ki, hökumət may-iyun aylarında dövlət büdcəsində əlavə və dəyişikliklər etməli olur.

2009-cu ilin büdcəsi də nikbindir. Proqnozlara əsasən, 2009-cu ildə

ölkənin əsas makroiqtisadi göstəricisi olan ümumi daxili məhsul (ÜDM) həcmi 43,6 milyard manat, artım tempi 18% təşkil edəcəkdir. 2009-cu ilin büdcə gəlirlərinin məbləği ÜDM-in təxminən 28%-i nisbətində olacaqdır. 2009-cu ildə büdcənin gəlirlər bölməsi cari illə müqayisədə 16,1% artaraq 12 milyard 177 milyon manata çatacaqdır. 2009-cu il Azərbaycanın icmal büdcəsinin gəlirləri 22 milyard 680 milyon manat təşkil edəcəkdir və bu da 2008-ci ilə nisbətən 29,9% çoxdur.

Dövlət Statistika Komitəsinin məlumatına görə, 2003-2008-ci illərdə Azərbaycanın iqtisadiyyatı, ümumi daxili məhsul 2,7 dəfə, orta aylıq əməkhaqqı 3,4 dəfə, əhalinin gəlirləri 2,9 dəfə yüksəlmiş, orta pensiya məbləği 17 manatdan 90 manata çatmışdır. Bu, MDB-də pensiyaların məbləği nisbətən yüksək olan ilk 5 dövlət arasında ən yuxarı artımdır.

2003-cü il prezident seçkilərindən sonra Azərbaycanın sosial-iqtisadi inkişafında müsbət dəyişikliklərin mövcudluğuna münasibət bildirən respondentlərin 58,3%-i bunu təsdiqləyərək çox ciddi səviyyədə olduğunu, 31,6%-i o qədər də əhəmiyyətli olmasa da, lakin mövcud olduğunu qeyd ediblər. Vəziyyətin dəyişmədiyini rəyi soruşulanların 5,8%-i, pisləşdiyini isə respondentlərin 2,6%-i hesab edib (şəkil 2.2).

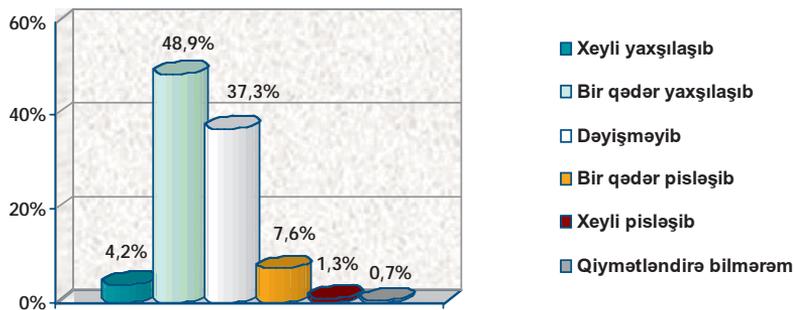

Şəkil 2.2. Azərbaycanın sosial-iqtisadi inkişafında müsbət dəyişikliklərin mövcudluğuna respondentlərin münasibəti

Əvvəlki büdcə zərflərində olduğu kimi, 2009-cu ilin büdcəsində də sosial xərclərin artırılması nəzərdə tutulur və bu da dövlət başçısı İlham Əliyevin insan amilinə xidmət edən siyasət yeritdiyini bir daha təsdiqləyir. Sosialyönümlü xərclərin büdcədəki payı 2009-cu il üçün 4 milyard 24 milyon manat proqnozlaşdırılır ki, bu da ümumi büdcə vəsaitlərinin 33 faizi deməkdir. 2008-ci illə müqayisədə 2009-cu il sosial bölməyə 790 milyon manatdan çox vəsait yönəldiləcəkdir. Bu vəsaitlər hesabına əməkhaqlarını, pensiyaları, minimum əməkhaqqını, sosial yardımları, müavinətləri, hərbi qulluqçuların və müharibə veteranlarının maaş və təqaüdlərini artırmaq mümkün olacaqdır.

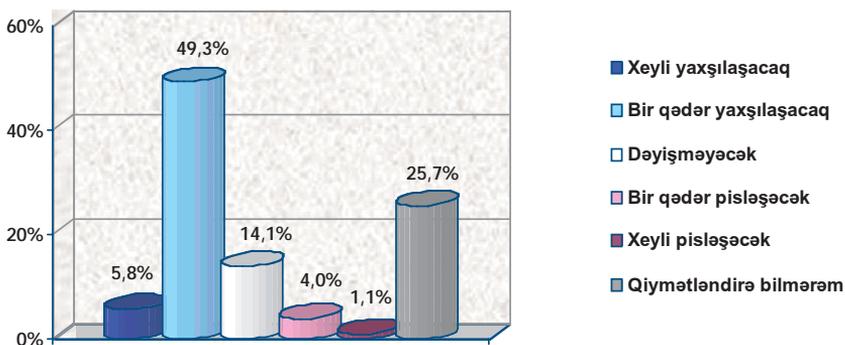
2008-ci il yanvarın 1-dən minimum əməkhaqqı və minimum təqaüd məbləğinin dövlət başçısı tərəfindən 20% artırılaraq 60 manata, sentyabrın 1-dən isə daha 25% artırılaraq 75 manata çatdırılması bir daha göstərir ki, sosial sahədə islahatlar davamlı xarakter daşıyır. 2009-cu ildən isə pensiyaların baza hissəsi yenidən artırılacaq, eyni zamanda pensiyaların sığorta hissəsi illik inflyasiya faizinə uyğun indeksləşdiriləcək ki, bu da qiymət artımı baş verdiyi təqdirdə, bunun pensiyaçıların sosial vəziyyətinə hər hansı mənfi təsirini neytrallaşdıracaq.

Bunu respondentlərin maddi vəziyyətlərinin dəyişməsinə aid suallara verdiyi cavablar təsdiqləyir. Son bir ildə maddi vəziyyətlərinin necə dəyişdiyini deyən respondentlərin 4,2%-i maddi vəziyyətlərinin xeyli, 48,9%-i bir qədər yaxşılaşdığını deyib. Rəyi soruşulanların 37,3%-i vəziyyətlərinin dəyişmədiyini, 7,6%-i bir qədər pisləşdiyini, 1,3%-i isə xeyli pisləşdiyini göstərmiş (şəkil 2.3).

Şəkil 2.3. Əvvəlki illə müqayisədə respondentlərin ailələrinin maddi vəziyyətinin dəyişməsi

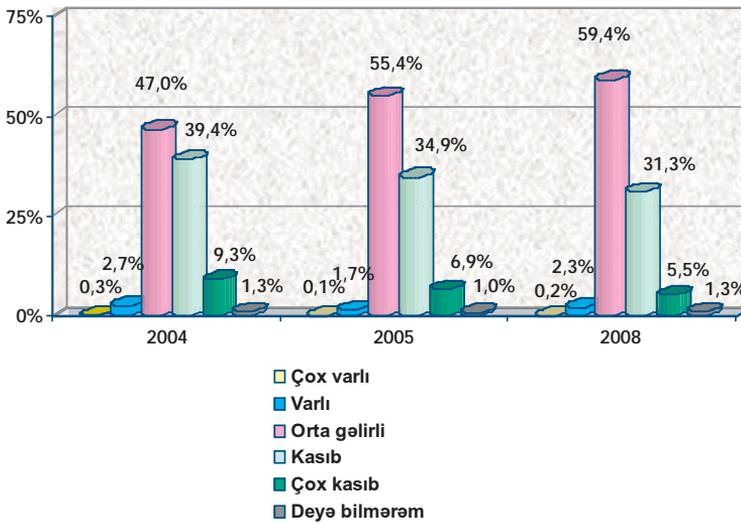
Son yarım ildə dünyanı bürüyən və Azərbaycandan yan keçməyən qiymət artımı və iqtisadi sahədə baş verən inflyasiyanı qeyd edən respondentlər buna baxmayaraq yaxın gələcəkdə maddi vəziyyətlərində baş verən dəyişikliklərə nikbin yanaşıblar. Belə ki, bir ildən sonra vəziyyətlərinin xeyli yaxşılaşacağına respondentlərin 5,8%-i, bir qədər yaxşılaşacağına 49,3%-i, dəyişməyəcəyinə 14,1%-i ümid edib. 5,1% respondent isə maddi vəziyyətinin pisləşəcəyini proqnozlaşdırıb (şəkil 2.4).

Şəkil 2.4. Bir ildən sonra respondentlərin ailələrinin maddi vəziyyətinin dəyişməsinin proqnozlaşdırılması

Respondentlərin öz ailələrini gəlir baxımından müxtəlif kateqoriyalara aid etmələrinin təhlili (şəkil 2.5) dünyada cəmiyyətin əsas hissəsini təşkil edən orta gəlirli təbəqənin Azərbaycanda da möhkəmlənməsini göstərib. Belə ki, əgər 2004-cü ildə keçirilən tədqiqat zamanı orta gəlirli kimi öz ailələrini təqdim edən respondentlərin sayı 47,0% təşkil edirdisə, 2005-ci ildə bu rəqəm 55,4%, 2008-ci ildə isə 59,4% təşkil edib (şəkil 2.5). Digər tərəfdən, varlı və kasıb təbəqələrə bölünmənin olmaması da aşkar görünür.

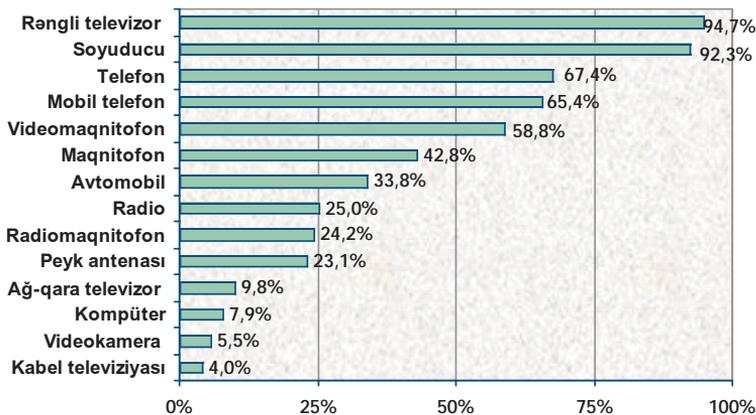
Bir çox ölkələrdəki varlı və kasıb bölgüsünün Azərbaycanda mövcud olmaması və orta gəlirli ailələrin sayının çoxluğu diqqəti daha çox cəlb edir.

Şəkil 2.5. Gəlir baxımından respondentlərin öz ailələrini kateqoriyalara aid etmələrinin paylanması

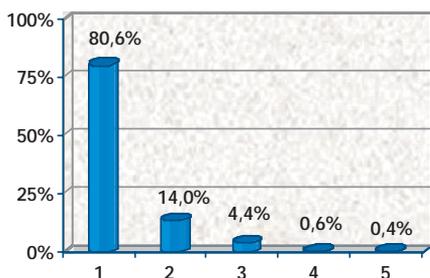
Məlum olduğu kimi, ölkənin sosial-iqtisadi siyasətinin əsas istiqamətləri əhalinin həyat səviyyəsinin davamlı artımını təmin edən tədbirlərin həyata keçirilməsini nəzərdə tutur. Respondentlərin

gündəlik həyatda istifadə etdikləri məişət avadanlıqları sırasına yaşayış üçün vacib olanlar, məsələn, isti iqlimdə lazımlı olan soyuducu, həmçinin əvvəllər təmtəraq rəmzi sayılanlar da daxildir. Belə ki, hər beşinci ailədə avtomobil, respondentlərin hamısının televizoru (94,7%-nin rəngli, 9,8%-nin ağ-qara), bir qədər az hissəsinin soyuducusu (92,3%), yarısından çoxunun radiosu, maqnitofonu və videomaqnitofonu vardır. Rəyi soruşulanların 67,4%-nin telefonu, 65,4%-nin mobil telefonu var (şəkil 2.6).

Şəkil 2.6. Respondentlərin və onların ailələrinin istifadə etdikləri məişət avadanlıqlarının paylanması

Qeyd etmək lazımdır ki, mobil telefon istifadə edən respondentlərin 19,4%-nin bir neçə mobil telefonu var (şəkil 2.7).

Şəkil 2.7. Respondentlərin və onların ailələrinin sahib olduqları mobil telefonların sayına görə paylanması

Ailədə istifadə olunan məişət avadanlıqlarının paylanması 2004-cü ildə aparılmış sorğu nəticəsində əldə edilmiş rəqəmlərlə müqayisə edildikdə bahalı avadanlıqların (avtomobil və s.) sahiblərinin artması ilə bərabər müasir texnologiyalardan istifadə edənlərin də sayı xeyli artmaqdadır, məsələn, peyk antenaları və s. (cədvəl 2.1).

Cədvəl 2.1

Respondentlərin və onların ailələrinin istifadə etdikləri məişət avadanlıqlarının 2004 və 2008-ci illər üzrə müqayisəsi

İstifadə olunan avadanlıqlar	2004	2008
Rəngli televizor	82,2%	94,7%
Soyuducu	85,5%	92,3%
Telefon	48,4%	67,4%
Mobil telefon	33,2%	65,4%
Videomaqnitofon	42,6%	58,8%
Maqnitofon	57,5%	42,8%
Radio / Radiomaqnitofon	50,0%	49,2%
Avtomobil	17,8%	33,7%
Peyk antenası	7,5%	23,1%
Ağ-qara televizor	14,5%	9,8%
Kompüter	3,0%	7,9%
Videokamera	5,0%	5,5%
Kabel televiziyası	0,2%	4,0%

Beləliklə, həyata keçirilən bütün tədbirlər sosial müdafiənin keyfiyyətə yeni mərhələyə keçid alması kimi dəyərləndirilə bilər. Onlar kompleks xarakter daşıyır və bu konsepsiyanın davamı qarşıdakı beşilliyin də sosial rifah və tərəqqi dövrü kimi səciyyələndiriləcəyinə münbit zəmin və möhkəm təminat yaradır.

3. Daxili siyasət

2003-2008-ci illərdə xalqın radikal müxalifətə etimadının getdikcə azalması prosesi müşahidə olundu. Bu, tək-cə müxalifət liderlərinin siyasi sərbətsizliyi, bacarıqsızlığı və fəaliyyətini daxili çəkişmələr üzərində qurması ilə deyil, həm də ölkədə həyata keçirilən siyasi-iqtisadi islahatlar nəticəsində xalqın prezident İlham Əliyevə inam və etibarının getdikcə artması ilə əlaqədar olmuşdur.

İlk prezidentliyi dövründə İlham Əliyev müxalifəti dəfələrlə dialoqa, ölkənin problemlərinin həlli üçün birliyə çağırırdı. Bu çağırış ilk dəfə prezidentin andıçmə mərasimində səsləndi.

O, Azərbaycanda vətəndaş həmrəyliyinə baş tutması üçün 2003-cü il prezident seçkilərindən sonra kütləvi iğtişaşlar törətməkdə təqsirləndirilən həbs olunmuş və müxtəlif müddətlərə azadlıqdan məhrum edilmiş müxalifət liderlərini, eləcə də sıradan müxalifətçiləri konstitusion hüququndan istifadə edərək əfv etdi. Daha sonra müvafiq məhkəmə instansiyaları bu liderlərin üzərindən məhkumluğu götürərək, 2005-ci ilin noyabrında keçirilən parlament seçkilərində iştirakına şərait yaratdı. Onlardan iki nəfər - sabiq baş nazir Pənah Hüseyn və Ümid Partiyasının sədri İqbal Ağa-zadə Milli Məclisin deputatı seçildilər və hazırda millət vəkili kimi parlamentdə fəaliyyətlərini davam etdirirlər.

Maraqlıdır ki, prezidentin müxalifətə bu güzəştləri və müxalif partiyaların fəaliyyəti üçün yaradılan şərait xalqın bu qüvvələrə etimadını artırmadı. Müqayisə üçün bir faktı qeyd etmək yerinə düşərdi: Ermənistanda prezident seçkilərinin nəticələrinin saxtalaşdırılmasına etiraz əlaməti olaraq küçələrə çıxan prezidentliyə namizəd, sabiq prezident Levon Ter-Petrosyanın tərəfdarları 2008-ci il martın 1-də güc strukturları tərəfindən gülləbaran edildi. Nəticədə kütləvi insan tələfatı

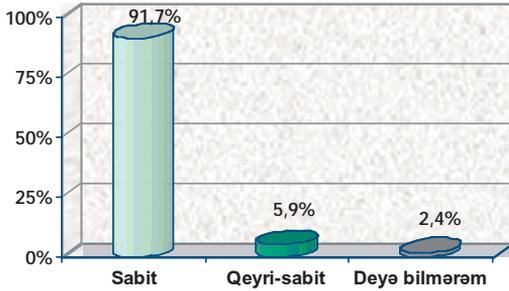
qeydə alındı, onlarla adam həlak oldu, yüzlərlə adam yaralandı. Bundan başqa, müxalifətin əsas liderləri başda olmaqla minə yaxın insan həbs olundu, Ter-Petrosyan ev dustağı edildi. Ölkədə Robert Koçaryanın terrorçu rejimini Serj Sarkisyanın qanlı diktaturası əvəzlədi. Həbs olunmuş müxalifətçilər müxtəlif müddətlərə azadlıqdan məhrum olundular və hələ də həbsdə saxlanılırlar.

Fikrimizcə, bu misal həm iki ölkənin hakimiyyətləri, həm də müxalifətləri arasındakı fərqi bariz şəkildə ortaya qoyur - Azərbaycan hakimiyyətinin və Ermənistan müxalifətinin xeyrinə.

Daxili siyasətdə İlham Əliyev ilk gündən iqtisadiyyatın birqütblü inkişafını yolverilməz sayaraq, respublikanın neft gəlirlərindən asılılığının aradan qaldırılmasına - qeyri-neft sektorunun, istehsal sahibkarlığının inkişafına xüsusi diqqətlə yanaşmış, regionların tarazlı və davamlı inkişafı, tarixi məşğulluq ənənələrinin bərpası istiqamətində ardıcıl tədbirlər sistemi həyata keçirmişdir. Bu siyasət neftdən asılılığı azaltmaqla ölkədəki dinamik iqtisadi inkişaf tempini sabit saxlamağa imkan verən fundamental əsasların yaradılmasını nəzərdə tutur. "Biz öz siyasətimizi elə aparmalıyıq ki, guya Azərbaycanda neft yoxdur. İqtisadiyyatın bütün sahələrində və ilk növbədə, qeyri-neft sektorunda mövcud strukturlar inkişaf etdirilməlidir" - deyən dövlət başçısı neft gəlirlərini digər strateji sahələrə yönəltməklə qeyri-neft sektorunun, sənayenin inkişafına, infrastrukturun müasirləşməsinə, davamlı tərəqqiyə zəmin yaradan investisiya layihələrinin gerçəkləşməsinə xüsusi diqqətlə yanaşır.

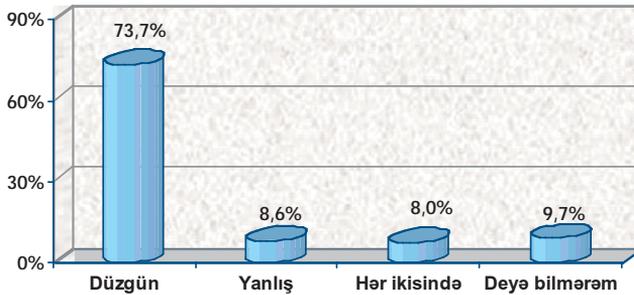
Yuxarıda göstərilənlər sadəcə insanların nəzərində onların həyatının təhlükəsizliyinin, firavanlığının, sabit gələcəklərinin təmin edilməsindədir. Demək olar ki, 2003-cü ildən bugünədək ölkə prezidentinin həyata keçirdiyi daxili və xarici siyasətin qiymətləndirilməsi zamanı məhz bu amillər nəzərə alınmışdır.

Azərbaycanda ictimai-siyasi vəziyyəti qiymətləndirən respondentlərin əksəriyyəti Azərbaycanda ictimai-siyasi vəziyyətin sabit olduğunu bildirib. Respondentlərin 91,7%-i ölkənin ictimai-siyasi həyatını sabit, 5,9%-i qeyri-sabit hesab edib (şəkil 3.1).

Şəkil 3.1. Azərbaycanda mövcud ictimai-siyasi vəziyyətin qiymətləndirilməsi

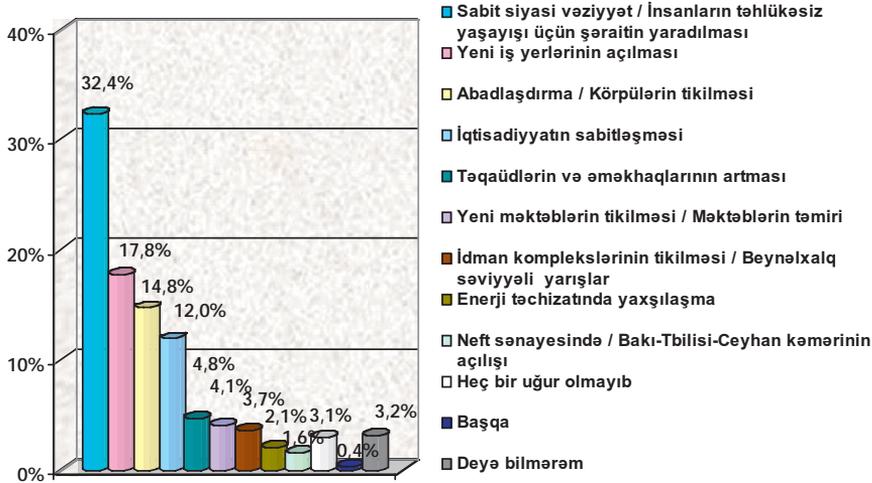
Rəyi soruşulanların 73,7%-i Azərbaycanın son bir ildə düzgün istiqamətdə, 8,0%-i həm düzgün, həm də yanlış istiqamətdə, 8,6%-i yanlış istiqamətdə inkişaf etdiyini hesab edib (şəkil 3.2).

Şəkil 3.2. Azərbaycanın son bir ildə hansı istiqamətdə inkişaf etməsinə aid respondentlərin rəyləri

2003-cü il prezident seçkilərindən sonra dövlətimizin idarə edilməsində ən əhəmiyyətli uğurları qeyd edərkən, respondentlərin 32,4%-i sabit siyasi vəziyyəti, 17,8%-i yeni iş yerlərinin açılmasını, 14,8%-i abadlaşdırmanı və yeni körpülərin tikilməsini, 12,0%-i

İqtisadiyyatın sabitləşməsini və digərlərini göstəriblər. Respondentlərin 3,1%-i heç bir uğurun olmadığını deyib (şəkil 3.3).

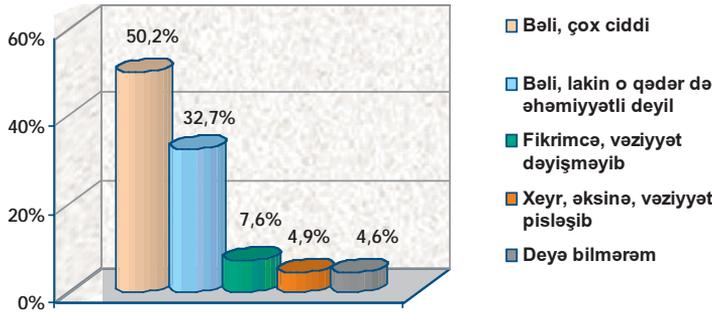

Şəkil 3.3. 2003-cü il prezident seçkilərindən sonra dövlətimizin idarə edilməsində ən əhəmiyyətli uğurlar barədə respondentlərin rəyləri

Respondentlərin 50,2%-i bu dövrdə Azərbaycanın sosial-iqtisadi həyatında ciddi müsbət dəyişikliklərin, 32,7%-i müsbət dəyişikliklərin olduğunu təsdiqləyib, 7,6%-i vəziyyətin dəyişmədiyini, 4,9%-i isə vəziyyətin pisləşdiyini bildirib (şəkil 3.4).

Azərbaycanda hələlik həllini tapmamış 3 ən vacib problemi sadalayarkən respondentlər, ilk növbədə, Qarabağ problemini (82,8%) qeyd edib. Digər sadalamada isə işsizlik (56,4%), əməkhaqları və təqaüdlərin az olması (33,8%), qaçqınların mövcudluğu (28,0%), korrupsiya (27,3%), yoxsulluq (18,0%), qiymət artımı (17,5%) və başqa problemlər bildirilib.

İlham Əliyevin prezident olduğu müddətdə əhəmiyyətli və vaxtında atdığı addımları qeyd edərkən respondentlər, ilk növbədə, prezidentin

Şəkil 3.4. 2003-cü il prezident seçkilərindən sonra Azərbaycanın sosial-iqtisadi inkişafında müsbət dəyişikliklərin mövcudluğuna respondentlərin münasibəti

regionlara səfərlər edərək əhali ilə sıx təmasda olmasını qeyd edib (cədvəl 3.1). Görüşlər zamanı sakinlər mövcud problemləri haqqında məlumatı bilavasitə ölkə başçısına verməklə yanaşı, ölkədə baş verənlərlə bağlı öz fikir və təkliflərini bölüşməyə imkan əldə ediblər. Prezidentin sakinlərlə ünsiyyətdə olduğu zaman bu problemlərlə diqqətlə tanış olması və onların həlli üçün göstərişlər verməsi respondentlər tərəfindən yüksək qiymətləndirilib. Onlar bu görüşlərin real nəticələrini müşahidə etdiklərini və bunun davam etməsini arzuladıqlarını bildiriblər (25,7%).

Son beş ildə ölkədə abadlıq işlərinin genişləndirilməsi və müasir üslubda tikililərin ucaldılması, körpülər və yol ayrıclarının tikilməsi, tikinti işlərinin həcminə görə Azərbaycan regionda alternativsiz liderdir. Bunun həyatlarında müsbət rol oynadığını qeyd edən respondentlər ikinci yerdə məhz abadlıq işlərinin aparılmasını, yolların və körpülərin tikintisini qeyd ediblər (12,4%).

Ölkə ərazisinin beşdə bir hissəsinin işğalı probleminin həlli istiqamətində İlham Əliyevin fəaliyyəti və danışıqların intensivləşdirilməsi rəyi soruşulanların 10,5%-i tərəfindən qeyd olunmuşdur.

İlham Əliyevin prezidentliyi dövründə gənclərə və idmana göstərdiyi diqqət sayəsində ölkə idmançıları beynəlxalq yarışlarda böyük uğurlar qazanaraq Azərbaycanın qüdrətini bütün dünyaya yaymışlar. Bunlar və ölkəmizdə beynəlxalq yarışlar və çempionatların keçirilməsi, ölkəmizin ilk dəfə olaraq "Eurovision" müsabiqəsində təmsil edilməsi respondentlər tərəfindən irəliyə doğru atılmış əhəmiyyətli bir addım kimi qiymətləndirilərək qeyd edilib (9,3%).

Cədvəl 3.1

İlham Əliyevin prezident olduğu müddətdə əhəmiyyətli və vaxtında atdığı addımlar barədə respondentlərin rəyləri

	%-lə cavab verənlərdən
Regionlarda əhali ilə görüşlər	25,7%
Abadlıq işləri / Yolların və körpülərin tikilməsi	12,4%
Qarabağ probleminin həlli istiqamətində danışıqlar	10,5%
İdmana dəstək	9,3%
Yeni iş yerlərinin açılması	7,5%
Kadr dəyişikliyi	7,3%
Yoxsulluğun azaldılması	6,1%
Korrupsiya ilə mübarizə	5,8%
Xarici ölkələrlə əlaqələrin qurulması	3,2%
İqtisadi islahatlar / Sahibkarlığa dəstək	2,2%
Başqa	2,8%
Deyə bilmərəm	1,7%
cəmi	100,0%

Digər qeyd olunan addımlar sırasında yeni iş yerlərinin açılması (7,5%), kadr dəyişiklikləri (7,3%), yoxsulluğun azaldılması (6,1%) və başqaları qeyd edilmişdir.

Azərbaycan vətəndaşının normal yaşayışı üçün kommunal xidmətlərin səviyyəsi yüksəldilir, zəruri infrastruktur layihələri gerçəkləşdirilir, ilk növbədə, əhalinin fasiləsiz olaraq elektrik enerjisi, təbii qaz, içməli su ilə təminatı, yolların bərpası və yenidən çəkilişinə xüsusi diqqət yetirilir. İnfrastrukturun yeniləşdirilməsi məqsədilə dövlət büdcəsində investisiya xərcləri ildən-ilə artırılır. Əgər 2006-cı ilin dövlət büdcəsində investisiya layihələrinin maliyyələşdirilməsi üçün 600 milyon manat ayrılmışdısa, 2007-ci ildə bu rəqəm 1,5 milyard manat təşkil etmiş, 2008-ci ildə isə 4 milyard manatı ötmüşdür.

Regionların sosial-iqtisadi inkişafı tədbirləri çərçivəsində 730 mindən artıq iş yeri açılmış, Bakıya İsmayılı-Oğuz bölgəsindən su kəməri, Qubanın Xınalıq kəndinə yol çəkilməmiş, Lerik kimi ucqar rayonlar təbii qazla təmin olunmuş, yeni məktəblər tikilmiş, köhnə məktəblər əsaslı təmir və bərpa olunaraq istilik sistemi ilə təmin olunmuş, Bakıda müasir körpülər salınmış, yol şəbəkəsi müasirləşdirilmişdir. Son beş il ərzində Azərbaycanda 4 beynəlxalq aeroport istismara verilmiş, səkkiz elektrik stansiyası tikilmiş, minlərlə kilometr yol salınmışdır.

Ötən beş ildə kiçik və iri sahibkarlara dövlət büdcəsindən ayrılan vəsaitlərin həcmi ildən-ilə artırılmış, iş adamlarının fəaliyyətinə süni müdaxilələr aradan qaldırılmış, antiinhisar və korrupsiyaya qarşı mübarizə tədbirləri gücləndirilmiş, biznes subyektlərinin qeydiyyatı və lisenziya sistemi sadələşdirilərək "vahid pəncərə" prinsipi əsasında aparılmış, yerlərdə regional iqtisad məhkəmələri formalaşdırılmış, kənd təsərrüfatı sahəsində çalışan fermerlərin lazımı texnika, gübrə və toxum məhsulları ilə təmin edilməsinə kömək məqsədilə "Aqrolizinq" Səhmdar Cəmiyyəti yaradılmış, onlar gəlir vergisindən azad edilmiş,

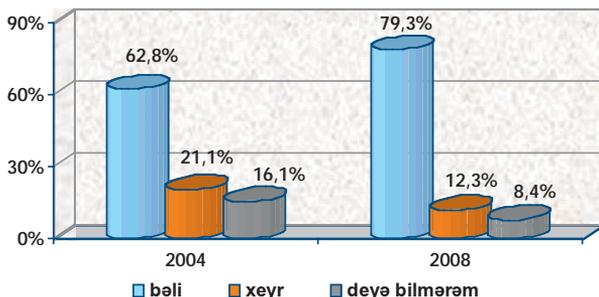
güzəştli şərtlərlə yanacaq və motor yağları ilə təmin olunmuşdur. Sahibkarlığın inkişafı ilə bağlı kompleks tədbirlərin davam etdirilməsi məqsədilə "2008-2015-ci illər üçün sahibkarlığın inkişafı Dövlət Proqramı"nın layihəsi hazırlanmışdır və hazırda aidiyyəti qurumlarla razılaşdırılır.

Beynəlxalq qurumların reytingləri Azərbaycanın dünyanın nüfuzlu maliyyə təşkilatlarının etibarlı tərəfdaşına çevrildiyini və kreditlərin cəlb edilməsində açıq məkan olduğunu təsdiqləyir. Təkcə bir faktı qeyd etmək kifayətdir ki, ötən beş ildə Azərbaycan iqtisadiyyatına 44 milyard ABŞ dolları sərmayə qoyulmuşdur ki, bu da müstəqillik dövründə respublikamıza yatırılan sərmayələrin 77%-ni təşkil edir.

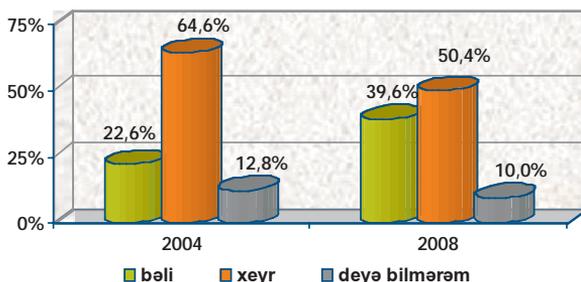
Davos Dünya İqtisadi Forumunun 2008-ci il üzrə hesabatında rəqabətqabiliyyətlilik sahəsində Azərbaycan 66-cı yeri tutmuşdur. "Goldman Sachs" kimi mötəbər qurumun reytingində (2008-ci il üzrə) isə Azərbaycan 61-ci yerdə qərar tutmuşdur. Dünya Bankının ən iri maliyyə strukturlarından olan Beynəlxalq Maliyyə Korporasiyasının dünya ölkələrində biznes mühitinə dair hazırladığı növbəti "Doing Business - 2009" hesabatında isə Azərbaycan "islahatçı ölkə" elan edilmişdir. İşgüzar mühitin əlverişliliyi baxımından ötən il dünya üzrə 97-ci yerdə olan respublikamız bu il 33-cü yerə yüksəlmişdir. Bununla da hesabatın tərtib edildiyi tarix ərzində ən böyük sıçrayış rekordu müəyyən edilmişdir.

2003-cü ildə İlham Əliyevin seçkiqabağı verdiyi vədlərdən biri əhalinin məşğulluğu və işsizlik probleminin həll edilməsi naminə yaxın 5 il ərzində 600 min yeni iş yerinin açılması idi: son beş ildə dayanmış müəssisələrin fəaliyyətinin bərpası, yeni müəssisələrin açılması, müxtəlif sahələrdə istehsalatın təşkil edilməsi və s. Verilən vədlərin reallaşdırılaraq gerçəkliyə çevrilməsi hər bir ailənin güzəranına təsir edib. Bunu respondentlərin ölkədə iş yerlərinin açılmasının onların

həyatına təsirinə dair suallara verdiyi cavablardan bilmək olar. Belə ki, respondentlərin əksəriyyətinin (79,3%) ölkədə yeni iş yerlərinin açılması barədə məlumatı var (şəkil 3.5). Bu barədə onlar məlumatı kütləvi informasiya vasitələrindən (KİV) alıb. Lakin artıq rəyi soruşulanların 39,6%-i yaşadıkları yerlərdə yeni iş yerlərinin açılmasına dair konkret faktlara malikdirlər (şəkil 3.6). Yeni iş yerlərinin açılması nəticəsində ailələrin 31,4%-nin həyatında müsbət dəyişikliklər baş verib - ailənin bir və ya bir neçə üzvü işlə təmin edilib (şəkil 3.7).

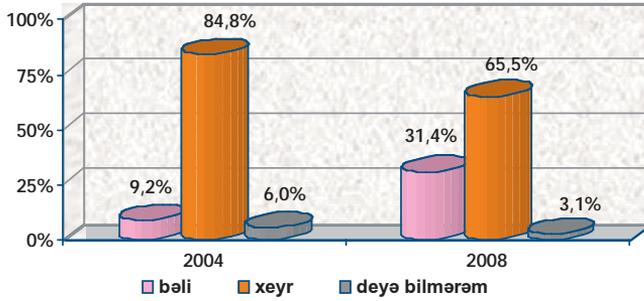

Şəkil 3.5. Prezident İlham Əliyevin yeni iş yerlərinin açılması siyasətinin həyata keçirilməsinin ölkə miqyasında hiss olunması barədə rəylərin paylanması

Şəkil 3.6. Prezident İlham Əliyevin yeni iş yerlərinin açılması siyasətinin həyata keçirilməsinin respondentlərin yaşadıkları yerlərdə hiss olunması barədə rəylərin paylanması

Alınan nəticələr 2004-cü ildə keçirilmiş tədqiqatın nəticələri ilə müqayisə edildikdə son dörd ildə baş verən dəyişikliklərin ciddi olduğu aydın görünür (şəkil 3.5-3.7). Göründüyü kimi, respondentlərin özlərinin və yaxud ailə üzvlərinin bir və ya bir neçəsinin yeni iş yeri ilə təmin olunması 2008-ci il üçün üç dəfədən artıq respondent tərəfindən göstərilib (şəkil 3.7).

Şəkil 3.7. Prezident İlham Əliyevin yeni iş yerlərinin açılması siyasətinin həyata keçirilməsinin respondentlərin ailələrində hiss olunması barədə rəylərin paylanması

4. Xarici siyasət

İstənilən dövlətin xarici siyasəti ölkənin sosial-iqtisadi və ictimai-siyasi inkişaf səviyyəsi, coğrafi mövqeyi və milli-tarixi ənənələri, o cümlədən suverenliyin və təhlükəsizliyin təmin edilməsi faktorları ilə müəyyən olunur. Bütün bunlar da xarici siyasətin kontekstində milli maraqlar konsepsiyasının əsasını formalaşdırır. Tarix göstərir ki, istənilən dövlətin xarici siyasətinin uğuru tək-cə milli maraqların dəqiq müəyyənləşdirilməsindən yox, həm də milli maraqların təmin edilməsinə aparan yolun və vasitələrin aydın şəkildə dərk edilməsindən asılıdır. Bu mənada İlham Əliyevin ilk prezidentliyi dövründə Azərbaycanın milli maraqlarının təmin olunmasına yönəlmiş fəaliyyəti məhsuldar hesab oluna bilər.

İlham Əliyevin prezidentliyi dövründə Azərbaycan balanslaşdırılmış xarici siyasət kursunu davam etdirdi. Gənc prezident xarici siyasətdə yüksək vətənpərvərlik, təşəbbüskarlıq, müasir Avropa və dünya siyasətinin incəliklərinə bələd olduğunu nümayiş etdirərək, həm də bacarıqlı diplomat olduğunu ortaya qoydu.

Məlumdur ki, Azərbaycanın xarici siyasətinin prioritetləri ölkənin ərazi bütövlüyünün tezliklə bərpa edilməsindən, Ermənistanın Azərbaycana qarşı hərbi təcavüzünün nəticələrinin aradan qaldırılmasından, qonşu ölkələrlə mehriban qonşuluq və qarşılıqlı fayda kəsb edən münasibətlərin inkişaf etdirilməsindən, NATO, Avropa Birliyi və Avropa Şurası da daxil olmaqla Avropa və Transatlantik təhlükəsizlik və əməkdaşlıq strukturlarına inteqrasiyadan, Azərbaycanın Qərbi və Şərqi qovşağında yerləşməsindən faydalanmaqla mühüm strateji-coğrafi mövqeyindən bəhrələnərək, ölkə iqtisadiyyatının müxtəlif sahələrinin inkişafını sürətləndirməsindən, Azərbaycanın iştirakçısı olduğu Avrasiya nəqliyyat

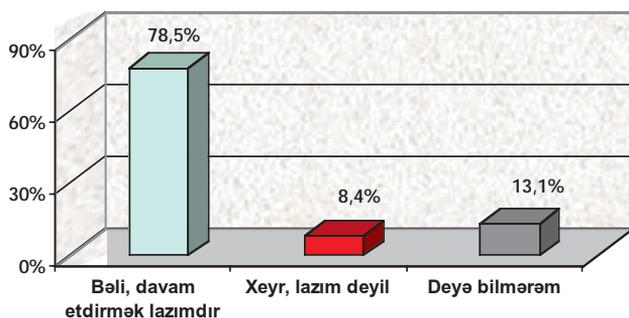
dəhlizini inkişaf etdirməsindən, regionda təhlükəsizliyin və sabitliyin gücləndirilməsindən ibarətdir.

Ötən beş ilin yekunları göstərir ki, sadalananlar prezident İlham Əliyevin xarici siyasətində prioritet istiqamətlər təşkil etmişdir. Ötən müddət ərzində ölkə diplomatiyasının başlıca uğuru Azərbaycanın beynəlxalq aləmdə mövqələrinin möhkəmlənməsindən ibarət oldu. Məhz uğurlu xarici siyasətin nəticəsidir ki, bu gün beynəlxalq ictimaiyyət Azərbaycanı Cənubi Qafqazda ən güclü insan potensialına, ən zəngin karbohidrogen yataqlarına və ən yaxşı perspektivli iqtisadiyyata malik ölkə kimi nəzərdən keçirir. Artıq heç kim mübahisə etmir ki, regionu Qərbbə "açan" ölkə də Azərbaycandır. "Əsrin müqaviləsi"nin imzalanmasından sonra regionun Qərblə yeni mərhələyə qədəm qoymuş iqtisadi münasibətlərinin indi siyasi müstəvidə inkişaf etməyə başlaması dönməz xarakter almışdır. Əlamətdar haldır ki, qloballaşma şəraitində Azərbaycan vacib layihələrin həyata keçirilməsində, o cümlədən dövlətlər və regionlar arasında fasiləsiz və təhlükəsiz əlaqələrin yaradılmasını səmərəli şəkildə təmin etməyə imkan verən transregional infrastrukturun formalaşdırılmasında əsas rol oynamaqda davam edir.

Azərbaycanın xarici siyasətində başlıca istiqamətlərdən biri də Qərbin müxtəlif təşkilatları ilə münasibətlərdə əməkdaşlıq səviyyəsinin yüksəlməsinə nail olmaqdan ibarətdir. Ötən müddət ərzində xüsusilə də NATO, Avropa Birliyi və Avropa Şurası kimi nüfuzlu beynəlxalq təşkilatlarla münasibətlərimiz davamlı olaraq inkişaf etmişdir ki, bunun da konkret səbəbləri var. Birinci səbəb ölkə başçısının Azərbaycanın unikal coğrafi mövqeyindən maksimum dərəcədə faydalanaraq, Avropa ölkələrinin regiona gəlmələrinin sürətlənməsinə şərait yaratmasıdır. İkinci və ən mühüm səbəblərdən biri də budur ki, prezident İlham Əliyevin dəstəyi və rəhbərliyiylə Azərbaycan regional və

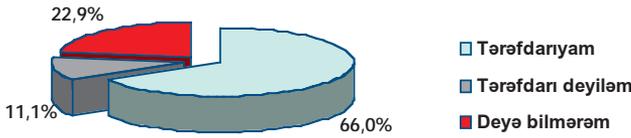
qlobal əhəmiyyətli enerji layihələrinin həyata keçirilməsində böyük rol oynamışdır. Bu faktor Şərqlə Qərb arasında təbii körpü rolunu oynayan ölkə kimi Azərbaycanın əhəmiyyətini daha da artırmışdır. Neftlə zəngin digər regionlarda siyasi vəziyyətin gərginləşməsi və perspektivdə gərginliyin təkrar başvermə təhlükəsinin qalması da Azərbaycanın global enerji təhlükəsizliyinin təmin edilməsində mövqelərini möhkəmləndirmişdir.

Nəticə kimi ölkə əhalisinin Azərbaycanın Avropa Birliyi strukturlarına yaxınlaşmasını, gələcəkdə həmin birliyə daxil olması nəzərdə tutulmaqla aparılan siyasətin davam etdirilməsini bəyənmişdir (şəkil 4.1).

Şəkil 4.1. Azərbaycanın Avropa birliyi strukturlarına yaxınlaşması siyasətinin davam etdirilməsinə respondentlərin münasibətinin paylanması

Azərbaycanın NATO-ya üzvlüyünə də respondentlər müsbət münasibət bildiriblər (şəkil 4.2). Belə ki, rəyi soruşulanların 66,0%-i Azərbaycanın NATO-ya üzvlüyünə tərəfdardır. Onların 11,1%-i tərəfdar olmadığını bildirib, 22,9%-i isə "deyə bilmərəm" deməklə cavab verməyə çətinlik çəkib.

Şəkil 4.2. Respondentlərin Azərbaycanın NATO-ya üzvlüyünə münasibəti

Burada xüsusi qeyd etmək istərdik ki, Avropa Birliyi ilə Azərbaycan arasında əməkdaşlığı gücləndirəcək "Yeni qonşuluq siyasəti" planı imzalanıb. Azərbaycan Gürcüstan və Ermənistandan fərqli olaraq, Avropa Birliyi ilə əlavə iki sənəd imzalayıb. Energetika sahəsini əhatə edən sənədlərin tərəflər arasında münasibətlərin daha da möhkəmlənməsinə xidmət edəcəyi şübhəsizdir.

Azərbaycanın xarici siyasət kursunda strateji müttəfiqliyə ciddi önəm verilir. Ölkəmizin strateji müttəfiqləri dedikdə, təbii ki, qardaş Türkiyə Cümhuriyyəti, həmçinin GUAM çərçivəsində əməkdaşlıq etdiyimiz Gürcüstan, Ukrayna və Moldova nəzərdə tutulur. Rəsmi Bakı hər zaman strateji müttəfiqləri ilə, ilk növbədə, Türkiyə ilə razılaşdırılmış xarici siyasət yürütməyə üstünlük verir. Dünyadakı türk və Azərbaycan diaspor təşkilatlarının Bakıda keçirilən möhtəşəm qurultayı bu siyasətin doğru olduğunu bir daha sübut etdi.

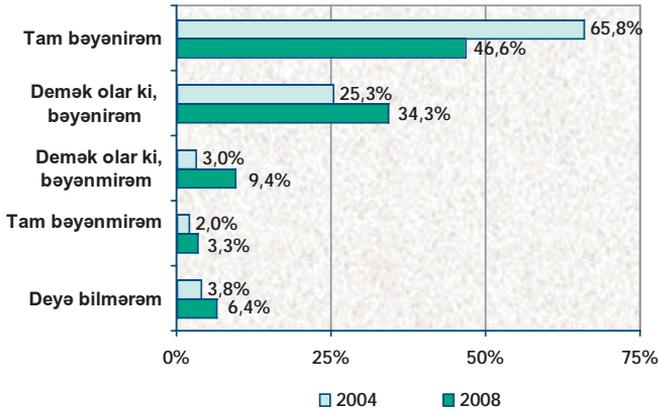
Azərbaycanın balanslaşdırılmış xarici siyasəti tam aydınlığı ilə özünü 2008-ci ilin avqust ayında Rusiya-Gürcüstan hərbi münaqişəsi zamanı göstərdi. Həmin dövrdə Rusiya Gürcüstana hücum edib orada işğal siyasəti apararkən bəziləri rəsmi Bakını tutduğu mövqeyə görə qınadı, Azərbaycanı təxribata cəlb etmək istədi. Ancaq əsas ulu öndər Heydər Əliyev tərəfindən qoyulmuş balanslı siyasətə sədaqət, böyük uzaqgörənlik və yüksək siyasi bacarıq göstərən prezident İlham Əliyev ətrafımızı bürüyən müharibə alovundan ölkəmizi minimum zərərle

çıxarmağı bacardı. Həmin dövrdə həm daxildə, həm də xaricdə bəziləri iddia edirdi ki, guya Rusiyanın növbəti hədəfi Azərbaycandır. Amma bütün bunların əksinə, Rusiya Gürcüstanda baş verənlərdən sonra regionun əsas güc mərkəzi olan Azərbaycana daha da yaxınlaşmağa, münasibətləri dərinləşdirməyə başladı.

Bu mürəkkəb siyasi şəraitdə düzgün ölçülmüş siyasətin seçilib həyata keçirilməsi və ölkəmizin təhlükəsizliyi və siyasi sabitliyini təmin etmək böyük siyasi bacarıq və müdriklik tələb edir. Azərbaycan prezidenti bu çətin məsələnin öhdəsindən gələrək ölkəmizin maraqlarını qorudu. Təsadüfi deyil ki, 2003-cü il prezident seçkilərindən sonra dövlətimizin idarə edilməsində ən əhəmiyyətli uğurları qeyd edərkən, respondentlərin 32,4%-i sabit siyasi vəziyyəti, insanların təhlükəsiz yaşaması üçün şəraitin yaradılıb qorunmasını ən əhəmiyyətli uğur kimi göstərirlər (şəkil 3.3).

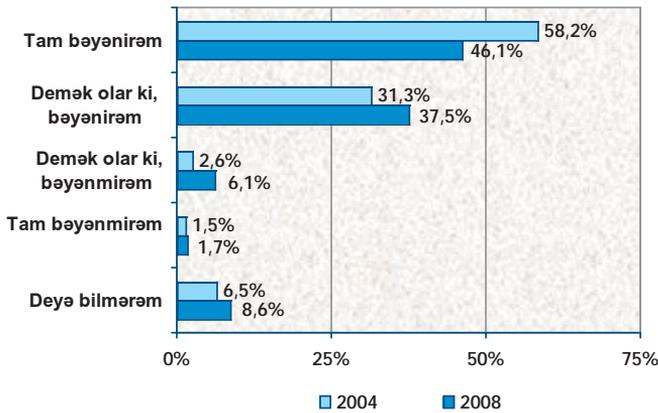
Lakin ölkəmizin beynəlxalq arenada artıq möhkəm mövqeyə malik olması və digər ölkələrə qarşı səmimi və dostluq siyasətini həyata keçirməsinin vətəndaşlarımızda qarşılıqlı münasibəti gözləmələri təbiidir. Azərbaycan ərazilərinin bir hissəsinin işğal altında olduğu vaxtda nəinki beynəlxalq dəstək, həm də real köməklik addımları atılmalı idi. 2004-cü ildə sorğu zamanı müxtəlif ölkələrlə siyasi əlaqələrin fəallaşmasının zəruriliyini qiymətləndirən respondentlər həmçinin müəyyən etibar göstərərək bu ölkələrə öz ümidlərini bağlayırdılar. Hazırda sorğu zamanı eyni suallar verildikdə alınan cavablar bir qədər fərqlənib.

Belə ki, Rusiya ilə iqtisadi və siyasi əlaqələrin fəallaşdırılmasına yönəldilmiş siyasəti 2008-ci ildə respondentlərin 46,6%-i tam dəstəkləyir, 34,3%-i isə, demək olar ki, dəstəkləyib. Bu rəqəmlərin 2004-cü ilin rəqəmləri ilə fərqi şəkil 4.3-də aydın görünür.

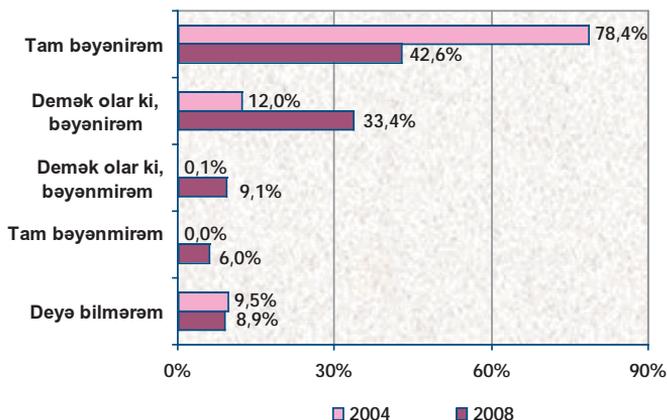
Şəkil 4.3. Rusiya ilə iqtisadi və siyasi əlaqələrin fəallaşdırılmasına yönəldilmiş siyasətin respondentlər tərəfindən qiymətləndirilməsi

Digər MDB ölkələri ilə iqtisadi və siyasi əlaqələrin fəallaşdırılmasına yönəldilmiş siyasətə respondentlərin münasibəti müsbət olsa da, müəyyən dəyişiklik burada da müşahidə olunur (şəkil 4.4).

Şəkil 4.4. Digər MDB ölkələri ilə iqtisadi və siyasi əlaqələrin fəallaşdırılmasına yönəldilmiş siyasətin respondentlər tərəfindən qiymətləndirilməsi

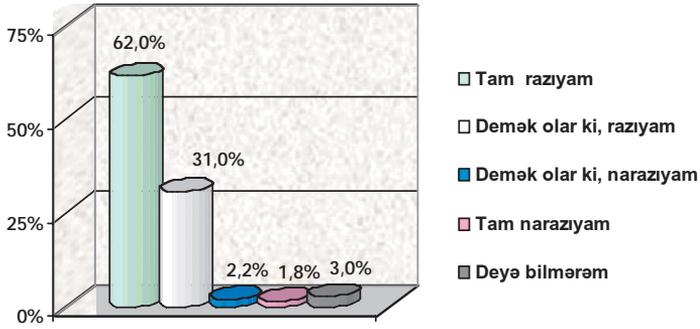
ABŞ-la iqtisadi və siyasi əlaqələrin fəallaşdırılmasına yönəldilmiş siyasətin respondentlər tərəfindən 2004 və 2008-ci illərdə qiymətləndirilməsini müqayisə etdikdə ümidlərin reallaşmasına inamın azalması daha çox nəzərə çarpır (şəkil 4.5).

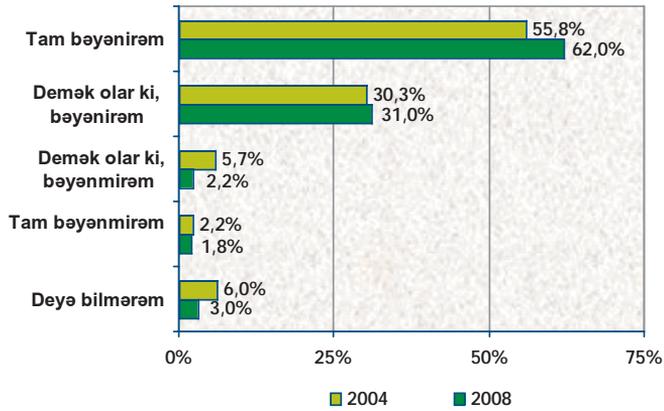
Şəkil 4.5. ABŞ-la iqtisadi və siyasi əlaqələrin fəallaşdırılmasına yönəldilmiş siyasətin respondentlər tərəfindən qiymətləndirilməsi

Prezident İlham Əliyevin həyata keçirdiyi xarici siyasətə münasibətlərini bildiren respondentlərin əksəriyyəti bu siyasəti dəstəklədiyini bildirib. Belə ki, rəyi soruşulanların 62,0%-i bu siyasəti tam, 31,0%-i isə, demək olar ki, dəstəkləyir (şəkil 4.6).

2004-cü ilin sorğusunun nəticələrilə yuxarıdakı rəqəmlər müqayisə edildikdə keçən müddətdə aparılan siyasətin dəstəklənməsinin artması açıq görünür (şəkil 4.7). Bu da ölkə əhalisinin prezidentə olan inam və dəstəyinin artmasının təsdiqidir.

Şəkil 4.6. Respondentlərin ölkə prezidentinin xarici siyasətindən razılıqlarının qiymətləndirilməsi

Şəkil 4.7. Respondentlərin ölkə prezidentinin xarici siyasətinin 2004 və 2008-ci illərdə qiymətləndirməsinin müqayisəsi

5. Söz və mətbuat azadlığı

Ümummilli lider Heydər Əliyevin birbaşa rəhbərliyi ilə hazırlanmış və ümumxalq səsverməsi yolu ilə qəbul edilmiş Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasında söz və mətbuat azadlığı insan haqlarının ayrılmaz tərkib hissəsi kimi götürülmüşdür. Heç də təsadüfi deyil ki, Heydər Əliyevin söz və mətbuat azadlığının qorunması sahəsindəki xidmətlərini nəzərə alan jurnalistlər 2002-ci ildə onu "Mətbuatın dostu" seçmişdilər.

İlham Əliyev 2003-cü ildə prezident seçildikdən sonra bir çox sahələrdə olduğu kimi, söz və mətbuat azadlığının qorunması sahəsində də ümummilli liderimizin yolunu layiqincə davam etdirdi. Ölkədə mətbuatın və televiziyanın inkişafı, dünya standartlarına cavab verməsi və müasir texnika ilə təminatı üçün hər cür şərait yaradıldı.

Azərbaycanda söz və mətbuat azadlığının qorunması üçün İlham Əliyev bəzən öz prezident səlahiyyətlərindən də istifadə edir. Dövlət başçısı beş il ərzində müxtəlif cinayətlərə görə azadlıqdan məhrum edilmiş bir neçə jurnalisti əfv etdi. 2006-cı ilin noyabrında Milli Televiziya və Radio Şurası (MTRŞ) ANS teleradio şirkətinə fəaliyyətini davam etdirmək üçün lisenziya vermədiyi və qurumun fəaliyyətini dayandırdığı bir vaxtda da İlham Əliyev söz azadlığının müdafiəsində durdu. Prezident ANS-in Azərbaycan tarixindəki xidmətlərini yüksək qiymətləndirərək, MTRŞ-ni qərarına yenidən baxmağa çağırdı. Nəticədə ANS teleşirkətinə 6 illik lisenziya verildi.

Müxtəlif cinayətlərə görə azadlıqdan məhrum edilmiş "Azadlıq" qəzetinin baş redaktoru Qənimət Zahid və onun qardaşı, həmin qəzetin əməkdaşı Sakit Zahidov (Mirzə Sakit) atalarının vəfatı ilə əlaqədar dekabr ayında həbsxanadan 1 həftəlik buraxılmalarına icazə verildi. Ədliyyə Nazirliyinin Penitensiar Xidmətinin yaydığı açıqlamaya görə,

Zahidov qardaşlarının atalarının hüsr mərasimində iştirakına icazə verilməsi barədə göstəriş şəxsən prezident İlham Əliyevdən gəlmişdi.

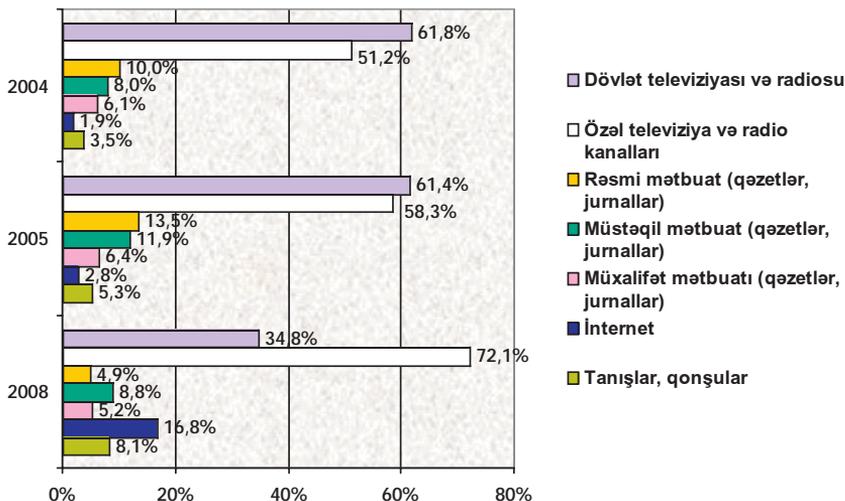
2008-ci ildə ölkəmizdə mətbuata dövlət qayğısı özünün ən yüksək səviyyəsinə çatdı. Milli Mətbuat günü münasibətilə prezident gündəlik kütləvi informasiya vasitələrinə (KİV) 5000 manat məbləğində birdəfəlik yardım ayrılması barədə sərəncam imzaladı.

Azərbaycan tarixində ilk dəfə olaraq 2009-cu ilin dövlət büdcəsində mətbuatın inkişafına 1,3 milyon manat vəsait ayrıldı. Prezidentin tapşırığı ilə Mətbuat Şurası tərəfindən kütləvi informasiya vasitələrinin inkişafına dövlət dəstəyi konsepsiyası hazırlanır. Bu konsepsiyada mətbuatın inkişafı ilə bağlı müəyyən tədbirlərin həyata keçirilməsi - mətbuata qrantların ayrılması, kreditlərin, ünvanlı yardımların, subsidiyaların verilməsi nəzərdə tutulur. Bu məqsədlə 2009-cü ilin əvvəlində Mətbuatın İnkişafına Dəstək Fondu yaradılması nəzərdə tutulub. Konsepsiya KİV-lərin iqtisadi baxımdan özlərini maliyyələşdirməsinə imkan yaradaraq Azərbaycan jurnalistikasında yeni dövrün başlanğıcının təməlini qoyacaq.

Kütləvi informasiya vasitələrinin məlumatı dəqiq, obyektiv və qərəzsiz hər bir vətəndaşa çatdırması çox aktual və gündəmdə olan əsas məsələlərdəndir. Təqdim olunan məlumatlar oxucular tərəfindən qiymətləndirilərək hər bir kütləvi informasiya vasitəsinin populyarlığı və ona göstərilən etibarın səviyyəsini formalaşdırır.

Cəmiyyətdə KİV-in rolu sosial institutlar və kütləvi auditoriyanın informasiyaya olan tələbatlarına əsaslanır ki, burada məlumat verən mənbələrin etibarlılıq səviyyəsi xüsusi önəm daşıyır. Sorğuda iştirak edən respondentlərdən hakimiyyətin icra orqanlarının fəaliyyəti barədə hansı mənbələrə daha çox etibar etdikləri öyrənilib. Hakimiyyətin icra orqanlarının fəaliyyəti barədə məlumat aldıkları informasiya mənbələrinin siyahısı müəyyənləşdirildikdə rəyi soruşulan seçicilər, ilk

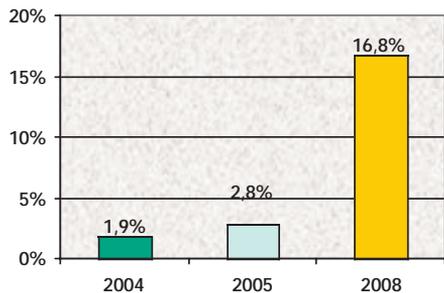
növbədə, özəl televiziya və radiokanallarını göstəriblər (şəkil 5.1).

Şəkil 5.1. Respondentlərin hakimiyyətin icra orqanlarının fəaliyyəti barədə məlumatlandığı mənbələr (illər üzrə)

Obyektivlik nöqtəyi-nəzərdən müxalifət qəzet və jurnallarını ən az qiymətləndirən respondentlər bunu bu nəşrlərdə dərc olunan yazılarda, adətən, faktların təhrif edilərək kiminsə maraqlarını təmsil etdiyini və nəticədə həmişə eyni səpkili olması ilə əsaslandırırıblar.

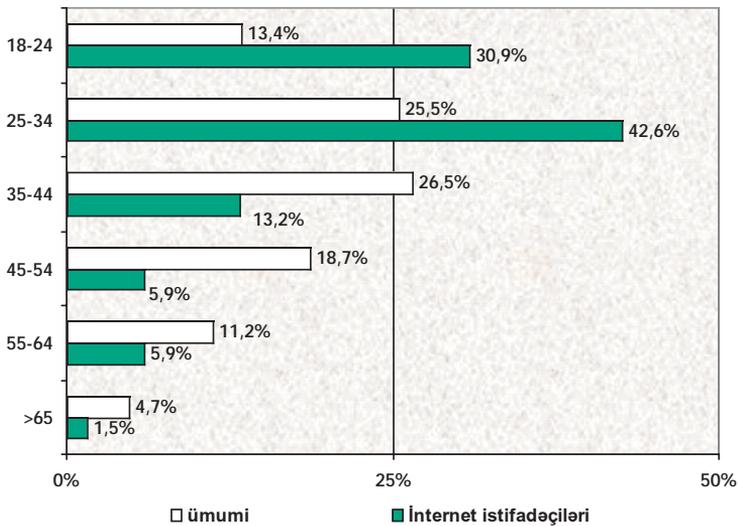
Diqqəti cəlb edən son dörd ildə İnternetdən rəsmi xəbərlər mənbəyi kimi istifadə edənlərin sayının 9 dəfə artmasıdır (şəkil 5.2). Bu isə

Şəkil 5.2. Hakimiyyətin icra orqanlarının fəaliyyəti barədə məlumatı İnternetdən alan respondentlərin illər üzrə dəyişməsi

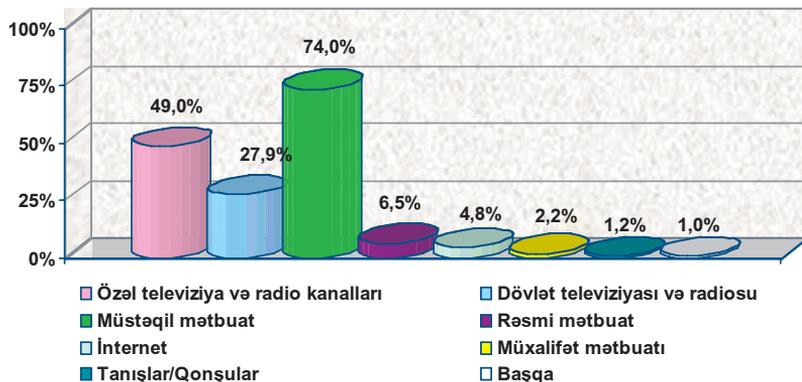
ölkədə informasiya texnologiyalarının inkişafının göstəricisi sayıla bilər.

İnternetdə rəsmi xəbərləri izləyən respondentlərin yaş kateqoriyalarına paylanmasını bütün respondentlərin yaş kateqoriyalarına paylanması ilə müqayisə etdikdə müasir elektron məlumat mənbəyinə üstünlük verənlərin əsasən gənc və orta yaşlı nəslin nümayəndələri olması görünür (şəkil 5.3). Söhbətin, sadəcə, İnternetdən müxtəlif məqsədlərlə (oyunlar, musiqili və video kliplər, ünsiyyət və s.) istifadə edənlərdən getmədiyini nəzərə alsaq, məhz ölkənin ictimai-siyasi həyatında baş verən hadisələri artıq İnternetdən araşdıranların sayının belə kəskin artması sevindirici haldır. Qeyd etmək lazımdır ki, bu marağın reallaşdırılması üçün imkanı yaradan, ilk növbədə, dövlət tərəfindən son illərdə elektron informasiya vasitəsindən istifadə şərtlərinin rahat və əlçatan edilməsi istiqamətində atılan addımlardır.

Şəkil 5.3. İnternetdən istifadə edən respondentlərin yaş kateqoriyalarına paylanmasının bütün respondentlərin bu kateqoriya üzrə paylanması ilə müqayisəsi

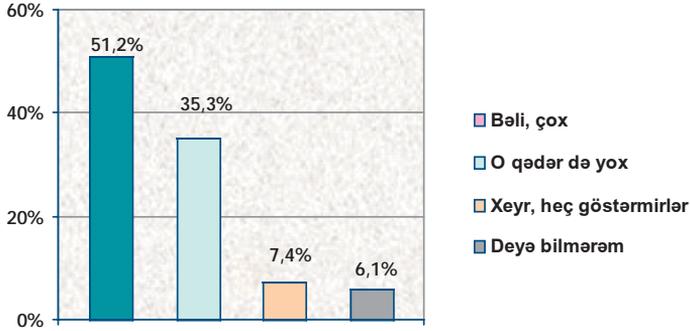
Sorğuda iştirak edən respondentlərdən hansı mənbələrə daha çox etibar etdikləri öyrənilib. Rəylərdən aydın olur ki, hakimiyyətin icra orqanlarının fəaliyyəti barədə məlumat verən mənbələrdən ən çox etibar edilən müstəqil mətbuatdır (74,0%). Digərlərinin etibarlılıq səviyyəsi isə şəkil 5.4-də göstərildiyi kimi paylanıb.

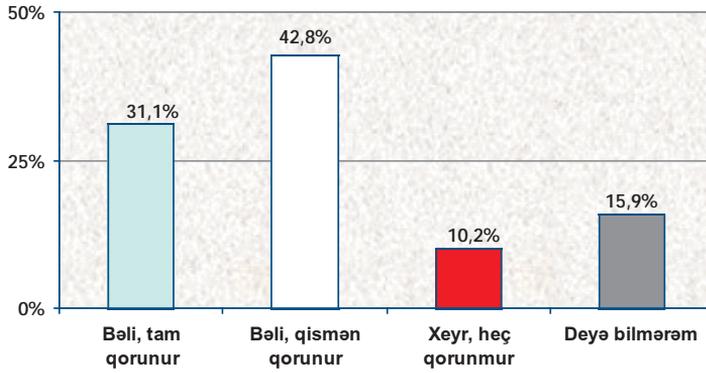
Şəkil 5.4. Hakimiyyətin icra orqanlarının fəaliyyəti barədə məlumat verən mənbələrin etibarlılığı

Azərbaycan kütləvi informasiya vasitələrinin ölkəmizin ictimai-siyasi həyatına göstərdiyi təsirin qiymətləndirilməsi zamanı rəyi soruşulanların 51,2%-i "bəli, çox", 35,3%-i isə "o qədər də yox" cavabını verib (şəkil 5.5).

Ölkəmizdə söz azadlığı ilə bağlı vəziyyəti qiymətləndirən respondentlərin çoxu (73,9%) ölkəmizdə söz azadlığının qorunduğunu qeyd edib (şəkil 5.6). Rəyi soruşulanların 10,2%-i söz azadlığı üçün şərait yaradılmadığını iddia edib, 15,9%-i isə vəziyyəti qiymətləndirməkdə çətinlik çəkib.

Şəkil 5.5. Kütləvi informasiya vasitələrinin ölkəmizin ictimai-siyasi həyatına göstərdiyi təsirin qiymətləndirilməsi

Şəkil 5.6. Respondentlər tərəfindən Azərbaycanda söz azadlığının vəziyyətinin qiymətləndirilməsi

Beləliklə, bu sorğunun nəticələri İlham Əliyevin ilk prezidentlik müddətində söz və mətbuat azadlığı sahəsində gördüyü işlərin əhali tərəfindən müsbət qiymətləndirildiyini ortaya qoyur. Bu sorğudan aşağıdakı qənaətlər hasil olur:

- Azərbaycanda informasiya texnologiyaları sahəsində vəziyyət ildən-ildə yaxşılaşır;
- Kütləvi informasiya vasitələrinin cəmiyyət həyatında rolu artır;
- Əhəlinin müstəqil mətbuata inamı getdikcə möhkəmlənir;
- Partiya mətbuatı populyarlığını günü-gündən itirir.

6. Antikorrupsiya tədbirləri və şəffaflığın təmin edilməsi

Dünyanın hər bir yerində olduğu kimi, Azərbaycanda da rüşvətxorluq və korrupsiya halları mövcuddur. Azərbaycanda korrupsiyanın vəziyyətini qiymətləndirərkən respondentlərin 85,8%-i "bəli, mövcuddur" cavabını verib. Rəyi soruşulanların 3,9%-i "Azərbaycanda korrupsiya yoxdur" fikrini bildirib, 10,3% isə bu suala cavab verməkdə çətinlik çəkib (şəkil 6.1).

Şəkil 6.1. Azərbaycanda korrupsiyanın mövcudluğunun qiymətləndirilməsi

Son beş il ərzində Azərbaycan hökuməti korrupsiyaya qarşı mübarizə sahəsində mühüm tədbirlər həyata keçirmişdir. 2004-cü il yanvarın 13-də "Korrupsiyaya qarşı mübarizə haqqında" Azərbaycan Respublikasının Qanunu qəbul edilmişdir. Qanun korrupsiya ilə əlaqədar hüquqpozmaları, bu hüquqpozmaların subyektlərini və onlara görə məsuliyyəti, vəzifəli şəxslər tərəfindən öz gəlirləri barədə məlumat vermək öhdəliyini müəyyən etmişdir. Vəzifəli şəxslər tərəfindən maliyyə xarakterli məlumatların təqdim edilməsi haqqında qaydaların layihəsi hazırlanmış və Milli Məclisə təqdim edilmişdir. "Korrupsiyaya qarşı mübarizə haqqında" Azərbaycan Respublikası Qanununun tətbiq edilməsi barədə" 2004-cü il martın 3-də Azərbaycan Respublikası Prezidentinin Sərəncamı imzalanmışdır.

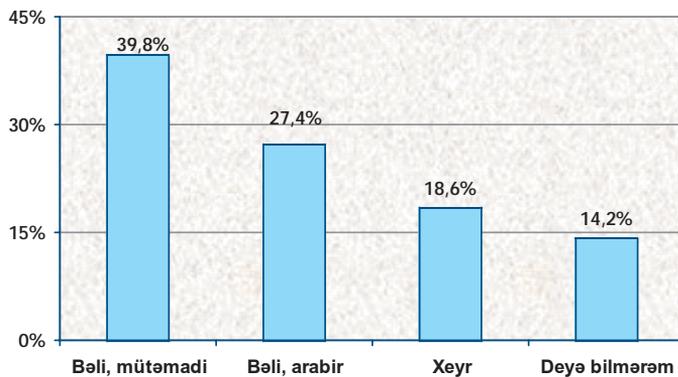
Bundan başqa, Azərbaycan 2004-cü ildə Avropa Şurasının "Korrupsiya ilə əlaqədar cinayət məsuliyyəti və mülki hüquqi məsuliyyət haqqında" Konvensiyasını ratifikasiya etmiş və həmin ilin iyununda Korrupsiyaya qarşı Dövlətlər Qrupuna (GRECO) qoşulmuşdur. Azərbaycan Respublikası BMT-nin "Korrupsiya əleyhinə" Konvensiyasına da qoşulmuşdur. Korrupsiya ilə mübarizə istiqamətində həyata keçirilən tədbirlərin davamı kimi Azərbaycan prezidentinin 2007-ci il 28 iyul tarixli Sərəncamı ilə "Şəffaflığın artırılması və korrupsiyaya qarşı mübarizə üzrə Milli Strategiya" və onun həyata keçirilməsi ilə bağlı 2007-2011-ci illər üçün Fəaliyyət Planı təsdiq olunmuşdur. Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 2004-cü il 3 sentyabr tarixli Sərəncamı ilə korrupsiyaya qarşı mübarizə üzrə Dövlət Proqramı təsdiq edilmişdir. Dövlət Proqramında korrupsiyaya qarşı mübarizədə qanunvericilik bazasının təkmilləşdirilməsi, hüquq-mühafizə orqanlarının fəaliyyətinin təkmilləşdirilməsi, iqtisadi və sosial sahədə tədbirlər, həmçinin korrupsiyaya qarşı mübarizədə maarifləndirmə və əməkdaşlıq tədbirləri nəzərdə tutulur. Dövlət Proqramına həmçinin dövlət orqanlarının və dövlət qulluqçularının fəaliyyəti ilə bağlı tədbirləri daxil edilib. Bu tədbirlərə dövlət qulluqçularının məvaciblərinin mərhələlərlə artırılması, dövlət qulluqçularının etik davranış kodeksinin qəbul edilməsi, dövlət qulluğuna qəbulun təkmilləşdirilməsi, dövlət qulluqçularının fəaliyyətində maraqlar ziddiyyətinin aradan qaldırılması və s. tədbirlər daxildir.

Korrupsiyaya qarşı mübarizə sahəsində ixtisaslaşmış qurumlar olan Dövlət Qulluğunu İdarəetmə Şurası yanında Korrupsiyaya qarşı Mübarizə üzrə Komissiya və Azərbaycan Respublikası Baş prokuroru yanında Korrupsiyaya qarşı Mübarizə İdarəsi yaradılmışdır. Dövlət Qulluğunu İdarəetmə Şurası yanında Korrupsiyaya qarşı Mübarizə

üzrə Komissiyaın Əsasnaməsinin layihəsi hazırlanmış və Milli Məclisə təqdim edilmişdir. Qanun layihəsi artıq birinci oxunuşdan keçmişdir. Azərbaycan Respublikasının Baş prokuroru yanında Korrupsiyaya qarşı Mübarizə İdarəsinin Əsasnaməsi Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 2004-cü il 28 oktyabr tarixli Fərmanı ilə təsdiq edilmişdir.

Lakin cəmiyyətin və dövlətçiliyin əsaslarını sarsıdan korrupsiyanın mövcudluğunda əhalinin hüquqi biliklərinin lazımi səviyyədə olmaması, rüşvət verməyə hazırlığı əhəmiyyətli rol oynayır.

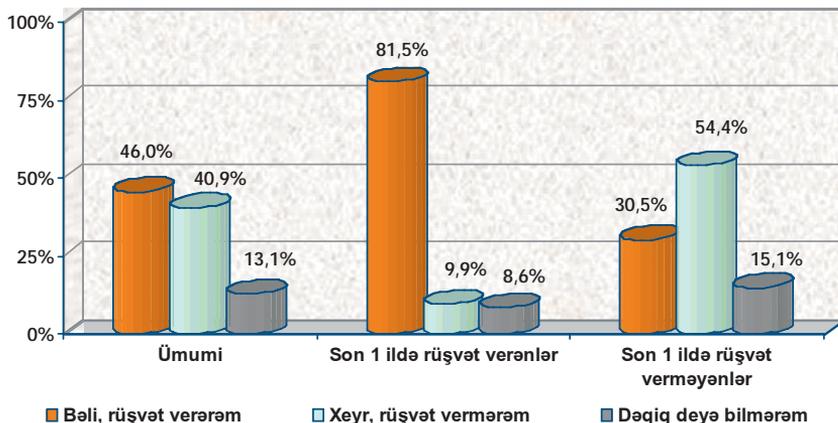
Belə ki, "Dövlət qulluqçusunun verməyə borclu olduğu sənədi almaq və pulsuz xidmət müqabilində şəxsən Siz rüşvət vermisinizmi" sualına cavab olaraq rəyi soruşulanların 67,2%-i "bəli", 18,6%-i isə "xeyr" cavabını verib (şəkil 6.2).

Şəkil 6.2. Dövlət qulluqçusunun verməyə borclu olduğu sənədi almaq və ya pulsuz xidmət müqabilində respondentlərin şəxsən rüşvət vermələri

Maraqlı məqamlardan biri də son bir ildə rüşvət vermədiklərini deyən respondentlərin bundan sonra rüşvət verməyə hazır olmalarıdır (şəkil 6.3). Göründüyü kimi, indiyədək son bir ildə rüşvət verdiyini inkar edən respondentlərin yalnız yarısı (54,4%) gələcəkdə də bu cür

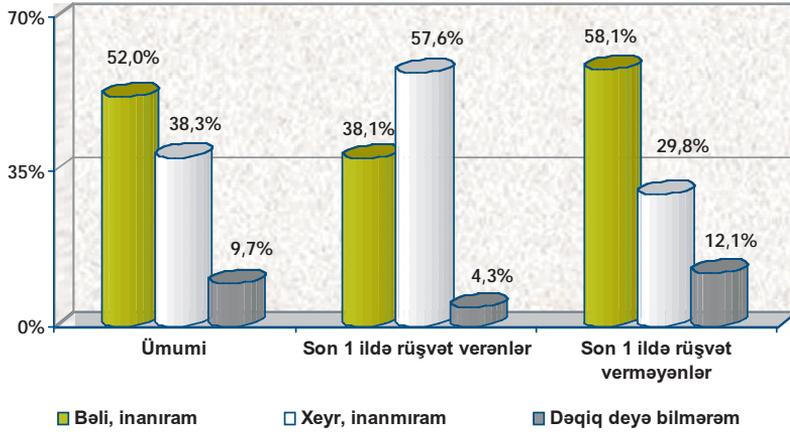
hərəkət edəcəklərini deyib. Respondentlərin 15,1%-i qəti "rüşvət verməyəcəyəm" demədiyindən onları da rüşvət verməyə hazır olanlarla (30,5%) birgə nəzərə aldıqda ümumilikdə rüşvət verməyə razı olanların sayı 46,0% edir. Bu da indiyədək rüşvət verməyənlərin yarısından bir qədər azdır.

Şəkil 6.3. Son bir ildə rüşvət verən və verməyən respondentlərin gələcəkdə rüşvət verməyə hazırlığının paylanması

Lakin, bununla belə, rəyi soruşulanların 52,0%-i korrupsiya ilə mübarizənin uğuruna inanır. Respondentlərin 38,3%-i bunu mümkün hesab etmir, 9,7%-i isə cavab verməyə çətinlik çəkib (şəkil 6.4).

Korrupsiya ilə mübarizəni mümkünsüz hesab edən şəxslər bunun səbəbini bir sıra mülahizələrlə, o cümlədən "bütün dünyada olub, həmişə də olacaq" (22,4%), "özümüz şərait yaradır" (19,5%), "maaşların azlığı rüşvətə şərait yaradır" (16,4%), "qanunlar yumşaqdır / qərarlar sənəd üzərində qalır, həyata keçirilmir" (14,0%) və s. fikirlərlə izah ediblər (cədvəl 6.1). Hər onuncu respondent isə əsl günahkarı zəmanənin və mənəvi dəyərlərin dəyişməsində görür.

Şəkil 6.4. Son bir ildə rüşvət verən və verməyən respondentlərin korrupsiya ilə mübarizənin uğuruna olan inamı

Cədvəl 6.1

Respondentlərin korrupsiya ilə mübarizənin mümkün olmamasına dair rəyləri

Respondentlərin cavabları	%-lə cavab verənlərdən
Bütün dünyada olub, həmişə də olacaq	22,4%
Özümüz şərait yaradırıq	19,5%
Maaşların azlığı rüşvətə şərait yaradır	16,4%
Qanunlar yumşaqdır / Qərarlar sənəd üzərində qalır, həyata keçirilmir	14,0%
Dövr dəyişib: pul hər şeydən üstün tutulur	10,3%
Korrupsiyaya qarşı mübarizə düzgün aparılmır	4,5%
Başqa	9,7%
Dəqiq deyə bilmərəm	3,2%
cəmi	100,0%

7. Dağlıq Qarabağ

Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin Azərbaycan Respublikasının suverenliyinə və ərazi bütövlüyünə riayət edilməsi əsasında diplomatik vasitələrlə həlli Azərbaycan prezidenti İlham Əliyevin xarici siyasətinin əsas prioriteti olmuşdur.

Azərbaycan rəhbərliyi bütün siyasi və diplomatik vasitələrdən istifadə edərək, problemin konstruktiv həllinə çalışdığını aydın və birmənalı şəkildə dünya ictimaiyyətinə nümayiş etdirir. Azərbaycanın işğal olunmuş torpaqlarının azad olunmasından sonra Dağlıq Qarabağın statusuna baxılmasını, məcburi köçkünlərin doğma yurdlarına qayıtmasını nəzərdə tutan strategiya ardıcıl surətdə davam etdirilir. Bura həmçinin Dağlıq Qarabağ bölgəsinin azərbaycanlı və erməni icmalarının dinc-yanaşı yaşaması, bölgənin iqtisadi inkişafı və əhalinin sosial rifahı məsələləri də daxildir.

Azərbaycan və Ermənistan arasında ən yüksək - prezidentlər səviyyəsində keçirilən görüşlər, xarici işlər nazirlərinin apardığı danışıqlar silahlı münaqişənin nəticələrinin aradan qaldırılması və danışıqların aparılması üçün münbit şəraitin yaradılması istiqamətində müəyyən irəliləyişlərə səbəb olmuşdur. Bununla yanaşı, beynəlxalq birliyin münaqişənin Azərbaycanın suverenliyinə və ərazi bütövlüyünə riayət edilməsi əsasında həlli variantını dəstəkləməsi və Ermənistanın Azərbaycan torpaqlarını işğal etməsi faktını pisləməsi istiqamətində də səylər davam etdirilmişdir.

Azərbaycan prezidenti İlham Əliyev hələ 2003-cü ildə, öz səlahiyyətlərinə başladığı dövrdə heç vaxt torpaqlarımızın itirilməsi ilə barışmayacağını bəyan etmişdi. O, Ermənistanla aparılan danışıqların nəticə verməyəcəyi təqdirdə, Azərbaycanın ərazi bütövlüyünün bərpası üçün digər zəruri vasitələrdən, konkret desək, hərbi yoldan

istifadə olunması məsələsinin müzakirəyə çıxarılacağını açıq bəyan edir. Bu qətiyyətli mövqeyi ilə prezident Azərbaycandan güzəşt umanlara sərt mesaj ünvanlayır, xalqın heç zaman ərazi itkisi ilə barışmayacağını bir daha diqqətə çatdırır. O, Ermənistanın Azərbaycanın ərazi bütövlüyü və suverenliyini tanıması müqabilində rəsmi Bakının da Dağlıq Qarabağa ən yüksək status verməyə hazır olduğunu dəfələrlə vurğulayıb: "Azərbaycan öz ərazisində ikinci erməni dövlətinin yaradılmasına heç vaxt razılıq verməyəcəkdir. Dağlıq Qarabağda yaşayan insanlara, ermənilərə və oraya qayıdacaq azərbaycanlılara yüksək özünüidarə statusu verilə bilər".

Prezidentin bu cür cəsarətli danışmağa həm haqqı, həm də əsası var. 2003-cü ildə Azərbaycanın hərbi xərcləri 163 milyon dollar olduğu halda, 2008-ci ildə bu rəqəm 1 milyard 850 milyon dollara çatıb. Növbəti illərdə bu məbləğin daha da artacağı gözlənilir.

Mübalığəsiz demək olar ki, informasiya mübarizəsində prezidentin fəal mövqeyi hamıya nümunə göstərilə bilər. Məhz bu fəaliyyət nəticəsində ermənilər haqqında "əzabkeş xalq" anlayışı "işğalçı, təcavüzkar və terrorçu" dövlət imici ilə əvəzlənmişdir.

İstər xarici ölkələrə rəsmi və işgüzar səfərlərində, istərsə də müxtəlif beynəlxalq təşkilatlar çərçivəsində keçirilən görüşlərində prezident diqqəti Azərbaycanın ən ağırlı problemi olan Dağlıq Qarabağ, qaçqınlar və məcburi köçkünlər məsələsinə yönəldir. Azərbaycan prezidenti AŞ PA-da, Avropa Birliyində, NATO-da, BMT Baş Assambleyasının sessiyasındakı çıxışlarında, nüfuzlu kütləvi informasiya vasitələrinə verdiyi müsahibələrində Ermənistanın işğalçılıq siyasətindən geniş danışır, Dağlıq Qarabağ, qaçqınlar və məcburi köçkünlər probleminin həllinə yönələn çağırışlar edir. Artıq bunun ilkin müsbət nəticələri də görünməkdədir. Hər halda, 2008-ci il noyabrın 2-də münaqişənin tənzimlənməsinə dair Azərbaycan, Ermənistan və Rusiya prezidentləri

arasında Moskvada baş tutmuş görüşün yekunu olaraq imzalanan birgə Moskva Bəyannaməsi belə deməyə əsas verir.

Qeyd edək ki, bu, Azərbaycan və Ermənistan prezidentləri arasında son 16 ildə imzalanmış ilk və ATƏT-in Minsk Qrupunun vasitəçiliyi dövründə Azərbaycanla Ermənistanın dövlət başçılarının münaqişənin həlli məqsədilə imza atdıqları yeganə birgə sənəddir. Beş bənddən ibarət bəyannamədə deyilir:

"Dağlıq Qarabağ probleminin siyasi vasitələr, Rusiyanın və ATƏT-in Minsk qrupunun vasitəçiliyi ilə Azərbaycan və Ermənistan arasında birbaşa dialoqun davam etdirilməsi yolu ilə həlli perspektivlərini müzakirə edərək prezidentlər bəyan edir ki,

1. Cənubi Qafqazda daha sağlam ab-havanın yaranmasına, Dağlıq Qarabağ probleminin siyasi, təhlükəsiz yolla, qəbul edilmiş beynəlxalq hüquq normaları, əldə olunmuş sənədlər çərçivəsində həllinə səy göstərəcək ki, bu da bölgədə iqtisadi və hərtərəfli əməkdaşlığa təkan verəcək.

2. 2007-ci il noyabrın 29-da Madriddə keçirilmiş görüş nəzərə alınmaqla, ATƏT-in Minsk qrupu həmsədrlərinin vasitəçiliyi ilə aparılan danışıqların davam etdirilməsinin və bundan sonra da münaqişənin siyasi prinsiplər əsasında həllinə dair aparılacaq görüşlərin vacibliyini vurğulayırlar.

3. Razılaşırlar ki, problemin sülh yolu ilə həlli üçün tərəflərin həll variantının bütün aspektləri və mərhələlərində hüquqi məsuliyyət daşmasına dair beynəlxalq zəmanət olmalıdır.

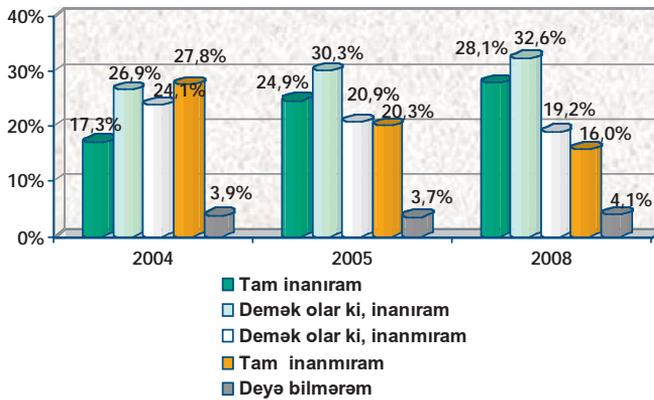
4. Qeyd edirlər ki, Azərbaycan və Ermənistan prezidentləri bundan sonra da ən yüksək səviyyədə əlaqələri davam etdirmək, Dağlıq Qarabağ probleminin sülh yolu ilə həllinə dair işləri davam etdirmək qərarına gələrək xarici işlər nazirlərinə ATƏT-in Minsk qrupunun

iştirakilə danışıqlar prosesini daha da fəallaşdırmaq tapşırığını verirlər.

5. Nizamlama prosesində qarşılıqlı inamın yaranması üçün göstərilən bütün şəraiti alqışlamağı vacib bilirlər".

Əlbəttə, ölkəmizin ərazisinin 20%-nin işğal olunması cəmiyyətimizdə ən ağırlı problem kimi qəbul olunur. Belə ki, hələ də həllini tapmamış üç problemi sadalayan respondentlərin 82,8%-i birinci yerdə Qarabağ probleminin adını çəkmişlər.

Münaqişənin sülh yolu ilə həlli istiqamətində atılan addımlar, dövlət başçısının son zamanlarda verdiyi sərt bəyanatlar respondentlər tərəfindən qeyd edilərək İlham Əliyevin prezidentlik dövründə əhəmiyyətli və vaxtında atdığı addımlar sırasında göstərilib (cədvəl 3.1). Sorğuların nəticələrindən bu addımların səmərəliliyinə inamın getdikcə artdığı aydın görünür (şəkil 7.1). Belə ki, əgər 2004-cü ildə münaqişənin sülh yolu ilə həllinə inam bəsləyənlərin sayı respondentlərin 44,2%-ni təşkil edirdisə, 2008-ci ildə bu rəqəm artıq 60,7% təşkil edib.

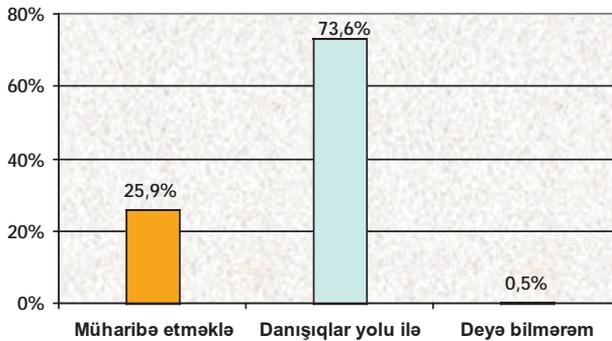
Şəkil 7.1. Qarabağ probleminin sülh yolu ilə həll olunacağına respondentlərin inamı

Qarabağ probleminin sülh yolu ilə həll olunması naminə Azərbaycanın hər hansı bir güzəştə getməsinə gəldikdə, burada respondentlərin çoxu (76,7%) "heç bir güzəştə gedilməməlidir" hesab etdiklərini deyib (şəkil 7.2).

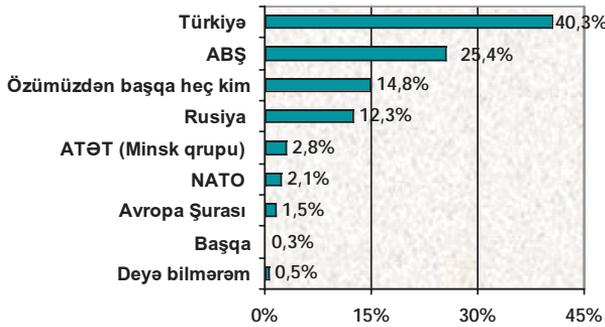
Şəkil 7.2. Qarabağ probleminin sülh yolu ilə həll olunması naminə Azərbaycanın hər hansı bir güzəştə getməsinə respondentlərin razılıqları

Münaqişənin "müharibə etməklə, yoxsa danışıqlar aparmaqla həllinə tərəfdarsınız" sualına respondentlərin 73,6%-i "danışıqlar yolu ilə", 25,9%-i "müharibə etməklə" cavabını verib (şəkil 7.3).

Şəkil 7.3. Qarabağ probleminin həlli yollarının respondentlər tərəfindən dəstəklənməsi

Göründüyü kimi, əhali münaqişənin danışıqlar yolu ilə həllini qanlı savaştan üstün tutur. İlk növbədə, bu, ölkə prezidentinin apardığı siyasətin uğurla bitəcəyinə inamın artması ilə bağlıdır. Bunu qeyd edən respondentlər xüsusilə uzun müddət ərzində münaqişənin həllində xarici dövlətlər və beynəlxalq təşkilatların fəaliyyətinə bəslənən ümidlərin boşa çıxmasını vurğulayıblar. Belə ki, münaqişənin həllində beynəlxalq qurumlar və dünyanın aparıcı dövlətləri tərəfindən göstərilən yardımın effektivliyini, beynəlxalq təşkilatların nümayəndələrinin bu sahədə uzunmüddətli fəaliyyətini nəzərə alaraq respondentlər onların köməyinin səmərəliliyini qiymətləndiriblər (şəkil 7.4).

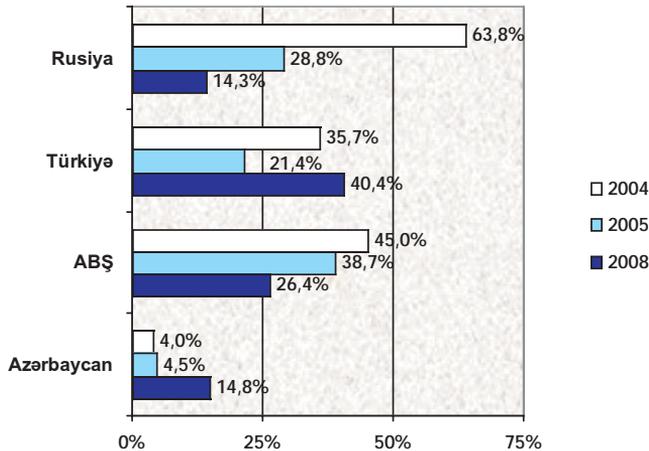

Şəkil 7.4. Qarabağ probleminin tezliklə nizama salınmasında Azərbaycana səmərəli kömək edə bilən beynəlxalq qurumlar və ya dövlətlər barədə respondentlərin rəyləri

Türkiyənin son vaxtlar Qarabağ münaqişəsinin həllində vasitəçilik təşəbbüsü ilə çıxış etməsi bu ölkəyə olan inamın artması ilə nəticələnib (şəkil 7.5). Bunu şərtləndirən digər amil rəsmi Ankaranın hər zaman Azərbaycanın yanında olması, beynəlxalq basqılara rəğmən, Ermənistanla sərhədləri açmamasıdır.

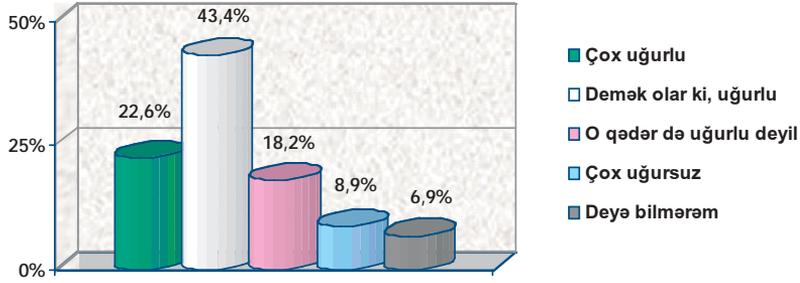
Son illər respondentlərin inamını ən çox itirən ölkə Rusiyadır. Respondentlər münaqişənin həllinə kömək edə bilən ölkələr sırasında ön mövqelərdən birini əvvəllər məhz bu ölkəyə ayırdığı halda, illər boyu nəinki etimadlarının doğrulmaması, hətta Rusiyanın Ermənistana müxtəlif üsullarla siyasi və hərbi dəstək verməsi nəticəsində prosesi ləngitdiyini səbəb gətirərək, artıq bu ölkəyə ümidlərini bağlamırlar.

Bütün bunlar nəticəsində artıq əsas ümidləri vasitəçilərə yox, rəsmi Bakı tərəfindən atılacaq addımlara bağlayanların sayı üç dəfə artmışdır.

Şəkil 7.5. Qarabağ probleminin tezliklə nizama salınmasında Azərbaycana səmərəli kömək edə bilən xarici dövlətlər barədə respondentlərin rəylərinin dəyişməsi

Son illər ərzində ölkə prezidentinin apardığı danışıqlar və verdiyi bəyanatlar, Azərbaycanın hərbi büdcəsinin getdikcə artması bu gözləntilərə əsas verir. Əldə olunan nailiyyətlər cəmiyyətimiz tərəfindən yüksək qiymətləndirilir. Ölkə prezidentinin Qarabağ probleminin həlli istiqamətində son 5 ildə atdığı addımları qiymətləndirərkən respondentlərin yarından çoxu bu fəaliyyəti uğurlu hesab ediblər (şəkil 7.6).

Şəkil 7.6. Qarabağ probleminin həlli istiqamətində prezident İlham Əliyevin son 5 ildə atdığı addımların respondentlər tərəfindən qiymətləndirilməsi

8. Neft strategiyası

Azərbaycan Respublikasının iqtisadi müstəqilliyinin əsasını təməli Heydər Əliyev tərəfindən qoyulmuş neft strategiyası təşkil edir. Məhz ümummillə lider Heydər Əliyevin gərgin fəaliyyəti nəticəsində çoxlarının mif saydığı "üç dəniz əfsanəsi" - Bakı-Tbilisi-Ceyhan (BTC) əsas ixrac neft boru kəməri layihəsi reallığa çevrildi. 1994-cü il sentyabrın 20-də Bakıda 7 ölkənin 11 neft şirkətinin iştirakı ilə "Əsrin müqaviləsi" adı ilə tarixə düşmüş ilk neft müqaviləsinin imzalanması müstəqil Azərbaycanın enerji təhlükəsizliyinin təminatında mühüm mərhələnin başlanğıcı oldu. Yeni neft strategiyasının uğurla həyata keçirilməsi nəticəsində Azərbaycanın müstəqil dövlət kimi digər dünya ölkələri ilə əməkdaşlığının genişlənməsinə, Avropa Birliyinə və digər mötəbər strukturlara inteqrasiyasına münbit zəmin formalaşdı.

"Əsrin müqaviləsi" imzalandan sonra hasil olunacaq milyonlarla ton xam nefti Qərb bazarlarına çıxaracaq boru kəmərlərinin marşrutu düzgün seçildi. 1997-ci ildə neftin Qara dənizə çıxarılması üçün onun Bakı-Tbilisi-Supsa marşrutu ilə nəqli haqqında Azərbaycanla Gürcüstan hökuməti arasında saziş imzalandı. 1999-cu il aprelin 17-də Azərbaycan, Gürcüstan və Ukrayna prezidentlərinin iştirakı ilə uzunluğu 850 km, illik buraxılış qabiliyyəti 5 milyon ton olan Bakı-Supsa neft kəməri və Gürcüstanın Qara dəniz sahilindəki Supsa ixrac terminalı istismara verildi. Beləliklə, Azərbaycan Qərbə alternativ çıxış imkanı qazanaraq birqütblü boru kəməri asılılığından çıxaraq, qonşu Gürcüstanın da iqtisadi inkişafı istiqamətində mühüm addım atdı. 2002-ci il sentyabrın 18-də isə Azərbaycan, Türkiyə və Gürcüstan prezidentlərinin iştirakı ilə əsas ixrac neft boru kəmərinin - BTC-nin əsası qoyuldu, beləliklə, təkəcə Azərbaycanın deyil, bütövlükdə Cənubi Qafqaz və Avropa məkanının enerji təhlükəsizliyinə xidmət edən strateji bir layihə əfsanədən gerçəklilyə çevrildi.

İlham Əliyev reallığı düzgün dəyərləndirərək, ölkə iqtisadiyyatının hərtərəfli inkişafının stimullaşdırılması üçün neft strategiyasının davam etdirilməsini, "qara qızıl"dan əldə olunan vəsaitlərin digər sahələrə yönəldilməsini vacib hesab etdi. 2005-ci il fevralın 18-də "Əsrin müqaviləsi" çərçivəsində "Mərkəzi Azəri" platforması istismara verildi, mayın 25-də BTC-nin Azərbaycan, oktyabrın 12-də isə Gürcüstan hissəsinin neftlə doldurulması ilə bağlı təntənəli mərasimlər keçirildi. 2006-cı il iyulun 13-də isə Türkiyənin Ceyhan terminalında Azərbaycan, Türkiyə və Gürcüstan prezidentlərinin iştirakı ilə BTC-nin tam istismara verilməsi ilə bağlı möhtəşəm mərasim keçirildi.

İlham Əliyevin siyasi iradəsi və söyləri ilə ötən beş ildə həmçinin Bakı-Tbilisi-Ərzurum qaz kəməri istifadəyə verildi, Azərbaycanın mavi yanacağına Avropa bazarlarına nəql olunmasına başlandı. Burada Azərbaycan prezidentinin 27 sentyabr 2004-cü il tarixli fərmanı ilə təsdiq edilmiş "Neft və qaz gəlirlərinin istifadə olunması üzrə uzunmüddətli strategiya"nı xüsusi qeyd etmək istərdik. Bu strategiyada vəsaitlərin qeyri-neft sektorunda, regionların, kiçik və orta sahibkarlığın inkişafında, infrastruktur sahələrin genişmiqyaslı inkişafında, yoxsulluğun azaldılması üzrə tədbirlərin həyata keçirilməsində, "insan kapitalı"nın formalaşmasında, ölkənin müdafiə qabiliyyətinin gücləndirilməsində və digər bu kimi istiqamətlərdə istifadə olunması nəzərdə tutulurdu.

Azərbaycanın ildən-ilə əhəmiyyətli dərəcədə artan maliyyə imkanları onun həm də sərmayədar ölkəyə çevrilməsini, digər dövlətlərin iqtisadiyyatına kapital yatırmasını şərtləndirir. Türkiyə, Gürcüstan, Moldova ərazisində inşa edilən nəhəng sənaye obyektləri respublikamızın həmin ölkələrin bu məhsullara olan təminatında həlledici rol oynaması ilə bərabər, sərmayədar dövlət kimi dünya bazarında rəqabət imkanlarını artırır. Türkiyənin nəhəng sənaye sütunu

olan "Petkim"-in və "Tekfen" Holdingin səhmlərinin böyük bir hissəsinin ARDNŞ tərəfindən alınması respublikamızın iqtisadi qüdrətinin bariz nümunəsidir. Azərbaycan Şərqlə Qərbi birləşdirəcək strateji əhəmiyyətli Bakı-Tbilisi-Qars dəmiryolu xəttinin maliyyələşdirilməsi üçün Gürcüstana 25 il müddətinə 200 milyon dollar kredit vermişdir.

2006-cı ilin sonlarına yaxın dünyada yaşanan bir sıra gərgin və müəkkəb proseslər enerji təhlükəsizliyi məsələsinin bütövlükdə Avropa üçün ciddi problemə çevrildiyini təsdiqlədi. Rusiyanın "Qazprom" şirkətinin təbii qazın qiymətlərini qaldırmaqda ısrarlı olması nəinki MDB-nin, eyni zamanda Avropanın bir sıra dövlətlərinin kəskin etirazı ilə qarşılandı da, Azərbaycan hökuməti ilk gündən bu məsələdə kifayət qədər təmkinli mövqə tutdu. Prezident İlham Əliyev mavi yanacaqın qiymətlərinin artırılmasını Rusiyanın daxili işi kimi qiymətləndirərək, respublikamızın bundan heç bir narahatlıq keçirmədiyini bəyan etdi. Eyni zamanda Rusiya qazından imtina etməyi bacaran Azərbaycan dövlətçilik maraqları baxımından qətiyyətli mövqeyini ortaya qoydu. İlham Əliyevin tapşırığı ilə 2006-cı ilin dekabr ayında Azərbaycan hökuməti Gürcüstana təbii qaz verməklə qonşu dövlətin əhalisini qışın dəhşətli soyuğundan xilas etdi.

2007-2008-ci illərdə Azərbaycanın qlobal enerji təhlükəsizliyindəki rolunun artması isə Avropa dövlətlərinin respublikamızla bu sektorda sıx əməkdaşlıq etmək marağını daha da gücləndirmişdir. Ötən il Türkiyə-Yunanıstan qaz kəmərinin istismara verilməsi də Azərbaycanın Avropanın bir sıra dövlətlərinin enerji təhlükəsizliyindəki rolunu gücləndirmişdir. Xatırladaq ki, Türkiyə ilə Yunanıstanın qaz kəmərləri şəbəkələrini birləşdirəcək bu boru xəttinin inşasına dair ilkin sənəd 2002-ci ilin aprelində imzalanmış, 2003-cü ilin fevralında isə hökumətlərarası razılıq əldə olunmuşdur. 2012-ci ilin sonunadək Adriatik dənizinin dibi ilə Yunanıstanla İtaliyanı birləşdirəcək daha bir

kəmərin inşası planlaşdırılır. Nəticədə Xəzər regionunda hasil ediləcək təbii qazın Mərkəzi Avropaya çatdırılması imkanı daha da genişlənəcəkdir.

2007-ci ilin mayında Polşanın Krakov şəhərində, həmin ilin oktyabrında Litvanın paytaxtı Vilynüsədə, 2008-ci ilin mayında Ukraynanın paytaxtı Kiyevdə keçirilmiş enerji sammitləri Xəzərin zəngin karbohidrogen ehtiyatlarının nəqlində alternativ neft və qaz kəmərləri sisteminin yaradılması zəruriliyi ətrafında geniş fikir mübadiləsi aparılmış, bir sıra konkret nəticələr əldə olunmuşdur. Vilynüs Konfransının yekunu kimi Azərbaycan, Gürcüstan, Litva, Polşa, Ukrayna və Qazaxıstanın dövlət başçılarının 10 oktyabr 2007-ci ildə imzaladıqları birgə kommunikeyə əsasən, Xəzər neftinin karbohidrogen ehtiyatlarının Avropa bazarlarına daşınması üçün milli şirkətlərin iştirakı ilə yeni konsorsiumun - "Sarmatiya"nın yaradılması barədə razılığa gəlmişlər. Yeni konsorsiumun əsas məqsədi Azərbaycan, Gürcüstan, Ukrayna, Polşa respublikalarının ərazisindən keçməklə Xəzər dənizindən Avropa bazarlarına və beynəlxalq bazarlara gedən daşınma sistemlərinin reallaşdırılmasının mümkünlüyünü təhlil etməkdir. Prezidentlər həmçinin enerji sahəsində əməkdaşlığın daha da gücləndirilməsi ilə bağlı niyyətlərini bəyan etmişdilər.

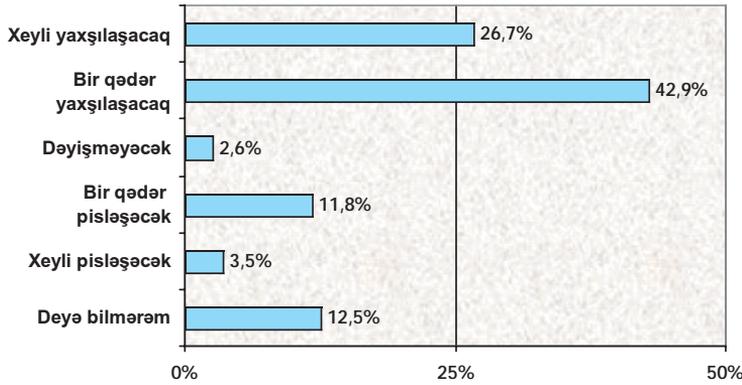
2008-ci ilin noyabrında Bakıda təşkil olunmuş IV Enerji Sammiti isə Odessa-Brodı-Plotsk-Qdansk marşrutunun reallaşdırılması istiqamətində söylərin daha da genişləndiyini göstərir. Sammitin yekunu kimi Azərbaycan, Bolqarıstan, Macarıstan, Yunanıstan, Gürcüstan, İtaliya, Latviya, Litva, Polşa, Rumıniya, ABŞ, Türkiyə, Ukrayna, İsveçrə, Estoniya, habelə Avropa Komissiyasının birgə imzaladıqları Bəyannamə regionda daha bir qlobal enerji əməkdaşlığının başladığını göstərir. Bəyannamə ilə IV Bakı Enerji

Sammitinin iştirakçıları Avropa bazarlarına neft göndərilməsi üçün Avrasiya Neft Nəqli Dəhlizi sistemində Odessa-Brodı neft kəmərinin işə salınmasının əhəmiyyətini önə çəkmiş, karbohidrogenlərin etibarlı və təhlükəsiz nəqlinə zəruri şəraitin təmin edilməsi üçün Xəzər-Qara dəniz-Baltik Enerji Tranziti Məkanının yaradılması təşəbbüslərini dəstəkləmişlər. Sənəddə "Sarmatiya" beynəlxalq boru kəməri müəssisəsi (BBKM) təşkilatı strukturunun yaradılması, həmçinin Odessa-Brodı-Plotsk-Qdansk neft kəmərinin istismarı istiqamətində görülmüş təşkilatı-əməli tədbirlər dəstəklənmişdir.

İlham Əliyev ilk prezidentliyi dövründə daha bir tarixi layihəyə imza atdı. 2007-ci il noyabrın 21-də Gürcüstanın Marabda kəndində Bakı-Tbilisi-Qars (BTQ) dəmiryolu xəttinin tikintisinin təməli qoyulub. Hər üç ölkənin prezidentlərinin iştirakı ilə Gürcüstanın Marabda stansiyasında açılış mərasimi keçirildi.

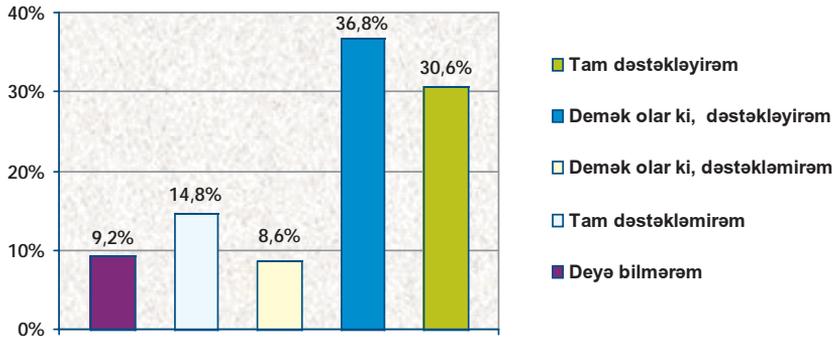
BTQ Azərbaycan üçün həm siyasi, həm iqtisadi, həm də strateji baxımdan böyük bir əhəmiyyət daşıyır. Dəmiryolu vasitəsilə Azərbaycan beynəlxalq nəqliyyat dəhlizlərinə və Türkiyəyə birbaşa gediş əldə edəcək. Dəmiryolu ilə bir günə Qarsa və iki gün yarımaya İstanbula getmək mümkün olacaq. Bakı-Tbilisi-Qars dəmiryolu Bakı-Tbilisi-Ceyhan boru xəttindən sonra Azərbaycanın iqtisadiyyatını daha da inkişaf etdirəcək. Azərbaycanın ilk illərdə tranzitdən minimal illik gəliri 50 mln. dollar təşkil edəcək.

Bütün bunlar bir daha göstərir ki, ölkə prezidenti İlham Əliyevin həyata keçirdiyi uğurlu enerji strategiyası respublikamızın milli təhlükəsizliyinin vacib amilinə çevrilmişdir. Təsadüfi deyil ki, sorğular zamanı neft hasilatından alınan gəlirlərin həyatlarına müsbət təsir edəcəyini gözlədiklərini deyən respondentlərin sayı 69,6% təşkil etmişdir (şəkil 8.1).

Şəkil 8.1. Respondentlərin neft gəlirlərinin onların həyatlarına göstərəcək təsiri barədə rəyləri

Dövlət başçısı ölkənin artan iqtisadi potensialını məhz səmərəli və güclü enerji kompleksinin formalaşmasına yönəltməklə, respublikamızın həm də daim müstəqil siyasət yeritməsini təmin etməyə çalışır və respublikamızı Avropa məkanında etibarlı tərəfdaşa çevirir. Bu siyasətin ölkəmiz üçün əhəmiyyətli rol oynadığı əhali tərəfindən dərk edilməsi və dəstəklənməsi, ilk növbədə, sorğu zamanı respondentlərin verdiyi cavablarla təsdiqlənir (şəkil 8.2).

Şəkil 8.2. Ölkə prezidentinin həyata keçirdiyi neft strategiyasının respondentlər tərəfindən dəstəklənməsi

9. Parlament və prezident seçkiləri

İlham Əliyevin ilk prezidentliyi dövründə ölkəmizin demokratikləşməsi istiqamətində mühüm addımlar atıldı. Bu özünü, ilk növbədə, seçki qanunvericiliyinin getdikcə təkmilləşdirilməsində göstərirdi. Məhz bunun nəticəsi idi ki, İlham Əliyevin prezidentliyi dönməmində keçirilən ilk seçkilərdə - 2005-ci ilin parlament seçkilərində böyük fəallıq müşahidə olunurdu. 125 deputat yeri uğrunda 2000-ə yaxın namizəd mübarizə aparırdı.

Prezidentin göstərişi ilə bütün namizədlərə təbliğat-təşviqat aparmaq üçün bərabər imkanlar yaradılmış, icra strukturlarına seçki prosesinə müdaxilə etmək qadağan olunmuşdu. Təsadüfi deyil ki, seçkilərdən sonra Mərkəzi Seçki Komissiyası (MSK) kobud qanun pozuntularının baş verdiyi 4 seçki dairəsi və 470 seçki məntəqəsi üzrə seçkinin nəticələrini ləğv etdi, bir neçə icra başçısı isə seçki prosesinə kobud müdaxilə etdiyi üçün vəzifəsindən azad olundu. Seçkinin yekun nəticələri isə Milli Məclisdə rəngarəng palitra ortaya qoydu - parlamentdə hakim Yeni Azərbaycan Partiyası, iqtidarı dəstəkləyən Ana Vətən, Sosial Rifah və Demokratik İslahatlar partiyaları ilə yanaşı, müxalifətdə olan Müsavat, Ümid, Ədalət, Böyük Quruluş, Vətəndaş Həmrəyliyi və Bütöv Azərbaycan Xalq Cəbhəsi partiyaları da təmsil olundu.

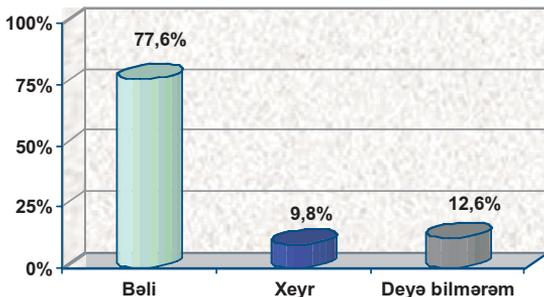
2008-ci ilin 15 oktyabrında keçirilən prezident seçkiləri isə ciddi rəqabət və səviyyəli siyasi mübarizə ilə yadda qaldı. Mərkəzi Seçki Komissiyası bu seçkilərə hazırlıq işlərinə hələ seçkilərə start verilməmişdən öncə başlamışdı. 2007-ci ildə 125 dairə seçki komissiyasından (DSK) 107-si yeni müasir tipli binalarla təmin edilmiş, digərləri yüksək səviyyədə təmir olunmuşdur. Bütün seçki komissiyaları zəruri mebel və texniki avadanlıqlarla təchiz edilmiş,

onların normal işləməsi üçün bütün şərait yaradılmışdır. DSK-larda ştat tərkibi 6 nəfərdən ibarət katibliklər formalaşdırılmış, Milli Məclis Seçki Məcəlləsində mütərəqqi əlavələr və düzəlişlər edərək seçkilər üçün təkmil hüquqi baza yaratmışdır.

Seçkilərin vaxtı elan olunduqdan sonra prezident seçkilərində iştirak etmək üçün MSK-ya müraciət etmiş 12 şəxsin hamısının namizədliyi təsdiq edilmiş və onlara imza vərəqələri verilmişdir. 12 nəfərdən 2-si namizədliyini geri götürmüş, 10-u imza vərəqələri və digər zəruri seçki sənədlərini komissiyaya təqdim etmişdir. Onların sənədləri araşdırılmış və yalnız 7-sinin qeydə alınması üçün əsaslar müəyyən olunmuşdur. Namizədliyi qeydə alınmış 7 nəfərin hamısına bərabər şəraitdə təşviqat aparmaq üçün bütün imkanlar yaradılmışdır. Təkcə bir faktı qeyd etmək yerinə düşər ki, seçki kampaniyası başlamamışdan prezident İlham Əliyev bütün şəhər və rayonlarda özünün şəkillərinin yığıldırılması barədə göstəriş vermişdir. Qeydə alınmış namizədlərin seçicilərlə sərbəst görüşlər, toplantılar keçirmələri üçün respublikanın bütün ərazisində yerlər ayrılmış, hər bir namizədin xüsusi seçki hesabına dövlət büdcəsindən vəsait köçürülmüş, ictimai teleradionun efirində və təsisçisi dövlət orqanları olan və ya büdcədən maliyyələşən dövrü nəşrlərin səhifələrində pulsuz yer ayrılmışdır. Qeyd etmək lazımdır ki, namizədlər tərəfindən təşviqat kampaniyası sivil qaydada aparılmışdır.

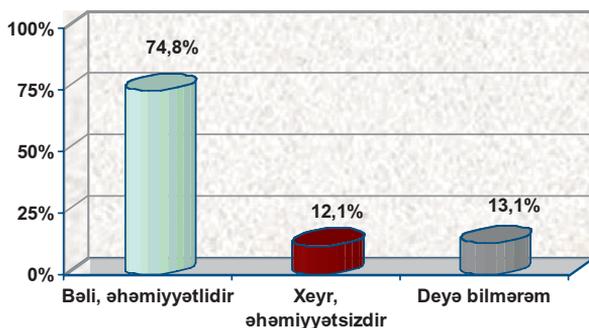
MSK-nın məlumatına görə, müşahidəçiliklə bağlı müşahidə aparmaq hüququ olan bütün yerli və xarici subyektlərə müsbət cavab verilmiş, nəticədə 50 minə yaxın yerli, 100-ə yaxın nüfuzlu beynəlxalq qurumdan 1250 müşahidəçi qeydiyyatdan keçmişdir. 60-a yaxın xarici kütləvi informasiya vasitələri (KİV) MSK-da akkreditasiyadan keçmiş, yerli KİV-lərin seçkiləri heç bir maneə olmadan, azad şəkildə işıqlandırmasına şərait yaradılmışdır.

Maraqlısı budur ki, beynəlxalq müşahidəçilərin iştirakı nəinki dövlət, həm də seçicilər tərəfindən zəruri hesab edilmişdir. Belə ki, sorğu zamanı respondentlərin 77,6%-i 2008-ci ildə keçirilmiş prezident seçkilərində beynəlxalq müşahidəçilərin iştirakını məqsədəuyğun hesab etmişdir (şəkil 9.1).

Şəkil 9.1. 2008-ci ildə keçirilmiş prezident seçkilərində beynəlxalq müşahidəçilərin iştirak etmələrinə respondentlərin münasibəti

Rəyi soruşulanların 74,8%-i hesab etmişdir ki, beynəlxalq müşahidəçilərin seçkilərlə bağlı verdikləri rəylər əhəmiyyətlidir (şəkil 9.2).

Şəkil 9.2. Beynəlxalq müşahidəçilərin seçkilərlə bağlı verdikləri rəylərin əhəmiyyəti

"Beynəlxalq müşahidəçilərin verdiyi rəylərin əhəmiyyətini Siz nədə görürsünüz" sualına cavab olaraq respondentlərin 50,5%-i "seçkilərin ədalətli keçirilməsi üçün", 22,6%-i "beynəlxalq aləmdə Azərbaycanın imici üçün", 14,2%-i "Azərbaycanın dünyada tanınması üçün", 11,9%-i "seçkilərin keçirilməsinin təkmilləşdirilməsi üçün" deyib.

Rəyi soruşulanların "exit-poll"a (məntəqələrin çıxışında səs vermiş seçicilərin rəy sorğusu) olan münasibəti də müsbət olmuş və prezident seçkilərində bunun keçirilməsini 50,6%-i tam dəstəkləyir, 24,5%-i isə, demək olar ki, dəstəklədiyini bildirmişlər.

Aşkarlıq institutunun daha geniş tətbiq edilməsi məqsədilə 500 seçki məntəqəsində veb-kameralar quraşdırılmış və onların İnternetə çıxışı təmin edilmişdir. Səsvermə günü arzu edən hər bir şəxs İnternet vasitəsilə həmin məntəqələrdə səsvermənin gedişini əvvəldən sonadək izləmək imkanı əldə etmişdir ki, bu da dünya seçki praktikasında yenilik idi. Səsvermə günü seçicilər böyük fəallıq nümayiş etdirmiş, 5359 seçki məntəqəsindən yalnız 8-nin nəticələri DSK-lar tərəfindən etibarsız hesab edilmişdir. Səsvermədən sonrakı 3 gün müddətində MSK-ya qanun pozuntuları ilə bağlı heç bir müraciət daxil olmamışdır.

Seçkinin nəticələrinə görə, Yeni Azərbaycan Partiyasının prezidentliyə namizədi İlham Heydər oğlu Əliyev seçkidə iştirak etmiş seçicilərin səsinin 88,73%-ni qazanaraq yenidən Azərbaycan Respublikasının Prezidenti seçildi. Bu seçkilərin digər mühüm cəhəti isə indiyədək Azərbaycanda müşahidə olunmayan praktikanın əsasının qoyulması oldu. Prezidentliyə digər namizədlərin hamısı - İqbal Ağa-zadə, Fazil Qəzənfəroğlu, Qüdrət Həsənquliyev, Qulamhüseyn Əlibəyli, Fuad Əliyev və Hafiz Hacıyev siyasi mədəniyyət nümayiş etdirərək, seçkidə qələbə qazanan rəqibi təbrik etdilər.

10. Seçkilərə ictimai nəzarətin inkişafı

Qeyd etmək lazımdır ki, seçki prosesinin təkmilləşdirilməsi ilə eyni zamanda ölkəmizdə beynəlxalq aləmdə hazırda geniş tətbiq edilən və seçkilərin şəffaflığı və demokratikliyinə xidmət edən "exit-poll" və "quick count" sosioloji tədqiqatlarının keçirilməsi 2003-cü ildən başlanıb. Demək olar ki, "exit-poll" və "quick count" tədqiqatlarının Azərbaycanda seçkilər zamanı keçirilməsi artıq ənənəyə çevrilib. Belə ki, "exit-poll" tədqiqatı ölkəmizdə 2003-cü ildən keçirilən bütün seçkilərdə aparılıb. Bu tədqiqat 2003-cü ildə prezident seçkilərində "Şəffaf seçkilər" Monitoring Mərkəzi, 2004-cü ildə bələdiyyə seçkilərində Azərbaycanda Vətəndaş Cəmiyyətinin İnkişafına Yardım Assosiasiyası (AVCİYA) "Şəffaf seçkilər" Monitoring Mərkəzi ilə birgə, 2005-ci il parlament seçkilərində AVCİYA və "Mitofsky International" təşkilatı ilə birgə, 2006-cı ildə təkrar parlament seçkilərində AVCİYA və "Azad və demokratik seçkilər uğrunda vətəndaş təşəbbüsü" QHT (Bolqarıstan) tərəfindən həyata keçirilmişdir. Tədqiqatların nəticələri geniş ictimaiyyətə açıqlanmış və keçirilmiş seçkilərin qiymətləndirilməsində əhəmiyyətli rol oynamışdır.

"Quick count" tədqiqatı ilk dəfə olaraq 2006-cı ildə keçirilmiş təkrar parlament seçkilərində AVCİYA və "Azad və demokratik seçkilər uğrunda vətəndaş təşəbbüsü" QHT (Bolqarıstan) tərəfindən aparılmış və nəticələri keçirilmiş "exit-poll" tədqiqatının nəticələri ilə birgə seçkilərin rəsmi nəticələri ilə müqayisə edilərək açıqlanmışdır.

Qeyd etməliyik ki, "ELS" Müstəqil Araşdırmalar Mərkəzinin əməkdaşları 2004-2006-cı illərdə keçirilən "exit-poll" tədqiqatlarında və 2006-cı ildə keçirilən "quick count" tədqiqatında fəal iştirak etmiş və kifayət dərəcədə təcrübə və bacarıqlara malikdirlər.

Bu sırada AVCİYA-nın Seçki Qərargahının Prezident seçkiləri ilə

bağlı gördüyü işləri də qeyd etmək lazımdır. AVCIYA-nın Seçki Qərargahı 2007-ci ilin noyabr ayından başlayaraq beynəlxalq təşkilatlarla sıx əlaqələr yaradıb, İFES, ABŞ Respublikaçılar İnstitutu (IRI), Avrasiya Əməkdaşlıq Fondu, ATƏT-in müşahidə missiyası və s. təşkilatlarla əməkdaşlıq edib. AVCIYA Seçki Qərargahının üzvləri 2007-ci ilin dekabr ayında İFES-in Vaşinqtondakı baş ofisində təşkilatın vitse-prezidenti James Vermillion, Avropa və Asiya proqramlarının meneceri Entoni K.Boyer və həmin proqramların koordinatoru İrina Zaslavskaya, Avrasiya Fondunun meneceri Pober Odonovan ilə görüş keçiriblər.

Prezident seçkiləri ərəfəsində AVCIYA Seçki Qərargahı Assosiasiyanın regional nümayəndəliklərinin üzvləri üçün treninqlər keçirib, "Prezident seçkilərinin Monitorinqi. Yaddaş kitabçası"nı nəşr edib. Bundan əlavə, Seçki Qərargahının rəhbəri Prezidentliyə namizədlər Fazil Qəzənfəroğlu, Qüdrət Həsənzadə, İqbal Ağa-zadə və Prezidentliyə namizəd Qulamhüseyn Əlibəylinin səlahiyyətli nümayəndəsi Qorxmaz İbrahimli ilə görüşüb. Seçki günü, yəni 15 oktyabrda Seçki Qərargahının əməkdaşları rayon koordinatorları və müşahidəçilərlə gün ərzində 4 dəfə əlaqə saxlayaraq, seçici fəallığı və qanun pozuntuları ilə bağlı məlumat toplayıblar. 16 oktyabr 2008-ci il tarixdə səhər saat 11.00-da AVCIYA Seçki Qərargahı "Hyatt Regency" otelində mətbuat konfransı keçirərək, prezident seçkisi ilə bağlı AVCIYA-nın ilkin rəyini açıqlayıb. Noyabr ayında prezident seçkiləri ilə bağlı AVCIYA-nın yekun rəyi elan olunub.

Bununla bərabər AVCIYA və "ELS" Müstəqil Araşdırmalar Mərkəzi (MAM) birgə "exit-poll" və "quick count" tədqiqatlarını həyata keçirmişlər. Bununla bağlı bu təşkilatlar 2008-ci il 2 oktyabr tarixdə "exit-poll" tədqiqatını keçirmək üçün Mərkəzi Seçki Komissiyasının 25/117 sayılı qərarı ilə akkreditasiya-dan keçmişlər.

Şəkil 10.1. Təlimçilərin tədrisi

Şəkil 10.2. Telefon operatorları qrupunun tədrisi

Şəkil 10.3. Kompüter operatorları qrupunun tədrisi

Diqqəti çəkən daha bir məqamı da qeyd edək ki, 2008-ci il prezident seçkilərində "ELS" Müstəqil Araşdırmalar Mərkəzi "exit-poll" tədqiqatının keçirilməsi üçün tələb olunan intervüer və supervayzerlər qruplarının tərtibində həmin regional şəbəkələrdən istifadə etməklə lazımi kontingenti toplayıb onların təlimlərini keçirib və səsvermə günü sorğuları təşkil etmişlər. "Quick count" tədqiqatı "exit-poll" tədqiqatı keçirilən məntəqələrdə nəzərdə tutulduğundan bu məqsədlə bu prosesə müşahidəni aparən AVCİYA-nın müşahidəçiləri cəlb olunmuşlar. Onlar tələb olunan məlumatı "exit-poll" və "quick count" tədqiqatlarını həyata keçirən mərkəzi qərargaha ötürərək operativ şəkildə səsvermənin nəticələrini əldə etməyə imkan yaradıblar. Beləliklə, iki təşkilatın birgə fəaliyyəti nəticəsində böyük həcmli layihə həyata keçirilib.

Layihə çərçivəsində ölkənin 118 dairəsinin 800 seçki məntəqəsində "exit-poll" və "quick count" tədqiqatları keçirilmişdir. Seçki məntəqələrinin seçimi müasir sosiologiyada özünü təsdiqləmiş "təsadüfi seçim" üsulu ilə

aparılmış və nəticədə çoxpilləli və ölkə üzrə reprezentativ seçim əldə edilmişdir. Orta statistik yanlışlıqlar bu seçim zamanı 2,17%-dən artıq olmamışdır.

Hazırlıq mərhələsi seçki günündən əvvəl başlanmış və tərtib olunmuş operativ plana əsasən həyata keçirilmişdir. İlk növbədə, tədqiqatı həyata keçirən qrupun tərkibinə daxil olan təlimçilər, supervayzerlər, intervüerlər və köməkçi texniki personalın (telefon, kompüter operatorları və s.) vəzifələrini müəyyən edən metodik göstərişlər hazırlanmış və təlimat şəklində tərtib edilərək dərc olunmuşdur.

Sonra tədqiqatlar keçirilən seçki məntəqələrində supervayzer və intervüerlərin seçimi aparılmış, treninqlər qrafiki tərtib olunmuş və bu qrafikə əsasən bütün regionlarda iki mərhələli təlimlər aparılmışdır. Təlimləri hazırlıq treninqlərini keçmiş təcrübəli təlimçi qrupu aparmışdır. Hər bir supervayzer və intervüer belə treninqlərdə iki dəfə iştirak etmişlər. Beləliklə, həm qrupların qoyulan tələblərə uyğun formalaşması, həm də yüksək səviyyədə hazırlanması təmin olunmuşdur. Habelə, "quick count" tədqiqatına cəlb olunan müşahidəçilərin də təlimləri

Şəkil 10.2. Intervüer və supervayzerlərin treninqlərindən fraqmentlər

Şəkil 10.2. Cənub zonası üçün Lənkəran şəhərində keçirilən treningdə iştirak edən ATƏT-in təmsilçiləri Xose Luis Menendes və Botagöz Əbilova (soldan birinci və ikinci)

keçirilmişdir (şəkil 10.1-10.8).

Təlimlər zamanı tərtib olunmuş sorğu anketləri, məlumatı ötürmək üçün tələb olunan formaların nümunələri, istifadə edilən avadanlıq (intervüer və supervayzerlərin adları göstərilən lövhəciklər, anketlərin yığılımı üçün şəffaf qutu, planşetlər və s.) təqdim edilərək iştirakçıların vəzifələri, iş qaydaları, sorğunun aparılması təfərrüatı ilə izah edilib, sorğu zamanı yarana bilən məqamlar araşdırılıb və bütün suallar cavablandırılıb.

Hər məntəqədə iki intervüer və bir müşahidəçinin fəaliyyət göstər-məsini, hər beş məntəqəyə bir nəfər işə nəzarət edən supervayzerləri nəzərə alsaq və lazımı sayə ehtiyat kimi cəlb olunanları da əlavə etsək, ümumi hesabla təlimlərlə təxminən 2840 nəfər əhatə olunub. Onların

Şəkil 10.3. "Exit-poll" tədqiqatında iştirak edən intervüer

təlimləri 2008-ci il sentyabrın 1-dən başlayaraq oktyabr ayının 8-dək həyata keçirilmişdir. Oktyabr ayının 12-dən 14-dək isə sorğuların keçirilməsi üçün tələb olunan sənədlər və avadanlıq komplektləş-dirilərək intervüerlərə çatdırılıb. Nəticə etibarilə, hazırlıq mərhələsi bununla başa çatıb.

15 oktyabr 2008-ci il tarixində keçirilmiş seçkilər zamanı seçimə

düşən 800 məntəqədə "exit-poll" tədqiqatı həyata keçirilmişdir. Bu məqsədlə seçimə düşən məntəqələrin çıxışında sorğunu aparan intervüerlər dayanmışlar. Onlar səsvermə başladığında seçki məntəqəsin-dən səs verib çıxan və seçimə düşən seçicilərə yaxınlaşıb özlərini təqdim edir, tədqiqatın anonimliyinə dair şifahi zəmanət verib, seçicilərdən seçki məntəqəsində etdikləri seçimi təkrarlama-ğı xahiş etmişlər. Bu zaman onlar seçimi mərkəzi qərargah tərəfindən hər seçki məntəqəsi üçün ayrıca müəyyənləşdirilmiş seçim addımına (sorğu götürüləcək respondentlərin sıra sayı, məsələn: hər beşinci seçicidən) aparmışlar.

Respondentlərə anketin doldurulması qaydaları izah edilmiş və anketlərin sərbəst doldurulması üçün şərait yaradılmışdır. Seçicilər anketi doldurduqdan sonra dörd qatlayıb qutuya atmışlar.

Toplanmış anketlər gün ərzində 5 dəfə: saat 11:00; 13:00; 15:00; 17:00 və 19:00-da qutudan çıxarılmış, anketlərdə olan cavablar sorğu vərəqində göstərilən telefonla zəng vurularaq Bakıda yerləşən mərkəzi qərargaha ötürülmüşdür. Bu məqsədlə Bakı mərkəzi qərargahında

**Şəkil 10.7. Seçki günü -
Mərkəzi qərargahın işindən
fraqmentlər**

məlumatın qəbulu üçün tərtib edilmiş və təlim keçmiş telefon və kompüter operatorları qrupları fəaliyyət göstərmişdir. İnformasiyalar qəbul edilən kimi dərhal operatorlar tərəfindən kompüterə daxil edilən

məlumat işlənmişdir. Beləliklə, məlumatın gün ərzində müntəzəm ötürülməsi və dərhal işlənilməsi nəticəsində səsvermə bitən kimi namizədlərə verilən səslerin sayı, seçicilərin demografik göstəriciləri, onların seçkilər barədə rəyləri əldə edilmişdir.

Nəticədə səsvermə bitdikdən dərhal sonra "exit-poll" tədqiqatının ilkin nəticələri işlənilib hazır olmuş, nəticələr həm İnternet sayta, həm də televiziya vasitəsilə geniş ictimaiyyətə çatdırılmışdır.

Şəkil 10.8. Seçki günü - kompüter operatorları iş zamanı

Səsvermə bitdikdən sonra seçki məntəqələrində verilən səsler hesablandıqdan sonra həmin məntəqələrdə müşahidəni aparan AVCIYA-nın müşahidəçiləri Bakıdakı mərkəzi qərargaha zəng vuraraq seçki protokoluna qeyd olunan

rəqəmləri ötürüb. Həmçinin gündüz saat 13:00-da onlar səs vermiş seçicilərin sayını qərargaha xəbər vermişlər. Ötürülmüş məlumat kompüterdə işlənilərək səsvermənin nəticələri "exit-poll" tədqiqatı vasitəsilə alınan nəticələrlə müqayisə edilmiş və beləliklə, keçirilmiş seçkilərin qiymətləndirilməsi və yekun rəy əldə edilmişdir.

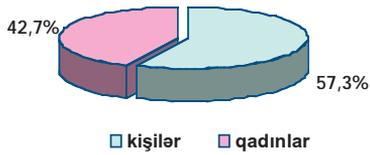
Beləliklə, keçirilən "exit-poll" tədqiqatının ilkin nəticələri səsvermə günü alınan məlumatlar əsasında əldə edilmişdir. Seçki başa çatdıqdan sonra isə doldurulmuş sorğu anketləri toplanaraq təhlil edilmişdir. Bu məqsədlə məntəqələrdən alınan 134000-ə yaxın anketin 20%-i kompüterə daxil edilərək işlənmişdir. Aparılan təhlil respondentlər haqda məlumatı, onların keçirilmiş seçkilərə aid rəylərini müəyyən etməyə imkan yaratmışdır.

Tədqiqatın nəticələri regionlar üzrə təhlil edilmişdir. Bu məqsədlə ölkə rayonları müvafiq olaraq 11 region üzrə qruplaşdırılmışdır.

Ölkə rayonlarının regionlara qruplaşdırılması cədvəli

Region	Regiona aid edilən rayonlar
Bakı və Abşeron	Bakı, Abşeron
Sumqayıt	Sumqayıt
Gəncə	Gəncə
Cənub-şərq	Biləsuvar, Şirvan, Hacıqabul, Neftçala, Saatlı, Sabirabad, Salyan
Cənub	Astara, Cəlilabad, Lənkəran, Lerik, Masallı, Yardımlı
Mərkəz	Ağcabədi, Ağdam, Bərdə, Beyləqan, Füzuli, İmişli, Tərtər, Yevlax, Mingəçevir
Şimal-qərb	Balakən, Oğuz, Qax, Qəbələ, Şəki, Zaqatala
Qərb	Ağstafa, Daşkəsən, Gədəbəy, Goranboy, Qazax, Samux, Şəmkir, Tovuz, Göygöl
Şimal-şərq	Ağdaş, Ağsu, Göyçay, İsmayilli, Kürdəmir, Qobustan, Şamaxı, Ucar, Zərdab
Şimal	Dəvəçi, Quba, Qusar, Siyəzən, Xaçmaz, Xızı
Qaçqın və məcburi köçkünlərin dairələri (QMK dairələri)	Ağdam, Cəbrayıl, Füzuli, Kəlbəcər, Laçın, Qubadlı, Şuşa, Xankəndi, Xocalı, Xocavənd, Zəngilan

Beləliklə, sorğuda 134000-ə yaxın seçici iştirak edib, bunların 57,3%-i kişi, 42,7%-i isə qadın olub (şəkil 10.9). Qadınların səsvermədə daha passiv iştirak etmələri seçki ərəfəsində keçirilən sorğular zamanı aşkar edilmiş rəqəmləri bir daha təsdiqləyir.

Şəkil 10.9. Respondentlərin cinsə görə paylanması

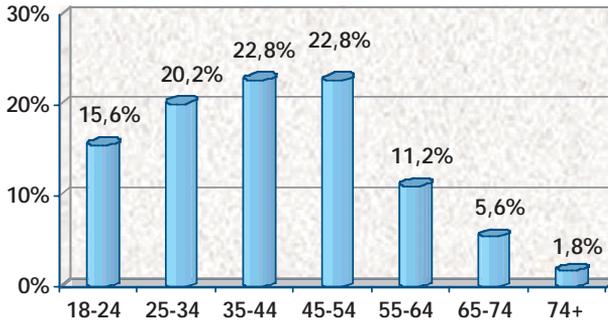
Qadınların ən az iştirak etdiyi regionlar cənub və cənub-şərq regionları olmuşdur (cədvəl 10.1). Bu da gələcəkdə qadın seçici fəallığının artırılması istiqamətində müəyyən tədbirlərin həyata keçirilməsi vacibliyini göstərir.

Cədvəl 10.1

Respondentlərin cinsə görə regionlar üzrə paylanması

	% -lə cavab verənlərdən										
	Bakı və Abşeron	Sumqayıt	Gəncə	Cənub-şərq regionu	Cənub regionu	Mərkəz regionu	Şimal-qərb regionu	Qərb regionu	Şimal-şərq regionu	Şimal regionu	QMK dairələri
kişilər	54,5%	51,5%	48,7%	62,9%	64,7%	59,4%	53,7%	54,9%	59,3%	50,5%	58,1%
qadınlar	45,5%	48,5%	51,3%	37,1%	35,3%	40,6%	46,3%	45,1%	40,7%	49,5%	41,9%
cəmi	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

Respondentlərin yaş kateqoriyalarına görə paylanması (şəkil 10.10 və cədvəl 10.2) isə təxmini olaraq seçicilərin rəsmi məlumatlara əsasən yaş kateqoriyalarına paylanmasına uyğun gəlir. Bu da seçkilərə bütün yaş kateqoriyalarında olan seçicilərin marağının olması və seçici fəallığının kifayət qədər yüksək səviyyədə olduğunu təsdiqləyir.

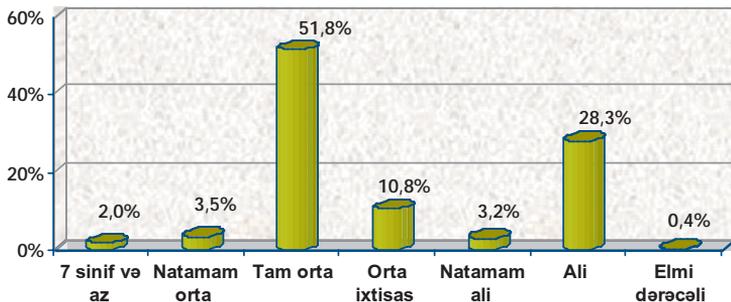
Şəkil 10.10. Respondentlərin yaş kateqoriyalarına görə paylanması

Cədvəl 10.2

Respondentlərin yaş kateqoriyalarına regionlar üzrə paylanması

	% -lə cavab verənlərdən										
	Bakı və Abşeron	Sumqayıt	Gəncə	Cənub-şərq regionu	Cənub regionu	Mərkəz regionu	Şimal-qərb regionu	Qərb regionu	Şimal-şərq regionu	Şimal regionu	QMK dairələri
18-24	20,0%	27,9%	24,4%	11,2%	14,4%	13,1%	14,0%	12,2%	12,2%	15,6%	13,9%
25-34	20,0%	15,6%	15,1%	20,4%	19,5%	20,5%	21,4%	20,0%	22,3%	17,3%	23,3%
35-44	21,9%	15,2%	17,3%	24,5%	21,4%	23,4%	22,9%	24,7%	25,6%	22,6%	24,7%
45-54	22,0%	24,8%	22,0%	24,6%	23,1%	25,3%	22,4%	23,3%	23,2%	22,1%	20,4%
55-64	10,0%	9,8%	13,3%	13,7%	12,7%	11,3%	11,6%	10,6%	10,0%	12,4%	10,4%
65-74	4,8%	6,0%	6,1%	5,1%	6,3%	5,6%	6,4%	6,2%	5,0%	7,2%	4,8%
≥75	1,3%	0,7%	1,8%	0,5%	2,6%	0,8%	1,3%	3,0%	1,7%	2,8%	2,5%
cəmi	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

Ölkə üzrə ən fəal tam orta təhsilli seçicilər olub (şəkil 10.11). Bu mənzərə Bakı istisna olmaqla digər regionlarda da müşahidə edilir. Bakıda ali təhsilli respondentlər 44,6%, orta təhsillilər isə 33,5% təşkil edib (cədvəl 10.3).

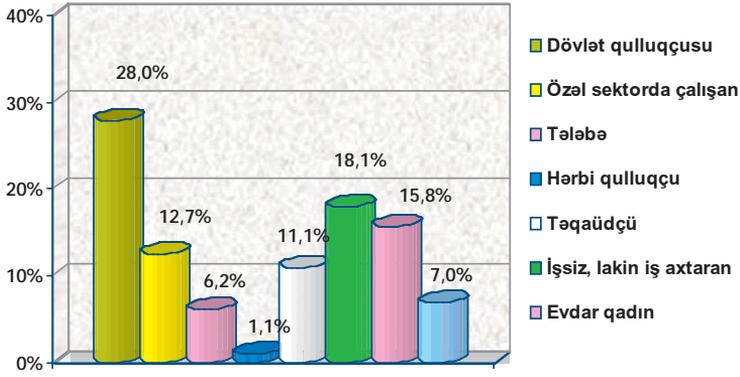
Şəkil 10.11. Respondentlərin təhsilə görə paylanması

Cədvəl 10.3

Respondentlərin təhsilə görə regionlar üzrə paylanması

	%lə cavab verənlərdən										
	Bakı və Apseron	Sumqayıt	Gəncə	Cənub-şərq regionu	Cənub regionu	Mərkəz regionu	Şimal-qərb regionu	Qərb regionu	Şimal-şərq regionu	Şimal regionu	QMK dairələri
7 sinif və az	1,5%	0,8%	0,6%	1,3%	2,8%	1,9%	2,2%	2,4%	3,5%	2,7%	1,3%
Natamam orta	2,3%	2,3%	1,4%	4,0%	4,1%	2,7%	3,8%	3,3%	5,3%	5,5%	4,8%
Tam orta	33,5%	40,3%	43,5%	55,4%	64,0%	62,8%	56,5%	65,5%	51,0%	56,5%	50,6%
Orta ixtisas	10,2%	14,8%	13,6%	12,8%	7,6%	10,7%	12,9%	7,6%	15,7%	11,4%	10,0%
Natamam ali	6,7%	4,0%	3,7%	1,7%	1,2%	1,2%	2,5%	2,1%	1,8%	3,1%	3,6%
Ali	44,6%	37,0%	36,9%	24,7%	20,1%	20,5%	22,1%	19,1%	22,3%	20,7%	29,4%
Elmi dərəcəli	1,2%	0,8%	0,3%	0,1%	0,2%	0,2%	0,0%	0,0%	0,4%	0,1%	0,3%
cəmi	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

Respondentlərin məşğulluqlarına görə paylanması seçkilərdə bütün sahələrdə fəaliyyət göstərən seçicilərin iştirak etməsini müəyyən edib (şəkil 10.12 və cədvəl 10.4).

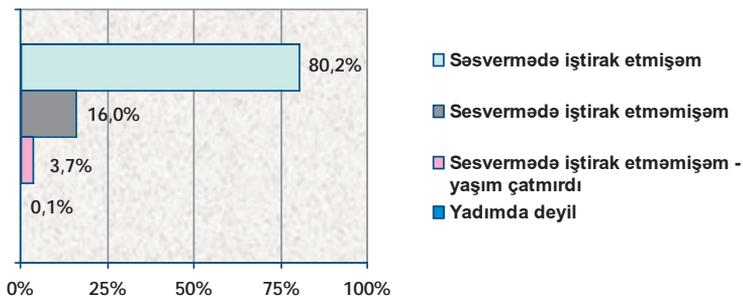
Şəkil 10.12. Respondentlərin məşğulluqlarına görə paylanması

Cədvəl 10.4

Respondentlərin məşğulluqlarına görə regionlar üzrə paylanması

	% -lə cavab verənlərdən										
	Bakı və Abşeron	Sumqayıt	Gəncə	Cənub-şərq regionu	Cənub regionu	Mərkəz regionu	Şimal-qərb regionu	Qərb regionu	Şimal-şərq regionu	Şimal regionu	QMK dairələri
Dövlət qulluqçusu	36,1%	30,8%	31,2%	31,5%	20,5%	26,1%	25,4%	25,4%	23,9%	27,3%	24,6%
Özəl sektorda çalışan	18,2%	11,9%	12,9%	14,2%	6,8%	15,2%	8,2%	9,0%	12,4%	12,5%	12,6%
Tələbə	12,6%	16,5%	13,5%	2,5%	4,5%	1,7%	4,9%	1,8%	3,4%	2,8%	6,2%
Hərbi qulluqçu	2,0%	1,3%	0,9%	0,7%	1,4%	0,3%	0,2%	0,3%	0,7%	3,2%	0,9%
Təqaüdçü	9,2%	9,6%	13,5%	9,9%	12,9%	10,4%	11,6%	14,0%	7,2%	14,1%	12,6%
İşsiz, lakin iş axtaran	8,6%	15,2%	11,3%	16,8%	29,2%	19,4%	20,7%	24,1%	20,9%	15,5%	18,9%
Evdar qadın	11,2%	12,1%	14,0%	12,0%	17,1%	18,4%	17,9%	19,6%	20,1%	17,9%	16,1%
Yardımcı təsərrüfatla məşğul olan	2,1%	2,6%	2,7%	12,4%	7,6%	8,5%	11,1%	5,8%	11,4%	6,7%	8,1%
cəmi	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

Sorğuda iştirak edən seçicilərin əsas hissəsi 2003-cü ildə prezident seçkilərində səsvermədə iştirak etdiklərini qeyd ediblər (şəkil 10.13 və cədvəl 10.5).

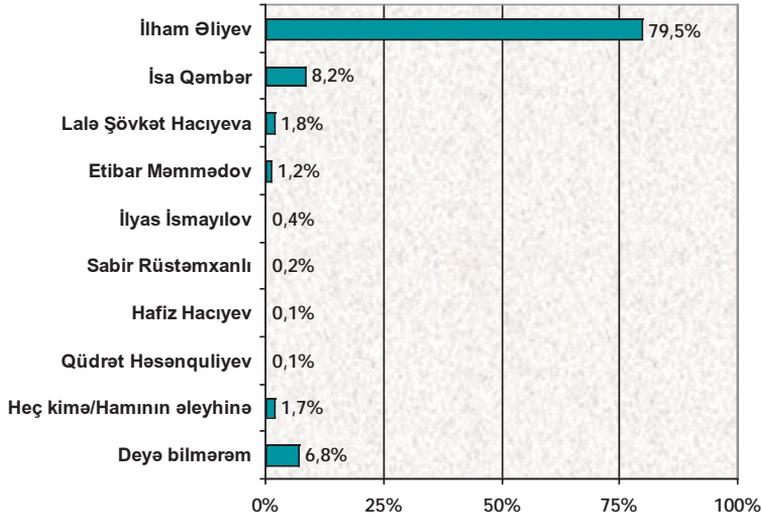
Şəkil 10.13. Respondentlərin 2003-cü il prezident seçkilərində səsvermədə iştirak etmələri

Cədvəl 10.5

Respondentlərin 2003-cü il prezident seçkilərində səsvermədə iştirak etmələrinin regionlar üzrə paylanması

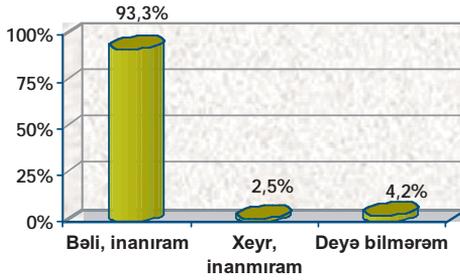
	%lə cavab verənlərdən										
	Bakı və Aboşeron	Sumqayıt	Gəncə	Cənub-şərq regionu	Cənub regionu	Mərkəz regionu	Şimal-qərb regionu	Qərb regionu	Şimal-şərq regionu	Şimal regionu	QMK dairələri
Səsvermədə iştirak etmişəm	75,0%	77,1%	70,0%	85,4%	81,5%	83,5%	83,8%	81,3%	80,7%	81,5%	83,1%
Səsvermədə iştirak etməmişəm	20,7%	12,5%	17,3%	11,6%	15,9%	14,2%	12,5%	16,8%	16,7%	13,4%	13,8%
Səsvermədə iştirak etməmişəm - yaşım çatmırdı	4,2%	10,4%	12,4%	2,8%	2,6%	2,3%	3,7%	1,9%	2,6%	5,0%	3,0%
Yadımda deyil	0,1%	0,0%	0,3%	0,2%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,1%	0,1%
cəmi	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

2003-cü il prezident seçkilərində respondentlərin seçimini müəyyənləşdirmək məqsədilə onların kimə səs verdikləri barədə rəyi soruşulanların 19,8%-i səsvermədə iştirak etmədiyini deyib. Onların bir qismi (3,7%) 18 yaşı tamam olmadığından iştirak etmədiyini qeyd edib. Seçkidə iştirak edən respondentlərin 79,5%-i İlham Əliyevə, 8,2%-i İsa Qəmbərə, 1,8%-i Lalə Şövkət Hacıyevaya, 1,2%-i Etibar Məmmədova və s. səs verdiklərini qeyd edib (şəkil 10.14).

Şəkil 10.14. Respondentlərin 2003-cü ilin prezident seçkilərində səs vermələrinin paylanması

2008-ci il prezident seçkilərində respondentlərin verdiyi səsələri düzgün hesablanmasına inamlarının yüksək olduğunu onların 93,3%-nin "bəli, inanıram" cavabını vermələridir (şəkil 10.15 və cədvəl 10.6).

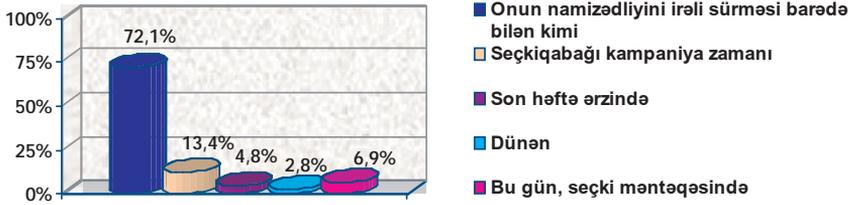
Şəkil 10.15. Respondentlərin verdiyi səsərin düzgün hesablanmasına inamı

Cədvəl 10.6

Respondentlərin verdiyi səsərin düzgün hesablanmasına inamının regionlar üzrə paylanması

	% -lə cavab verənlərdən										
	Bakı və Abşeron	Sumqayıt	Gəncə	Cənub-şərq regionu	Cənub regionu	Mərkəz regionu	Şimal-qərb regionu	Qərb regionu	Şimal-şərq regionu	Şimal regionu	QMK dairələri
Bəli, inanıram	89,4%	91,0%	90,1%	94,7%	95,3%	95,3%	93,9%	96,5%	91,8%	95,0%	94,5%
Xeyr, inanmıram	4,6%	4,0%	3,5%	2,4%	2,3%	0,9%	1,4%	1,0%	2,2%	1,7%	2,4%
Deyə bilmərəm	6,0%	5,0%	6,4%	2,9%	2,4%	3,8%	4,7%	2,5%	6,0%	3,3%	3,1%
cəmi	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

Respondentlərin seçdikləri namizədə səs vermək qərarına gəlmələrinə çatdıqda 72,1% rəyi soruşulan bunu təəddüd etmədən səs verdikləri şəxsın namizədliyini irəli sürməsi barədə bilən kimi qərara gəldiklərini demişlər (şəkil 10.16).

Şəkil 10.16. Respondentlərin seçdikləri namizədə səs vermək qərarına gəldiyi vaxt

Lakin bu rəqəmlər namizədlər və cins üzrə araşdırıldıqda fərqli mənzərə alınır (cədvəl 10.7). Belə ki, qadınlar heç də kişilərdən qətiyyətləkdə fərqlənmir və əgər rəyi soruşulan kişilərin 71,7%-i üstünlük verdikləri namizədi dərhal müəyyən etdiklərini qeyd edəblərsə, qadınların 72,7%-i bunu etiraf edib.

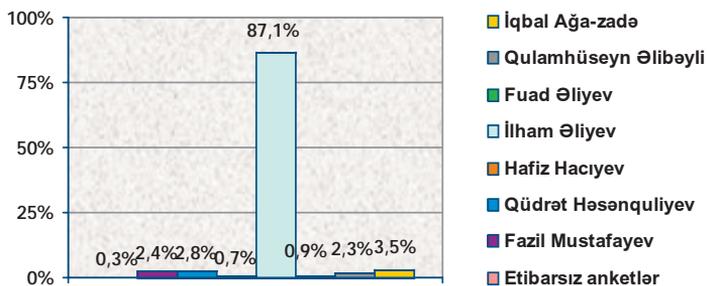
Cədvəl 10.7

Respondentlərin seçdikləri namizədə səs vermək qərarına gəldiyi vaxta görə paylanması

	% -lə cavab verənlərdən							
	Ölkə üzrə			İlham Əliyev	İqbal Ağazadə	Qüdrət Həsənzadə	Qulamhüseyn Əlibeyli	Fazil Mustafayev
	Ümumi	Kişilər	Qadınlar					
Onun namizədliyini irəli sürməsi barədə bilən kimi	72,1%	71,7%	72,7%	74,5%	50,4%	36,2%	40,0%	41,0%
Seçkiqabağı kampaniya zamanı	13,4%	14,3%	12,2%	12,2%	25,5%	34,9%	29,5%	28,2%
Son həftə ərzində	4,8%	4,6%	4,9%	4,3%	7,2%	13,8%	10,5%	11,3%
Dünən	2,8%	2,9%	2,8%	2,5%	7,6%	4,6%	6,7%	6,7%
Bu gün, seçki məntəqəsində	6,9%	6,5%	7,4%	6,5%	9,3%	10,5%	13,3%	12,8%
cəmi	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

Namizədlər üzrə araşdırıldıqda görünür ki, yalnız İlham Əliyevə səs verənlər öz seçimlərini onun namizədliyi irəli sürülən kimi ediblər (74,5%). Digər namizədlərə səs verənlərə isə bunun üçün müəyyən bir vaxt və seçkiqabağrı kampaniya zamanı aparılan təbliğat tələb olunub.

Respondentlərin səsverməsinin paylanması İlham Əliyevin böyük fərqlə seçicilərin səsələrinin qazanmasını göstərir. Belə ki, rəyi soruşulanların 87,1%-i İlham Əliyevə, 3,5%-i İqbal Ağa-zadəyə, 2,3%-i Qulamhüseyn Əlibəyliyə, 0,9%-i Fuad Əliyevə, 0,7%-i Hafiz Hacıyevə, 2,8%-i Qüdrət Həsənquliyevə, 2,4%-i Fazil Mustafayevə səs verdiklərini qeyd ediblər (şəkil 10.17). Regionlar üzrə səsələrin paylanması cədvəl 10.8-də göstərilmişdir.

Şəkil 10.17. Respondentlərin səsverməsinin paylanması

Cədvəl 10.8

Respondentlərin səsverməsinin regionlar üzrə paylanması

	% -lə cavab verənlərdən										
	Bakı və Abşeron	Sumqayıt	Gəncə	Cənub-şərq regionu	Cənub regionu	Mərkəz regionu	Şimal-qərb regionu	Qərb regionu	Şimal-şərq regionu	Şimal regionu	QMK dairələri
İqbal Ağa-zadə	4,9%	7,3%	3,1%	3,5%	3,1%	1,6%	3,0%	2,4%	1,8%	2,0%	3,9%
Qulamhüseyn Əlibəyli	2,6%	3,5%	1,9%	1,7%	1,6%	2,4%	1,8%	1,6%	1,2%	1,6%	1,4%
Fuad Əliyev	0,9%	0,8%	1,3%	0,7%	0,6%	0,3%	1,0%	1,3%	0,6%	0,6%	0,5%
İlham Əliyev	86,1%	84,2%	86,8%	89,4%	89,1%	91,6%	87,6%	90,5%	93,1%	92,1%	90,7%
Hafiz Hacıyev	0,7%	0,6%	1,7%	0,3%	2,0%	0,7%	0,5%	0,2%	0,4%	0,1%	1,5%
Qüdrət Həsənquliyev	3,6%	0,6%	3,0%	3,4%	2,4%	1,4%	2,8%	2,6%	1,6%	2,3%	1,1%
Fazil Mustafayev	2,2%	2,5%	2,1%	0,6%	0,9%	1,3%	3,1%	1,2%	1,1%	0,9%	0,6%
Etibarsız anketlər	0,4%	0,5%	0,1%	0,4%	0,3%	0,7%	0,3%	0,1%	0,2%	0,4%	0,2%
cəmi	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

Seçki günü keçirilmiş "quick count" tədqiqatının nəticələri bir daha "exit-poll" tədqiqatında alınan rəqəmləri təsdiqlədi və İlham Əliyevin səslerin 87,8%-ni, İqbal Ağa-zadənin - 3,1%-ni, Qulamhüseyn Əlibəylinin - 2,5%-ni, Fuad Əliyevin - 0,9%-ni, Qüdrət Həsənquliyevin - 3,5%-ni, Fazil Mustafayevin - 2,0%-ni topladığını aşkar etdi.

11. Milli və dini tolerantlıq

Azərbaycan milli və dini tolerantlıq səviyyəsinə görə beynəlxalq aləmdə nümunə göstərilən dövlətdir. Ölkə konstitusiyasına görə, bütün məzhəblərə mənsub olan insanlar heç bir məhdudiyət qoyulmadan istədikləri dini seçib ona etiqad və qulluq edə bilərlər. Rəsmi rəqəmlərə əsasən, əhalinin 96%-i müsəlmandır. Əhalinin qalan hissəsi isə rus, pravoslav, yəhudi dini icmalarına və ümumiyyətlə, heç bir dinə mənsub olmayan insanlardan ibarətdir.

Dini Qurumlarla İş üzrə Dövlət Komitəsinin (DQDK) məlumatına görə, müsəlmanların təxminən 65%-i şiə, 35%-i isə sünnidir; onlar arasında müxtəliflik ənənəvi olaraq kəskin şəkildə nəzərə çarpır.

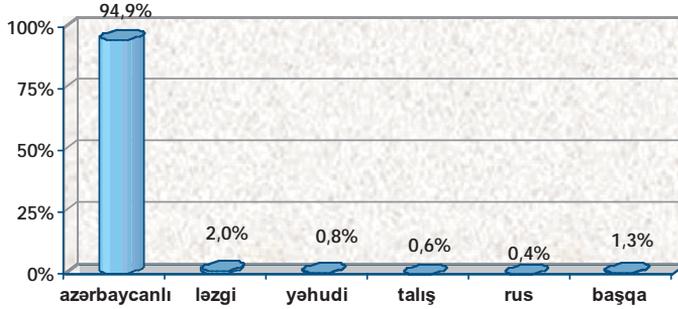
Ölkə xristianlarının böyük əksəriyyəti pravoslavlardır. Xristianlar əsasən Bakıda və bir sıra digər şəhərlərdə məskunlaşıb. Ölkədə yaşayan təxminən 20000 yəhudinin böyük əksəriyyəti Bakıda məskunlaşıb. Kiçik icmalar Qubada və digər ərazilərdə də mövcuddur.

Dörd qrup (şiələr, sünnilər, pravoslav ruslar və yəhudilər) ənənəvi dini qrup sayılır. Bundan başqa, ölkədə artıq 100 ildən çoxdur ki, lüteranlar, katoliklər, baptistlər, malakanlar (rus pravoslavlarına aid olan köhnə dinə inananlar), Yeddinci günün adventistləri və behailərin kiçik icmaları var. Dövlət qeydiyyatına alınmış 529 dini icmadan 29-u qeyri-müsəlman icmasıdır.

Azərbaycan çoxmillətli ölkədir. Burada azərbaycanlılarla yanaşı, rus, tatar, ləzgi, talış, yəhudi, kürd və s. millətlərin nümayəndələri yaşayır. Onların bərabər hüquqlara malik olduğu rəy sorğusu zamanı da aydın olur. Azərbaycan vətəndaşları milliyyətindən və dinindən asılı

olmayaraq, müxtəlif seçkilə və təyinatlı orqanlarda təmsil oluna bilirlər.

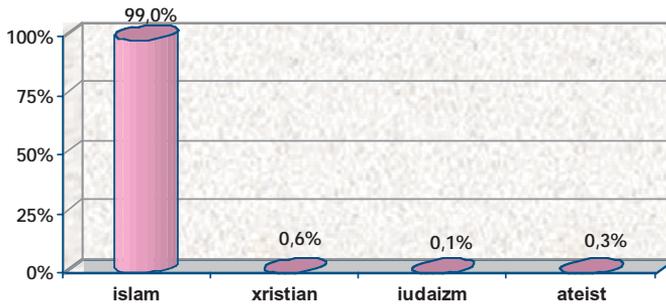
Rəyi soruşulanların əksəriyyəti milliyyətçə azərbaycanlı (94,9%), 2,0%-i ləzgi, 0,8%-i yəhudi, 0,6%-i talış, 0,4%-i rus və digərləri (1,3%)

Şəkil 11.1. Respondentlərin milliyyətinə görə paylanması

olub (şəkil 11.1).

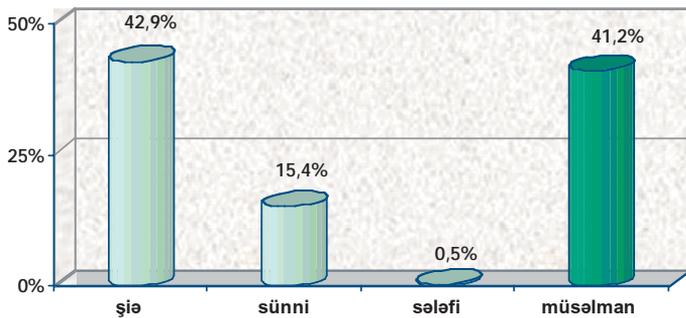
Dini mənsubiyyətə görə respondentlərin 99,0%-i islam, 0,6%-i

Şəkil 11.2. Respondentlərin etiqad etdikləri dinə görə paylanması

xristian, 0,1%-i isə iudaizm dininə etiqad edirlər, 0,3%-i isə özlərini ateist kimi təqdim edib (şəkil 11.2).

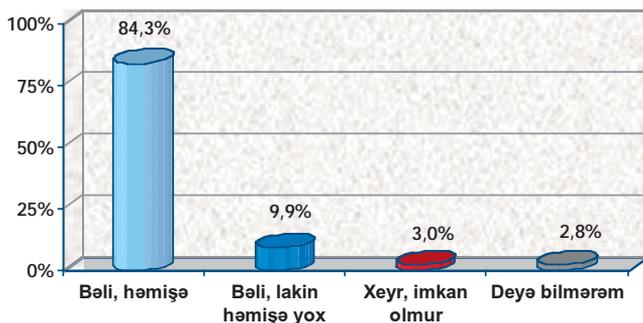
İslam dininə etiqad edən respondentlərin 42,9%-i şiə, 15,4%-i sünni, 0,5%-i səlafi təriqətlərinə mənsub olduqlarını deyib, 41,2%-i isə özlərini təriqətlərə bölmədən sadəcə müsəlman olduqlarını deyib (şəkil 11.3).

Şəkil 11.3. İslam dininə etiqad edən respondentlərin özlərini dini təriqətlərə aid etmələri

Xristian dininə mənsub olanların 62,5%-i pravoslav, 37,5%-i isə katolik təriqətlərinə mənsub olduqlarını söyləyiblər.

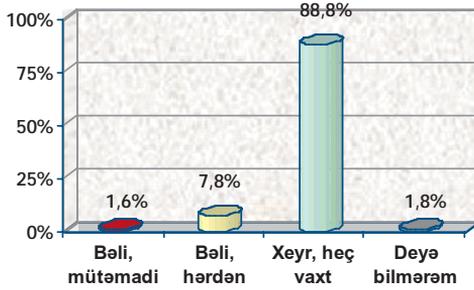
Etiqad etdikləri dini ayinləri həmişə sərbəst yerinə yetirə bildiklərini respondentlərin 84,3%-i, bəzən yerinə yetirə bilmədiklərini 9,9%-i,

Şəkil 11.4. Respondentlərin etiqad etdikləri dini ayinləri sərbəst yerinə yetirmək imkanlarının qiymətləndirilməsi

ümumiyyətlə yerinə yetirmək imkanlarının olmadığını 3,0%-i deyib (şəkil 11.4).

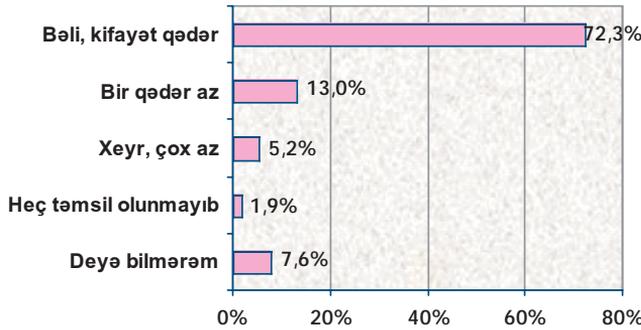
Etiqad etdikləri dinlə bağlı problemlərlə heç vaxt üzlaşmadıklarını respondentlərin 88,8%-i bəyan edib. 7,8% respondent belə problem-

Şəkil 11.5. Respondentlərin etiqad etdikləri dini ayinləri sərbəst yerinə yetirməklə bağlı problemlərlə üzlaşmələrinin qiymətləndirilməsi

lərlə hərdən bir, 1,6% isə belə hallarla mütəmadi rastlaşdıqlarını qeyd edib (şəkil 11.5).

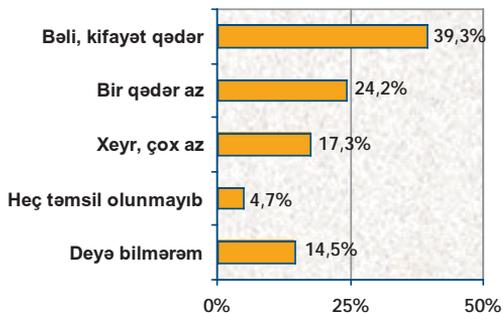
Respondentlər mənsub olduqları milliyyətin təmsilçilərinin hökumət, qanunvericilik və icra strukturlarında ədalətlə təmsil olunmaları barədə sualı cavablandırarkən onların 72,3%-i "bəli, kifayət qədər", 13,0%-i "bir qədər az", 5,2%-i isə "çox az" deyib. Rəyi soruşulanların 1,9%-i mənsub olduqları milliyyətin nümayəndələrinin dövlət strukturlarında

Şəkil 11.6. Respondentlərin mənsub olduqları milliyyətin təmsilçilərinin hökumət, qanunvericilik və icra strukturlarında ədalətlə təmsil olunmaları barədə rəyləri

heç təmsil olunmadığını, 7,6%-i isə qiymətləndirə bilmədiklərini deyib (şəkil 11.6).

Respondentlər yaşadıkları regionun hökumət, qanunvericilik və icra strukturlarında ədalətlə təmsil olunmalarını qiymətləndirərkən rəy müxtəlifliyi aşkar edildi: 39,3%-i kifayət qədər təmsil olunduğunu, 24,2%-i bir qədər az, 17,3%-i çox az, 4,7%-i isə heç təmsil

Şəkil 11.7. Respondentlərin yaşadıkları regionun hökumət, qanunvericilik və icra strukturlarında ədalətlə təmsil olunması barədə rəyləri

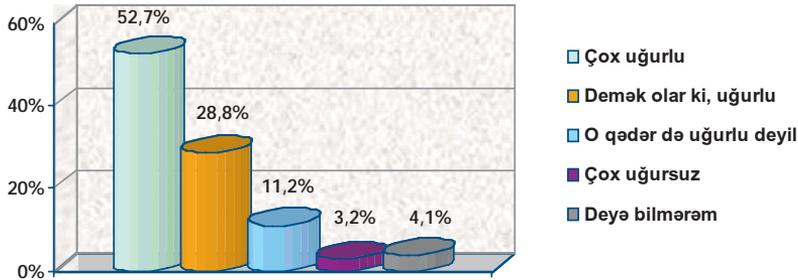
olunmadığını qeyd edib. 14,5% respondent isə cavab verə bilməyib (şəkil 11.7).

12. Yekun

Beləliklə, 2003-cü ildən beş il keçmişdir. Bu müddət ölkənin ictimai-siyasi həyatında əhəmiyyətli hadisələrlə zəngin olmuşdur.

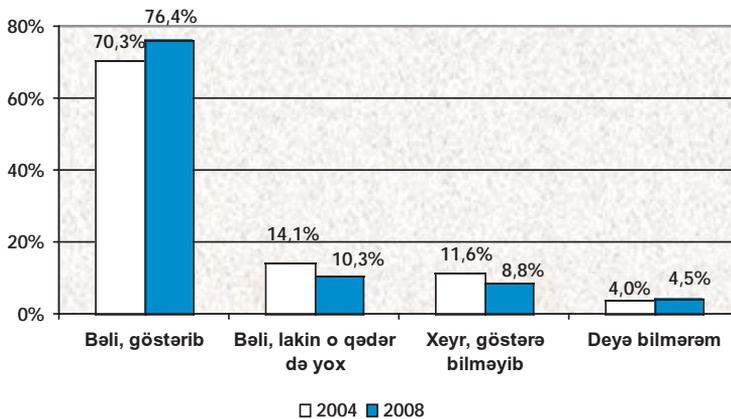
Prezident İlham Əliyevin fəaliyyəti nəticəsində Azərbaycan regionun lider dövlətinə çevrilmiş, bölgənin enerji ixracatçısı rolunu üzərinə götürmüş, iqtisadi və hərbi cəhətdən güclənmiş, əhalinin maddi vəziyyətində müsbətə doğru ciddi dəyişikliklər baş vermiş, Dağlıq Qarabağ münaqişəsi beynəlxalq aləmdə Ermənistanın Azərbaycana hərbi təcavüzünün nəticəsi kimi birmənalı olaraq qəbul edilmişdir.

Bütün bunları qiymətləndirən respondentlərin 52,7%-i İlham Əliyevin prezident olduğu dövrdə fəaliyyətini çox uğurlu, 28,8%-i demək olar ki, uğurlu, 11,2%-i demək olar ki, uğursuz, 3,2%-i çox uğursuz hesab etmişdir (şəkil 12.1).

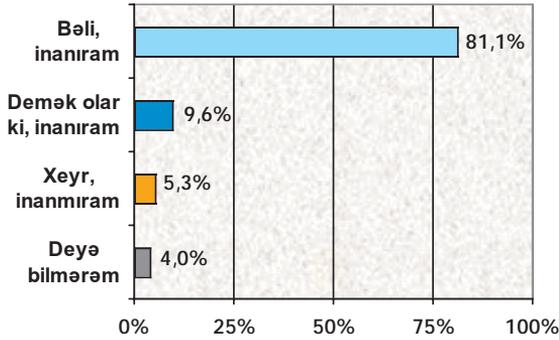
Şəkil 12.1. İlham Əliyevin prezidentlik dövründə fəaliyyətinin respondentlər tərəfindən qiymətləndirilməsi

Həmçinin prezidentlik fəaliyyəti dövründə İlham Əliyevin özünü Heydər Əliyevin oğlu kimi yox, mötəbər siyasi lider kimi göstərə bilməsini respondentlərin 76,4%-i söyləyib (şəkil 12.2). Bu qiymətləndirmə də özündə həqiqəti əks etdirir. Prezident olana qədər Heydər Əliyevin kölgəsində qalmağa və yalnız ona tapşırılan konkret işləri (ARDNŞ-nin vitse-prezidenti, MOK-un prezidenti, AŞ PA-da Azərbaycan nümayəndə heyətinin rəhbəri və s.) yüksək səviyyədə görməyə çalışan İlham Əliyev beş il ərzində özünü qətiyyətli rəhbər, xarizmatik lider kimi cəmiyyətə tanıtdıra bilmişdir.

Şəkil 12.2. İlham Əliyevin prezidentlik dövründə özünü mötəbər siyasi lider kimi göstərə bilməsi barədə respondentlərin rəyləri (illər üzrə)

Beləliklə, ölkə prezidentinə yüksək dərəcədə inam göz önündədir. İlham Əliyevin etibarlı insan olduğuna rəyi soruşulanların 81,1%-i inanır. Respondentlərin 9,6%-i "demək olar ki, inanıram", 5,3%-i isə "inanmıram" cavabını verib (şəkil 12.3). Bu göstərici isə ilk prezidentliyi dövründə İlham Əliyevin xalqa verdiyi vədləri yerinə yetirə bilməsinin nəticəsidir.

Şəkil 12.3. Prezident İlham Əliyevin etibarlı insan olduğuna respondentlərin inamının paylanması

Bu sorğunun nəticələri İlham Əliyevin həm şəxsiyyət, həm prezident, həm də lider kimi özünü cəmiyyətdə təsdiqləyə və xalqa sevdire bildiyini göstərir. Tarixi təcrübə sübut etmişdir ki, rəhbərin etibarlı və güvənilən şəxs olması dövlətin inkişafında və xalqın qarşısında duran hədəflərə çatmasında müstəsna əhəmiyyətə malikdir. Bu baxımdan 2008-ci il oktyabrın 15-də keçirilən prezident seçkilərində İlham Əliyevin seçicilərin böyük əksəriyyətinin səsini toplayaraq, ikinci müddətə Azərbaycan Respublikasının Prezidenti seçilməsi bu tarixi qanunauyğunluğun inikası kimi qəbul edilməlidir.

